

J. Selye University

14th International Conference of J. Selye University

Theological Section

Conference Proceedings

September 12-13, 2022 Komárno, Slovak Republic

Title: 14th International Conference of J. Selye University.
Theological Section.
Conference Proceedings

Editor: Mgr. Katalin Pólya, PhD.

Reviewers:

prof. István Pásztori-Kupán, PhD.

doc. ThDr. Attila Lévai, PhD.

doc. ThDr. Alfréd Somogyi, PhD.

Mgr. et Mgr. Zsolt Buza, PhD.

Mgr. György Csík, PhD.

Mgr. Zsolt Görözdi, ThD.

Ing. Jolán Kis, PhD.

PaedDr. Attila Petheő, PhD.

Mgr. Katalin Pólya, PhD.

ThDr. Lilla Szénási, PhD.

Mgr. Ferenc Tömösközi, PhD.

Mgr. István Langschadl

Mgr. Orsolya Deminger

Mgr. Árpád Móricz

Mgr. Béla Vámos

Published by J. Selye University, 2023

ISBN 978-80-8122-448-5

TARTALOMJEGYZÉK – OBSAH

Előszó – Predslov	5
Programbizottság – Programový výbor	6
Szervezőbizottság – Organizačný výbor	7
Gábor CZAGÁNY	9
AZ ÚRVACSORÁS ISTENTISZTELET FORMAI ÉS ZENEI MEGÚJÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI	
Orsolya DEMINGER	17
A SZÖVEG MÖGÖTT... ID. BIBERAUER RICHÁRD A <i>FRONT MÖGÖTT</i> CÍMŰ ÍRÁSÁNAK ELEMZÉSE	
László GYURGYÍK	23
SZLOVÁKIA LAKOSSÁGA VALLÁSI ÖSSZETÉTELÉNEK VÁLTOZÁSAI 1921 ÉS 2021 KÖZÖTT, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 2011 ÉS 2021 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA, ILLETVE A FELEKEZETEN KÍVÜLIEKRE	
Adél MAGYAR	33
A MAGYARORSZÁGI "HIT ÉS FÉNY" LELKISÉGI MOZGALOM KIALAKULÁSA KORAI KIADVÁNYOK TÜKRÉBEN	
Alfréd SOMOGYI	45
AZ EGYHÁZTAGSÁG KÉRDÉSÉNEK EGYHÁZJOGI ÚJRAGONDOLÁSA	
Kinga SÜLL	55
ZENE A MISSZIÓ SZOLGÁLATÁBAN 120 éve született Csomasz Tóth Kálmán	
Györgyi VÁRADI-KUSZTOS – Ferenc VÁRADI	63
A REFORMÁTUS SZAKMAI TÖBBLET MÉRHEKŐSÉGE ÉS MÉRÉSE A PEDAGÓGUSKÉPZÉS SZEMPONTJÁBÓL	
Bálint Márk VÁSÁRHELYI	77
A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM KAPCSOLATA 1848 ÉS 1920 KÖZÖTT	
A konferencia programja – Program konferencie	93

Előszó

A komáromi Selye János Egyetem Dr. habil. PaedDr. Juhász György, PhD. rektor úr védnöksége alatt rendezi meg a XIV. Nemzetközi Tudományos Konferenciáját. A konferencia 2022. szeptember 12–13-án kerül megrendezésre.

A COVID-19 világvilágjárvány miatt az előző két évben a konferencia virtuálisan (online) formában volt megtartva, most újra lehetőség lesz a személyes találkozásokra.

A rendezvény elsődleges célja az előző évfolyamokhoz hasonlóan hazai és a külföldi egyetemi oktatók és kutatók tudományos eredményeinek prezentálása. Elsősorban a humán tudományok, a társadalomtudományok, a neveléstudományok, a közgazdaságtan és a vállalatirányítás és a teológia területein tevékenykedő szakemberek számára nyit teret, továbbá az informatikai és az IKT tudományterület művelői számára, azonban részt vehetnek a rokon szakterületeken dolgozó kutatók is.

Az előadások anyagait ebben az évben is a résztvevők és a leadott tanulmányok nagy számának köszönhetően külön konferenciakötetekben adjuk ki a szekciók tudományágakba való besorolása szerint.

A megjelent tanulmányok két független szakmai lektorálás után kerültek a kötetekbe.

Az elfogadott publikációkat tartalmazó köteteket szabadon elérhetővé tesszük az interneten, a közlemények DOI azonosítóval lesznek ellátva.

Komárom, 2022. 9. 10.

Bukor József

Predslov

V dňoch 12–13. septembra 2022 sa koná pod záštitou Dr. habil. PaedDr. Györgya Juhásza, PhD., rektora Univerzity J. Selyeho XIV. Medzinárodná vedecká konferencia UJS – 2022.

Vzhľadom na pandemickú situáciu v predchádzajúcich dvoch rokoch sa konferencia uskutočnila v online forme, teraz sa už tešíme na osobné stretnutia.

Cieľom konferencie je v súlade s cieľmi predchádzajúcich ročníkov prezentácia výsledkov vedecko-výskumnej práce vedeckých a vedecko-pedagogických pracovníkov univerzít z domova a zo zahraničia. Konferencia dá priestor predovšetkým pre odborníkov zaoberajúcich sa vednými oblasťami: humanitné vedy, spoločenské vedy, pedagogické vedy, ekonomické vedy a riadenie podniku, ďalej informatické vedy a IKT, ale vítaní sú aj účastníci z príbuzných vedných odborov.

Jednotlivé príspevky z dôvodu vysokého počtu prihlásených a veľkého množstva odovzdaných príspevkov sme zaradili do zborníkov podľa vedných odborov jednotlivých sekcií.

Do jednotlivých zborníkov boli zaradené iba príspevky, ktoré prešli dvoma nezávislými odbornými recenznými konaniami.

Zborníky budú voľne dostupné na internete, prijatým publikáciám bude pridelený identifikátor DOI.

V Komárne, 10. 9. 2022

József Bukor

PROGRAMBIZOTTSÁG

Elnök:

Dr. habil. PaedDr. Juhász György, PhD.

Selye János Egyetem, Szlovákia

Tagok:

Dr. habil. PaedDr. Horváth Kinga, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. RNDr. Csiba Peter, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Doc. ThDr. Somogyi Alfréd, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Cservák Csaba

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest,
Magyarország

Ambrusné Prof. Dr. Kéri Katalin

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Kókai Nagy Viktor

Debreceni Református Hittudományi Egyetem,
Debrecen, Magyarország

Prof. Dr. Kolumbán Vilmos József

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet,
Kolozsvár, Románia

Prof. Dr. Pukánszki Béla István, DSc.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. Dr. Poór József, DSc.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. Dr. Tóth Péter, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. RNDr. Tóth János, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Machová Renáta, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. PedDr. Nagy Melinda, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Doc. RNDr. Bukor József, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

PROGRAMOVÝ VÝBOR

Predseda:

Dr. habil. PaedDr. György Juhász, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Slovenská republika

Členovia:

Dr. habil. PaedDr. Kinga Horváth, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. RNDr. Peter Csiba, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Doc. ThDr. Alfréd Somogyi, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Csaba Cservák

Károli Gáspár University, the Reformed Church in
Hungary, Budapest, Maďarsko

Prof. Dr. Katalin Kéri

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Viktor Kókai Nagy

Debrecen Reformed Theological University,
Debrecen, Maďarsko

Prof. Dr. Vilmos József Kolumbán

Protestant Theological Institute of Cluj Napoca,
Cluj Napoca, Rumunsko

Prof. Dr. Béla István Pukánszki, DSc.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. Dr. József Poór, DSc.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. Dr. Péter Tóth, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. RNDr. János Tóth, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Renáta Machová, PhD.

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. PedDr. Melinda Nagy, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

Doc. RNDr. József Bukor, PhD.

Univerzita J. Selyeho, Komárno

SZERVEZŐBIZOTTSÁG

Doc. RNDr. Bukor József, PhD.

Dr. habil. Tóthné Litovkina Anna, PhD.

Doc. RNDr. Filip Ferdinánd, PhD.

Dr. habil. Vajda Barnabás, PhD.

PaedDr. Borbélyová Diana, PhD.

PhDr. Kahler Korcsmáros Enikő, PhD.

PhDr. Tóbiás Kosár Silvia, PhD.

Simon Szabolcs, PhD.

Kanczné Nagy Katalin, PhD.

Mgr. Pólya Katalin, PhD.

Mgr. Tóth-Bakos Anita, PhD.

Mgr. Hernády Adrienn

ORGANIZAČNÝ VÝBOR

Doc. RNDr. József Bukor, PhD.

Dr. habil. Anna Tóthné Litovkina, PhD.

Doc. RNDr. Ferdinánd Filip, PhD.

Dr. habil. Barnabás Vajda, PhD.

PaedDr. Diana Borbélyová, PhD.,

PhDr. Enikő Kahler Korcsmáros, PhD.

PhDr. Silvia Tóbiás Kosár, PhD.

Szabolcs Simon, PhD.

Katalin Kanczné Nagy, PhD.

Mgr. Katalin Pólya, PhD.

Mgr. Anita Tóth-Bakos, PhD.

Mgr. Adrienn Hernády

TEOLÓGIAI SEKCIÓ
„TEOLÓGIA, MISSZIÓ ÉS DIAKÓNIA, EGY VÁLTOZÓ VILÁGBAN”

SEKCIA TEOLOGICKÝCH VIED

Szekcióvezető - Vedúci sekcie:

Mgr. Katalin Pólya, PhD.

AZ ÚRVACSORÁS ISTENTISZTELET FORMAI ÉS ZENEI MEGÚJÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

GÁBOR CZAGÁNY¹

ABSTRACT

Although we see from the Bible that the message of the Lord's Supper is very diverse, the traditional Protestant liturgy does not give us the opportunity to experience this diversity. How can the celebration of the Lord's Supper be renewed so that the content is not lost? In our paper - in connection with the publication of the new Hungarian Reformed Hymnal Book - we place special emphasis on the investigation of the musical background of the Lord's Supper, too and also look for the possible ways of some kind of renewal.

KEYWORDS

liturgy, church renewal, Lord's Supper, hymnal, devotion.

BEVEZETÉS

Az jelképek és szimbólumok, valamint az egyházi zene terén a református világ sokszínűséget mutat. Ahogyan ma is jelentős különbség van egy afrikai, egy koreai vagy egy észak-amerikai református között, úgy ezt a különbözőséget – talán nem ennyire kulturális értelemben –, de nyomon lehet követni a reformátusság egész történetében. Ahogyan *Kálvin* és *Béza* egymással kapcsolatban álló teológiai rendszeréről is beszélhetünk, úgy oda kell helyezni melléjük *Zwingli* és *Lasco*, *Erasmus* humanizmusa által befolyásolt dogmatikáját is. *Kálvin* nem fogadta el *Bullinger* és *Zwingli* tisztán szimbolikus úrvacsora értelmezését, *Gomarus* és a dordrecht (dorti) zsinat elítélte *Arminius* tanítását, de ők mégis ugyanahhoz a sokszínűségében egységes református tradícióhoz kötődtek. Ilyen módon alapul venni a református testvéregyházak szimbolizmusát, nehézségeket vetne fel [1].

Az úrvacsora tekintetében láthatjuk ugyanezt a sokszínűséget. Az amerikai presbiteriánus és a francia nyelvű reformátusok a gazdag szimbolikájú közösségek közé tartoznak. Itt a templomokban teljesen természetes a kereszt, a színes üvegablakok, vagy éppen az egyházi év színeinek használata. Az úrvacsorai élet szintén színesebb, mint a skótoknál, vagy a német anyanyelvűek esetében. Vannak ugyanakkor a magyarországi egyházi gyakorlathoz hasonlóan visszafogott, egyszerű szimbolikát használó egyházak, és létezik ennek ellentéte is. Az egyszerűbb külsőségek jellemzik például Nagy-Britannia és Írország skót eredetű közösségeit. Ezekben a közösségekben nem csak a szimbólumok hiányoznak, de az úrvacsora ünneplése is ritkább. A legelterjedtebb gyakorlat szerint mindössze negyedévente terítik meg az Úr asztalát, amely sok esetben nem is a templomtérben áll, hanem csak az úrvacsorai ünnep idején viszik be oda.

Hozzá kell azonban tenni, hogy ezeknek az egyházaknak az esetében is beszélhetünk a liturgiai élet színesedéséről, amely együtt jár a keresztyén jelképek, és a szimbolikus gondolkodás bátrabb használatával. Ezek a kísérletek, változtatások sohase történnek egyszerűen. Sok az ellenállás és a visszahatás is, amely az egyházi életet éppen ellentétes irányba gondolja

¹ Dr. Czagány Gábor főiskolai docens (Gál Ferenc Egyetem, Szeged) reformatus.szeged@gmail.com

tovább. Minden ilyen reformkísérletbe óvatosan kell tehát belekezdeni.

E rövid tanulmány mindössze pár gondolatot kíván felvetni, amelyen keresztül megismerhetünk néhány olyan területet, amelyen keresztül mérlegelni lehet a magyarországi református úrvacsorai gyakorlat megújításának lehetőségeit.

1. Az inkulturáció szerepe az úrvacsorai liturgia átgondolásában

Ha az istentisztelet nem akar elszakadni a környezetétől, attól a világtól, amelyben a gyülekezet él, akkor inkulturálódnia kell. Az inkulturáció nem új jelenség. Ez játszódott le például a reformáció korában is, amikor a népnelv felváltotta a mise latin nyelvét. Az inkulturáció alkalmazkodást jelent a világban élő gyülekezet kommunikációs attitűdjéhez, azaz az istentisztelet nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy milyen élményhatások által szólítható meg a mai ember. Ezért tekintetbe kell venni, hogy a kortárs gyülekezetnek milyen érzelmi szükségletének betöltésére van szükség.

Mindez azonban nem jelenti a minden áron való változtatási kényszert, hanem a harmóniára való törekvést a kor kultúrája és az egyház szokásrendszere között. Ez ahhoz a jelenséghez hasonló, amit a zenetudományban „kontrapont” néven ismernek, azaz hangok, amelyek az uralkodó dallamot ellensúlyozzák. Ahogyan *Hézser* fogalmaz: „*Egy olyan, ellentétes hangot találni a világ zajához, amely kifejezi a hit spirituális momentumát és titkát*”.

Ha azonban ez nem sikerül, az kettős veszéllyel járhat:

1. A modern élmény- és kommunikációs elemek olyan mértékben és intenzitásban jelentkeznek az istentisztelet során, hogy az elnyomja a tartalmat. Ebben az esetben „túlzott inkulturációról” beszélhetünk.
2. Ha viszont a tartalom kifejezési formája nem tud élményt kiváltani, mert annyira idegen a korszellemtől, akkor túl kevés inkulturációról beszélhetünk [2].

A mai református úrvacsorai szemlélet elsősorban azért nem inkulturált, mert középpontjában túlságosan is a bűnbánat és Jézus kereszthalálának hangsúlyozása áll. Ez azonban nem központi üzenet az úrvacsorában, sőt még csak a Jézusra való emlékezés sem lényegi elem, hiszen az egyház kezdeti idejében jelenlétének megtapasztalása és a visszajövele miatti öröm állt a középpontban. Mégis az úrvacsorából lett a gyász alkalma, amely sokak számára nem a „menny előízét” jelenti. Ha valóban a feltámadás iránti örvendezés lenne a középpontban, nem ünnepelnénk olyan ritkán az úrvacsorát [3].

Az ünnep helyére egy furcsa ünnepélyesség került, amely néhány emberből inkább szorongást vált ki. Ezt a kényszeredett és nyomott hangulatra való hajlamot kell megszüntetni, még akkor is, ha a beidegződések miatt ez nagyon nehéz. Amennyiben ugyanis a gyülekezeti tagok évtizedek óta a szomorú hangulatban úrvacsoráznak, akkor számukra ez jelenti a természetet és a hitelest. A változtatást szolgálhatja egy prédikáció-sorozat, amely sorra veszi az úrvacsora különböző dimenzióit, így kihangsúlyozva a sákramentum ünneplésének sokszínű lehetőségeit.

Az átalakulást ugyanígy segítheti az istentisztelet egész hangulatának alapos átgondolása is. Az istentiszteletre járó keresztyének az alázatnál és a szent megrendülésnél jóval inkább igénylik a bensőséges légkört, és az Isten közelségét. Ilyen módon találkozik a mai ember igénye az úrvacsora eredeti jelentésével, ami az Istennel való közösséget és a szeretet, a melegség és a biztonság megtapasztalhatóságát nyújtja. Ezt az érzést nem lehet mesterségesen létrehozni, mert az Isten ajándéka, viszont útját lehet segíteni és ugyanakkor áradását is meg lehet akadályozni [4].

Ennek során, az egészen meghatározó tényezőkön túl, mint ami például a zene, egészen apró részletekre is érdemes odafigyelni. Ilyen a megvilágítás vagy a templom és az Úr asztala

díszítése, de ebbe tartozhatnak bele a szolgálók gesztusai is, amelyek adott esetben meghatározók lehetnek. Ügyelni kell továbbá, hogy az együtt úrvacsorázók között meglegyen az összetartozás élménye. Ezért jó, ha még az elején a béke jelével köszöntik egymást, vagy akár egymásnak adják át a kenyeret és a bort, az összetartozást jól kifejezve. Kerülni kell azt, ami távolságtartásra vagy kellemetlen érzésekre utalhat, ellenben támogatni kell minden olyan mozzanatot, ami a közösséget és az Istenben megtalált örömet hangsúlyozza.

Douglass könyve több különleges úrvacsorai formát is kínál, amelyek ismeretlenek a magyar református egyházi életben.

1. „Kerekasztal”: Ebben a formában a templomtér úgy van kialakítva, hogy az Úr asztala teljesen körbeállható, így még inkább kifejeződik a közösség, amelynek középpontjában Jézus van.
2. „Az 5 000 ember megvendéglése”: A gyülekezeti tagok a padokban maradnak, és a kenyeret, valamint a bort odaviszik hozzájuk, vagy padsoronként adják át egymásnak. Ezzel a gyülekezeti tagok egyenrangúsága és összetartozása fejződhet ki, illetve a lelkész központúság csökken.
3. „Térdelve”: A térdeléssel az ember az Isten előtti alázatát fejezheti ki. Ehhez a formához természetesen térdepelőkre van szükség, vagy olyan lépcsőfokra, amelyekre a hívek letérdelhetnek.
4. „Úrvacsora asztalcsoportokban”: Egészen formabontó szertartás, ahol az úrvacsora jegei előre az asztalokra vannak készítve, ahol a gyülekezet tagjai, nagyon sokszor kiscsoportokban ülnek. Ezt a módszert lehet alkalmazni akkor is, ha az úrvacsora egy étkezésbe ágyazódik [5].

Az úrvacsora maga a bibliai tradíció szerint is túlmutat a szertartás keretein. A Magyarországi Református Egyház gyakorlatában az úrvacsora egyértelműen egy kitüntetett alkalom, amely azonban sok tekintetben elveszítette kapcsolatát a mindennapokkal. Ezeknek az áldásoknak az újra felfedezéséhez sokszor elegendő a bibliai alapokhoz való visszatérés.

Ennek kapcsán érdemes *Gáll Attila* gondolatait idézni, aki elmondja, hogy miként kellene törekedni az egész vasárnap megszentelésére az úrvacsorával a fókuszpontban. Ez részint jelenti a nap megbecsülését, de jelentheti a hosszabb közösségi együttléteket is, benne agapéval, játékokkal, énektanulással, kirándulással és további istentiszteleti vagy imaalkalmakkal. E komplex vasárnapi istentisztelet középpontjában – lehetőleg minden vasárnap –, a kenyér megtörése állhatna, mint egykor az ősegyház idejében. A templom és a parókia így vasárnapra egy lüktető központtá válna, ahol a nap minden órájában van valamilyen közösségi esemény [6].

Ezeknek a közösségi együttléteknél, különösen a közös étkezéseknek fontosságára *Douglass* is felhívja a figyelmet. Ha a gyülekezetnek nem lennének a közös étkezésekhez kötődő hagyományai, akkor ezeket feltétlenül létre kell hozni. Ez lehet havonta egyszer, de akár gyakrabban is. Ugyanígy étkezhetnek együtt a házi csoportok tagjai is, sőt a lelkipásztor és a presbiterek is gyakorolhatják a vendéglátást, azzal, hogy egy-egy gyülekezeti taggal vagy annak családjával együtt reggeliznek, vagy vacsoráznak. Ahol sikerül meghonosítani a közös evés szokását, ott a gyülekezet képe átalakul. Egy ilyen étkezés keretében is lehet próbálkozni a kenyér megtörésével.

A kisebb, családi vagy házi csoportok külön úrvacsorája a magyarországi református realitás közegében furcsának hathat, holott az első gyülekezetekben a kenyér megtörése csak kisközösségekben történt. Ennek mai gyakorlatát leginkább az nehezíti, hogy úrvacsorai szertartást csak felszentelt lelkész végezhet. A csoportvezető – amennyiben nem lelkipásztor –, ezt nem teheti meg, holott a bibliai tradíció ezt a fenntartást nem indokolja. Hosszú távon talán

elképzelhető lehet, rendezett keretek között ennek az előírásnak az átgondolása is.

Addig viszont, amíg ez nem történik meg, a lelkipásztornak lehetősége van kicscsoportokban gyakorolni a keresztyén lelkiségnek ezt a rendkívül fontos, bensőséges és közösségépítő alkalmát. A gyülekezet úrvacsorai életének megújulása így akár a csoportokban is elindulhat, illetve ebből az irányból is kaphat impulzusokat [7].

A mai világban az úrvacsorát együtt ünneplő házi közösség (*Hausgenossenschaft*), az élet dolgait együtt megvitató istennépe, hathatós tanú lehet [8].

A közösség erősödését hozhatja a felekezeteken átívelő úrvacsorai közösség realitása is. Magyarországon eléggé jellemző az úrvacsorai exkluzivitás. Valójában a felekezetek sokszínűsége azoknak az embereknek a sokszínűségét tükrözi vissza, akik ugyanazt az Istent imádják. Az Úr asztala az egység, a közösség jelképe, és ahelyett, hogy elválasztaná a keresztyéneket, segíthet megélni az összetartozást [9].

2. Az éneklés megújításának szempontjai az úrvacsorai életben

Az úrvacsorai gyakorlat értékelése és a kiútkeresés közben hangsúlyosan kell foglalkozni az egyházi ének, és az egyházzene kérdésével, hiszen ezek a tényezők nagymértékben befolyásolja a lelkiséget.

Vannak közösségek, ahol a zene és az istentiszteleti élet között olyan szoros kötelék van, hogy lehetetlen elválasztani őket. A Taizé-i közösségekben például a lelkiség elképzelhetetlen zene nélkül, és a szertartások – az úrvacsora ünneplése is –, olyan szinten kapcsolódott össze az énekkel, hogy azt mondhatjuk: itt a zene, mint rituális szimbólum az egyház önkifejezésének aktív közvetítőjeként jelenik meg. A zene a közösségnek azt a tapasztalatát testesíti meg, hogy az összegyülekezés fizikai és pszichológiai értelemben is egységet és harmóniát ad. Nem csak egyszerűen a hallás és a látás érzékein keresztül, de az intellektuális és érzelmi csatornákon át is hat. Az egész test átveszi a zene ritmusát és harmóniáját. A zene tehát a közösség egyfajta megtestesült tapasztalataként jelenik meg. [10].

E tapasztalat természetesen kivételes, de Taizé példája megmutatja, hogy mennyire szoros kapcsolat van az elmélyült lelkiség és az énekkultúra között. Egyházunkban különösen túlságosan egyhangú az úrvacsorai éneklés. A szokásossá vált énekek ismétlődése, és az általánosan alacsony zenei színvonal megakadályozza a mélyebben megélt úrvacsorához kötődő lelkiség kialakulását.

Az istentiszteleti gyakorlatban a tulajdonképpeni úrvacsorai énekek gyakorlata háttérbe szorult és helyette olyan énekek kerültek előtérbe, amelyek a bűn feletti keserűségre és a bűnbánatra helyezik a hangsúlyt. Ezek a Református Gyülekezeti Énekeskönyv számozása szerint a 457-es sorszámmal kezdődő dicséretes. A századokon át használt szép úrvacsorai dicséreteket, valamint hálaadó énekeket, mint például 286-os „*Jer dicsérjük az Istennek Fiát*” vagy a 196-os „*Mondjatok dicséretet*” kezdetűeket – ismételten használatba lehet venni az úrvacsora ünneplése során [11].

A legtöbb lelkész és kántor egyszerűen nem veszi figyelembe az Énekeskönyv kifejezetten úrvacsorai témájú énekeit. A 437-440. számú dicséretes mindegyike az úrvacsora témájába illik, annak ellenére, hogy szövegük nem egyszer meglehetősen régies szemléletmódot tükröz. A már említett 457-466 énekcsoport jól ismert, könnyen énekelhető dicséretei viszont a bűnbocsánat hirdetése után elfogadhatatlan teológiai üzeneteket közölnek, mint: „*Amint vagyok sok bűn alatt...*” vagy „*Bár bűn és kín gyötör... Az ég oly messze van, még messzebb tőled én...*”. Ezek az énekek nagyon alkalmasak az istentisztelet előtti bűnvallásra vagy evangelizáció során, de a kommunió alatt a gyülekezetnek örvendező éneket kell énekelnie [12].

A tartalmi megfontolások mellett érdemes a formai kérdésekre is odafigyelni. A keresz-

tyénség szempontjából nem egy pozitív vagy épp negatív példát lehetne említeni, amikor a zene formai kérdései komolyan érintették a lelkiség terjedését. A gnosztikus *Bardesanes* vagy éppen *Arius* énekeit pontosan az ebbe népszerűvé, hogy a kor általánosan elterjedt dalainak formájában készültek. Ugyanezt az előnyt a reformáció is kihasználta, amikor a bibliai történeti énekekben, az erkölcsi tanításokat tartalmazó művekben, illetve az első zsoltár parafrázisokban is egyaránt a hazai, világi költészet formakészletéhez nyúlt [13].

Ez a szemlélet ma is fontos, sőt azt lehet mondani, hogy gyakorlatilag a keresztyén ifjúsági zene műfaja teljes egészében erre az alapgondolatra épül. A keresztyén üzenet mai zenei nyelven való megszólaltatására azonban nem feltétlenül az „ifjúsági zene” kifejezés a legalkalmasabb. Az újabb evangélikál és karizmatikus mozgalom generációs különbségek nélkül használja ezt a kifejezőmódot, de más felekezetekben is egyre nagyobb teret kap az az igény, hogy az istentiszteletet kísérő zene mai formákban és hangzásvilággal szólaljon meg [14].

Emily Brink és *John Witvliet* tanulmánya, amely a református egyházzene mai formáival és változásával foglalkozik, rámutat arra, hogy a karizmatikus mozgalom hatását nem szabad és nem lehet alábecsülni egyházainkban. Egy olyan liturgiai örökség birtokában, amelyben az istentisztelet formai keretei egy időben korábbi kultúra keretében értelmezhetők, feltétlenül számolni kell a kortárs világgal hatásaival. Ezek részint megjelenhetnek a non-verbális kommunikáció eszköztárában bővülésében, a prédikáció formájának változásában, a liturgikus tér átalakulásában, de különösen a zenei életben. Ebbe egyaránt beletartozhat a ritmus, a harmónia, az improvizáció, vagy más stílusbeli kérdés ugyanúgy, mint a szöveg kérdése.

A református gyülekezetekben is kimutatható a hagyományos egyházi zenével kapcsolatos fenntartás, amit leginkább a jelenkori kultúra nyomása indikál. Egy olyan környezetben, ahol az emberek nagyobb részt a könnyűzene hatása alatt vannak, a templomokban tapasztalható zenei kultúra idegenül csenghet sokak fülében. Különösen sokan el is akadnak a használt dicséretnek nyelvezetén, amelyek részint érthetetlenek, másrészt régiesek. Nagyon könnyen rávehetők az emberek arra, hogy ezeket az egyébként zeneileg nagyon is igényes dicséretet egyszerűbb üzenetű és nyelvezetű énekekre cseréljék. Nagyon sok református gyülekezetet – és az idézett szerzők elsősorban ebben látják a veszélyt –, túlságosan is gyorsan, keveset mérlegelve és ellentmondást nem tűrve váltják le a dallamvilágot a régiről az újra. Ez egyértelműen árthat a legfontosabb célnak, azaz a közösség építésének, hiszen nem veszi figyelembe azokat, akik számára a hagyományosabb zenei kultúra jelenti a biztos tájékozódási pontot. További veszélyt jelenthet, ha az egyszerűbb szövegek képében teológiailag tisztázatlan kijelentések kerülnek be az egyházi köztudatba, amelyek azután a műfaj sajátosságainak megfelelően könnyen is rögzülnek [15].

Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy a dicséreteknek meg kell maradniuk a nép énekének. Veszélyes lehet, ha olyan énekek kerülnek előtérbe, amelyeket csak néhányan ismernek, vagy csak azok tudják elénekelni, akiknek zenei előképzettségük van. Habár a kortárs énekeket is csak azok tudják színvonalasan kíséreni, akik értenek a zenéhez, de mégis egészen más hatással van a közösségre, ha nem kizárólag az orgona, hanem több hangszer együttesen vezeti az éneklést. A mai zenei kezdeményezések egy részének pontosan ez a célja: a régi tartalmat új köntösbe öltöztetni. [16].

Sok gyülekezet akkor érzi magát biztonságban, ha azt a rendkívül szűk dallamkincset éneklő, amelyek mindenki számára ismertek. A régies dallamvilágban további énekek megtanulására nem nyitottak és motiváltak. Lehetséges, hogy egy új hangszerelés nyitottabbá tenné őket [17]?

A Magyarországi Református Egyházon belül ezt a szándékot, – többek között –, a Sófár Egyesület léte bizonyítja, amely csoportosulás legfőbb célja az úgynevezett „dicsőítő zene” meghonosítása és ennek ápolása a református közösségeken belül. A Sófár tulajdonképp pon-

tosan azt kezdeményezte, hogy a régi tartalmat, azaz a református gyülekezeti énekeket új formában, könnyűzenei eszközökkel szólaltassák meg. Ez a gondolkodásmód lehet a magyar református liturgia megújulásának egyik lehetséges útja is. A liturgia megelégedéssel szolgálhat a hagyományokat fontosnak tartóknak, ugyanakkor ez a hagyomány szélesebb körben is érthetővé válik, hiszen korunk kommunikációs eszközeit használja. Jogosan merülhet fel ugyanakkor a kérdés, hogy egy ilyen „öszvér” zenei világ nem taszítaná-e mindkét csoportot, hiszen a korszerűség híveinek ez túl hagyományos lenne, a himnológia elvei felől közelítők pedig bizonytalannal továbbra is elhatárolódnának az új hangszereléstől.

Ez a fenntartás fogalmazódik meg a Generális Konvent Liturgiai Bizottsága által rögzített teológiai alapelvekben is, ahol azt olvassuk, hogy az Isten dicséretére legalkalmasabbak „*az ógyházi és a reformáció korában született énekek. Minél régebbi éneket veszünk ajkunkra, annál teljesebben kapcsolódunk be mi magunk is az idő és tér feletti egyház – a szentek közössége – örök istendicsőítésébe. Így valósulhat meg az egyházi ének egyetemessége.*”

Ezt a markáns kijelentést erősíti meg a kortárs hangszeres zenét szinte teljesen kizáró gondolatsor: „*Formailag az istentiszteleti ének meg kell maradjon a « klasszikusnak nevezhető költői és zenei műalkotások egyszerűbb formakincseinél», stílusában pedig nem engedheti be « a világot az egyház falai közé,» így őrizheti meg az egyházi ének a művészi jelleget.*”

Azt az idézett tanulmány is elismeri, hogy tudathasadásos állapot az, amelyben a református egyházi éneklés hivatalosan csak az egyszólamú éneklést, és ennek hangszeres kíséretét szentesíti, miközben a gyakorlat egyre inkább igényli a műzene különböző műfajait. A megoldás a Liturgiai Bizottság szakemberei szerint azonban csakis az lehet, hogy a kántor és a karnagy a gyülekezeti éneket művészi szintre emeli.

Meglátásunk szerint kézzelfogható és felmérésekkel is bizonyíthatóan létezik másféle zenei látásmód. Ennek ilyen módon való kizárása nem vezethet tartós megoldáshoz. A mai keresztyénység spiritualitásához szervesen hozzátartozik a több hangszerrel kísért zene, amelynek stílusa nem egyszer túlmutat a klasszikus kereteken. Azok számára, akiknek ez a természetes zenei nyelv, ez segíthet az úrvacsora teljesebb átélésében. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a zene ad valamiféle földöntúli élményt, amelyet azután az úrvacsora hatásának tudhatunk be. A zene célja itt sem más, mint amit a Generális Konvent anyaga rögzített: egy eszköz, amely „*a liturgia más kötött elemeihez hasonlóan mágnesként irányítja és rendezi egy középpont köré a gyülekezetet...*”. Ez a központ az úrvacsora esetében is: a Lelke által valószínűleg jelen lévő Úr Jézus.

A Liturgikus Bizottság által közreadott szöveg - *Csomasz Tóth Kálmánt* idézve –, világossá teszi, hogy az éneklés középpontjában nem az ember áll, hanem Isten és az ő tettei [18].

Az úrvacsora során a legfontosabb, hogy a kísérő zene segítse a hívő embert az Isten közelébe kerülni és ott is maradni. Ebben szerepe van mind az énekek szövegének, mind stílusának, mind pedig műfajának. A meghitt és közösséget építő úrvacsora nem feltétlenül az új stílusú énekeken, valamint a több hangszeren kísért zenén múlik, ám ha a dicséretnek bármely szempontból akadályozzák az úrvacsora teljességét, úgy érdemes elgondolkozni a megújult dallamvilág fokozatos bevezetésén.

KÖVETKEZTETÉS

A jelenkorban elsősorban a karizmatikus mozgalom világszerte tapasztalható előretörése teszi fokozottan indokolttá a lelkiség és a zene korszerűségének kérdését. A karizmatikus, valamint evanglikál közösségek úrvacsoramodellje által felvetett kérdéseket a hazai református viszonyok között mérlegre téve arra a következtetésre juthatunk, hogy a hazai kontextusban sem

nélkülözhetjük terminológiánk, beállítottságunk és zenei nyelvezetünk átgondolását. Ahogyan a Biblia által formált egyháznak a világ kihívásaira sem kell átgondolatlan utánzással felelnie, úgy más – esetleg komoly növekedést felmutató – keresztyén tradíciókat sem kell szolgaként követni. Ez a szabadság azonban nem jogosítja fel egyházunkat, hogy bármely módon is Isten korlátja legyen a gyülekezetépítési munkában.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Jan ROHLS. „Reformed Theology – Past and Future,” in *Reformed Theology – Identity and Ecumenicity*. szerk. Wallace M. Alston Jr. és Michael Welker (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2003), 39.
- [2] HÉZSER Gábor. *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2005. 30.
- [3] Klaus DOUGLASS. *Isten szeretetének ünnepe*. Budapest: Kálvin Kiadó - Luther Kiadó, 2005. 199.
- [4] DOUGLASS, *Isten szeretetének ünnepe*, 204-205.
- [5] DOUGLASS, *Isten szeretetének ünnepe*, 206-207.
- [6] GÁLL Attila. „Istentisztelet a népegyházi kor után” *Református Egyház* 52. évf. (2000/9). 204.
- [7] DOUGLASS, *Isten szeretetének ünnepe*, 204-205.
- [8] *Misszió a XXI. században*. Velence: a szerző saját kiadása, 2000. 333.
- [9] PÁSZTOR János. *Misszió a XXI. században*, 206.
- [10] Judith Marie KUBICKI. *Liturgical Music as Ritual Symbol* (Leuven: Peeters, 1999), 164.
- [11] FEKETE Csaba. „Gyónás, közgyónat, úrvacsora” *Református Egyház* 53. évf. (2001/3). 62.
- [12] PÁSZTOR János. *Liturgika*. Révomárom: Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, 2005. 130: 268-as számú lábjegyzet szövege.
- [13] „Az istentisztelet múltja – A magyar református istentisztelet története,” in *Tanulmányok az evangélium szerint reformált keresztyén gyülekezet istentiszteletéről*. szerk. Bartha Tibor (Kézirat, 1977), 219.
- [14] „Alapelvek és Állásfoglalások,” I. 5. in *Sófárium 2007 – a Sófár református dicsőítő szerveződés kiadványa*. szerk. Szabó András (Sófár Egyesület, 2007), 37.
- [15] Emily R. BRINK és John D. WITVLIET. „Music in Reformed Churches Worldwide,” in *Christin Worship in Reformed Churches Past and Present*. szerk. Lukas Vischer (Eerdmans: Grand Rapids, MI, 2003), 345.
- [16] Howard L. RICE és James C. HUFFSTUTLER. *Reformed Worship*. Louisville, KY: Geneva Press, 2001. 96.
- [17] RICE és HUFFSTUTLER, *Reformed Worship*, 107.
- [18] BÓDIS Tamás – FEKETE Károly – GÖRÖZDI Zsolt – KELEMEN Attila – SZÜCS Ferenc. „Az eddig elkészült és a GK Liturgiai Bizottsága által megtárgyalt teológiai alapelvek a készülő példatárhoz, istentiszteletünk megújulásához,” *Confessio* XXXV (2008/2), 35-36.

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.17>

A SZÖVEG MÖGÖTT... ID. BIBERAUER RICHÁRD A *FRONT MÖGÖTT* CÍMŰ ÍRÁSÁNAK ELEMZÉSE

Orsolya DEMINGER¹

ABSTRACT

The article examines the work of Richárd Biberauer, sr. (founder of the Filadelfia Deaconess Association and director-parson of the Bethesda Hospital between 1903–1939): Behind the frontlines, which had been published in the periodical of the Bethesda Reformed Hospital and the Filadelfia Institute of Deaconess (September 1916). The main aim of the examination of the text to reveal Hungarian Protestant traditions and discourses which sharply escalated the legitimacy of war among contemporary intellectuals. Another aspect focuses on details of the text, concerning the personal and theological thoughts of Richárd Biberauer, sr.

KEY WORDS

Richard Biberauer, text, interpretation, protestants, traditions, legitimization, Great War

BEVEZETÉS, AVAGY KÖZÉPPONTBAN A HATVÁNYRA EMELET HAGYOMÁNYOK

Cikkemben *Id. Biberauer Richárd* (A Filadelfia Diakonissza Egylet alapítója és a Bethesda Kórház igazgató lelkésze 1903 és 1939 között) [1] a *A Front mögött* című írását elemzem, amely 1916 szeptemberében jelent meg a *Bethesda Református Kórház és a Filadelfia Diakonisszaképző Intézet* közlönyében. A szöveg elemzésének célja, az akkori református értelmiségiek egyéni felelősségét nem vitatva rámutatni arra, hogy melyek voltak azok a magyar reformátussághoz köthető hagyományok, diskurzusok, amelyeknek hatványra emelésük azt eredményezte, hogy a magyar református értelmiség nagy része hozzájárult az első világháború legitimizálásához.

Munkám nyitányaként áttekintem a dualizmuskori reformátusság történetét, helyzetét az első világháború kirobbanásáig. Ezt követi maga az elemzés, amely nem a teljes szövegre koncentrál, hanem azokra a pontokra, amelyekből kiolvashatóak a már említett hagyományok és diskurzusok. Továbbá rámutatok arra, hogy melyek a szövegnek azok az aspektusai, amelyekben visszaköszön az *id. Biberauer* egyéni és teológia gondolatvilága.

A reformátusság helyzete a kiegyezéstől az első világháború kitöréséig

Az 1880-as év népszámlálási adatai alapján (a Monarchia fennállása alatt egyetlen népszámlálási eredmény sem mutatott jelentős arányváltozást a felekezeti megoszlás tekintetében), az Osztrák-Magyar Monarchiában a felekezeti megoszlását tekintve elkülönült egymástól az

¹ Mgr. Deminger Orsolya, Selye János Egyetem - Református Teológiai Kar (PhD. hallgató), demiorsi95@gmail.com

erőteljesen katolikus dominanciájú Ciszlajtánia és a felekezetiileg jóval tagoltabb Magyar Királyság területe. Magyarországon a protestánsok (reformátusok és evangélikusok együttesen) aránya 9 és 14 százalék között mozgott. Ebből a magukat reformátusnak vallók szinte kizárólag magyarok voltak. Elmondható, hogy jelentős összefüggés volt a Monarchia népeinek vallási és nemzetiségi hovatartozása között. Az állam egyházpolitikai tevékenysége összefüggött a nemzetiségi problémákkal. A nemzetiségek politikai küzdelmei kapcsolódtak az egyházakhoz. Maga a vallás pedig identitásképző és megtartó erőt jelentett a nemzetiségek számára [2].

A kiegyezés megteremtette a felekezeti jogegyenlőség lehetőségét, mégis megmaradtak a katolikus egyház bizonyos feudális jellegű előjogai [3]. A katolikus egyház hatalmas földbirtokokkal rendelkezett, míg a református (és az evangélikus) egyház ehhez képest szegényesebb körülmények között működött. 1867-ben a magyar kormány törvényt hozott a vallások viszonyosságáról, amelyben szabályozta minden vallás híveinek a megillető jogokat. A törvénnyel az osztrák valláspolitikai önkényét kívánta ellensúlyozni [4].

1881-ben összeült a Magyar Református Egyház első egyetemes zsinata Debrecenben. A zsinat kidolgozta az egyház alkotmányát, szervezeti felépítését és rendelkezett az egyházi oktatás kérdésében is [5].

A 19. század végére a református egyház egyre inkább az államrend részévé vált. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a lelki élet egyre sivárabb lett. Az egyház rezignált maradt a társadalmi és szociális problémák kérdésében. Figyelmét sokkal inkább a katolikus egyház és a saját maga között kiéleződött ellentétekre összpontosította. Mindezek a folyamatok szerepet játszottak abban, hogy a belmissziós mozgalmak és egyesületek teret nyertek Magyarországon [6].

Magyarországon a belmisszió az 1880-as évektől kezdett egyre inkább elterjedni [7]. A magyar belmisszió a Nyugat-Európában már a 19. század elejétől datálható mozgalmakhoz nagyon hasonló attitűdökkel rendelkezett. A nyugati belmisszióhoz hasonlóan az urbanizáció, az ipari fejlődés, a modernizáció következtében jelentkezett szociális és társadalmi problémákra reagált [8], hogy ez által utat találjon mindazokhoz, akik meg voltak keresztelve, de eltávolodtak az egyháztól [9].

A belmissziós munka leginkább egyesületi keretek között zajlott [10], de voltak az egyháztól függő intézmények is [11]. Az egyház nem rendelkezett önálló teológiai rendszerrel, ezért az idők során több változata is létrejött (tradicionális kálvinista, ortodox, liberális, stb.) [12]. A Nyugat-Európában és Amerikában a vallási mozgalmak nyomán megalakuló szektákhoz hasonlatos egyházi formációk jelensége azonban Magyarországon nem terjedt el.

Magyarországon három ébredési központot alakult ki: Budapest, Debrecen és a Dél-Alföld. Mind a háromnak megvoltak a maga teológia és kulturális hagyományai, amelyekből táplálkoztak [13]. A belmissziós egyesületek és az egyház kapcsolata mindaddig konfliktusmenetes maradt, amíg az egyház fel nem ismerte a belmisszió fontosságát, és nem kezdte integrálni azt. Az egyház problémát látott a belmisszió idegen eredetében, mozgalmi jellegében és munkamódszerében is. Az egyesületek léte önmagában jelentette az egyház kritikáját. Az integrációból adódó ellentétek azonban csak az első világháborút követően éleződtek ki igazán [14].

A belmissziós mozgalmak eredményeként árvaházak, szociális otthonok, kórházak, diakonissza intézetek (református és evangélikus) jöttek létre több nagyobb városban is, mint Budapest, Kolozsvár, Pozsony vagy Rozsnyó [15].

A front mögött...A szöveg mögött

A szöveg eredeti írásmód szerint közölt első, elemzést kívánó sorai a következők: "A front mögötti munkás, ha igazán szereti hazáját, nem önző, nem azt keresi, hogy mint egyén milyen hasznot húzhat ezért vagy azért a szolgálatért az államtól, a várostól, egyháztól vagy a társadalomtól; tőle távol áll, hogy bárki rovására gazdagodjék, gyűjtsön [...]. A front mögötti munkás komoly és lankadatlan buzgalmű [...]. A front mögötti munkásnak [...] magasabb erkölcsi világnézettel bírónak, fennkölt gondolkodásúnak, eszményi célokért lelkesedni tudónak kell lennie" [16]. A dualizmus időszakában a munka fogalmának protestáns definiálását két területre osztották, mégpedig az imakönyvek diskurzusára és a protestáns értelmiség vitájára. Míg az első, nem kis mértékben Szikszayra alapozva a munkát, az Istennek tetsző élet és az üdvösségre jutás eszközeként definiálta, addig az utóbbi a nemzeti függetlenség kivívásával a haladással kapcsolta össze a munka fogalmát [17]. Úgy vélem, ezeknek a soroknak a többsége az utóbbira mutat, valamint ezeknek a soroknak a besorolását alátámasztja az id. Biberauer értelmiségi háttere is.

A következő kiemelendő sorok az alábbiak: "Nemzetünk nagy időket él, nagy feladatok előtt áll. Feladatai: szabadságunk kivívása és egy csendes, békés, boldog jövő elkészítése. A feladatok egyik részét: a szabadság kivívását hős katonáink végzik, a másik részét: a jövő előkészítését, nekünk kell vállalnunk [...]. A háború egy új korszak hajnalhasadását jelenti nemzeti életünkben" [18]. Ezekben a sorokban ismét megjelenik a nemzet fogalma, illetve feltűnik a jövő kérdésköre. Mint ahogy a felvezetésben olvasható volt, a dualizmus korában összekapcsolódtak a nemzeti és egyházi küzdelmek [19]. A 19. század 90'-es éveire egyre inkább kultúrmissziót tulajdonítottak a protestantizmusnak. Úgy vélték, a protestantizmus közvetítette a nyugati kultúrát az országba. A kereszténység megőrzésén túl, a nyelv és a nemzet megőrzésének eszközét tulajdonították saját maguknak. A protestantizmusnak ez az értelmezése, és a magyar történelem üdvtörténeti kontextusba illesztése, jelentősen elterjedt az első világháború kitörésének pillanatára [20].

A jövő, jövőkép kérdésköre olyan tematika, amelynek a megválaszolására már maga a háború készítette a teológusokat. A protestáns jövőképet illetően a diskurzusban többféle koncepció is megjelent (most nem soroltam fel mindet). A megközelítések egy része a kálvinizmust még szélesebb körben kívánta a politikai és társadalmi életben érvényesíteni. Megjelentek az olyan hangok, mint pl. Ravasz Lászlóé, amelyek választóvonalat húztak a művelt és a paraszti világból származó protestánsok közé. Megfogalmazódott annak az igénye, hogy a háború végével háttérbe szorul a vidéki protestantizmus. A nemzeti érzést és a szabadságvágyat sokkal inkább a középosztálybéli protestánsokhoz, mint a vidéki életvitelt folytatókhöz kötötték, ezzel szemben a jövőről alkotott vitában megjelent az ellenkezője is: nagyobb odafordulás a falusi világ felé [21]. A világháborút olyan jelentős fordulópontnak tekintették – nem csak a világtörténelem, hanem saját egyházuk vonatkozásában is –, amely szükségszerűen magával hozta a belmisszióról, az államhoz fűződő viszonyokról, és szellemi megújulásról kialakított elképzeléseik újragondolását [22].

Az utolsó elemzett sorokkal az id. Biberauer Richárd személyes indíttatásaira szeretnék rámutatni. "A felvázolt nagy nemzeti munka keretében a FILADELFIA diakonissza egyesület és az általa vezetett BETHESDA kórház fennállása óta arra törekszik, hogy az emberi bajokat élesen meglátó, önzetlen és komoly szeretet munkájában Krisztus vezetése alatt maradjon. Ez semmi esetre sem érdem, de minden esetre, bizonyíték arra, hogy aki ügyünket támogatja, az jó ügyet támogat" [23]. Úgy vélem, az id. Biberauer Richárdnak, a belmisszió nemzeti ügy szolgálatába való állítása mögött ott volt a családjából hozott német pietista kegyességi örökség is [24]. A (neo)pietista Johann Hinrich Wichern, a modern diakónia megalkotója, a belmisszió fogalom bevezetője, [25] ugyan már korábban is erősen hangsúlyozta a

belmisszió nem csak társadalmi, de nemzeti feladatát is [26]. Magyar nemzeti elköteleződése mellett, a német származású id. Biberauer számos olyan általa nagyra becsült német prédikátor írását olvasta, akik magukat a lutheri reformáció örököseinek tartották, és a nemzeti mámortól elragadtatva magyarították a háború jogosságát, és igyekeztek lelkesíteni a tömegeket. Id. Biberauer fia, Bodoky (ifj. Biberauer) Richárd memoárjában azt közölte, hogy apja igazságosnak tartotta a központi hatalmak ügyét, teljes bizonyossággal hitte, hogy Isten a központi hatalmak alakulatainak pártján áll. Nem kételkedett azoknak a magas tisztséget betöltő embereknek a szavában, akik a nyilvánosság előtt megesküdték arra, hogy a háború győzelemmel zárul majd [27]. Mindezekben való rendíthetetlen hitét az is alátámasztja, hogy ez az írása 1916-ban született, abban az időszakban, amikor már a protestáns sajtóban egyre inkább hangot kaptak a háborúval kapcsolatos kétségek [28].

Befejezés ... avagy hagyományokból legitimizált háború

Az id. Biberauer írásának egyértelműen a leghangsúlyosabb – a hagyományban gyökerező eleme –, a nemzet fogalma. Elmondható, hogy a reformátusok a nemzet és a nyelv megmaradásáért tett feladatának hangsúlyozása jelentősen meghatározta saját közegük közbeszédét a háború kitöréséig. Ez a narratíva, mint látható, megjelent az olyan mindennapokat meghatározó területen is, mint a munka kérdésköre. Kultúrmissziói tudatuk, és a nemzet megmaradásának érdekében való cselekedeteik narratívája a világegés kitörésével olyan mértékben hatványozódott, ami miatt többségük 1916-ig gyakorlatilag nem kérdőjelezte meg a háború legitimitását. Így történhetett meg, hogy sokan – a teológiai fakultásuktól az egyházi gimnáziumokon át a templomi szószékekig –, a Bibliából tetszőlegesen kiemelt textusokkal (leginkább Ószövetséggel) magyarították a háború igazságos voltát. Így váltak a háborús propaganda hatékony eszközévé [29]. Az id. Biberauer Richárd esetében pedig megmutatkozott az, hogy a háború és a nemzet ügyének szolgálata az ő esetében német eredetű kegyességi hagyományokból, és német teológiai diskurzusokból is táplálkozott.

Biberauer Richárd: A front mögött (Teljes szöveg)

Nemzetünk nagy időket él, nagy feladatok előtt áll. Feladatai: szabadságunk kivívása és egy csendes, békés, boldog jövő előkészítése. A feladatok egyik részét: a szabadság kivívását hős katonáink végzik, a másik részt: a jövő előkészítését, nekünk kell vállalnunk. Nekünk, akik itthon élünk, itthon dolgozunk a front mögött.

A front mögötti munkásnak éles látással kell bírnia. Így észreveszi, hogy a háború egy új korszak hajnalhasadását jelenti nemzeti életünkben. Az a régi korszak, amikor a hazafiság sokaknál csupán hazafias szólamokban, vagy sokszor felületes és léha gondolkodást leplező ünnepi beszédekben állott, letűnt. Tehát magasabb erkölcsi világnézettel bírónak, fennkölt gondolkodásúnak, eszményi célokért lelkesedni tudónak kell lennie.

A front mögötti munkás, ha igazán szereti hazáját, nem önző, nem azt keresi, hogy mint egyén milyen hasznot húzhat, ezért vagy azért a szolgálatért az államtól, várostól, egyháztól vagy a társadalomtól; tőle távol áll, hogy bárki rovására gazdagodjék, gyűjtsön. Mint igazi hazafi inkább azon fárad, azért lelkesedik, hogy jót tegyen és áldozatkész, munkás szerepének melegségét a haza és az egyház egyaránt megérezze.

A front mögötti munkás komoly és lankadatlan buzgalomú.

Mikor kitört a háború, nyomban sokan jelentkeztek betegápolásra vagy egyéb front mögötti munkára. Munkásban tehát nem volt hiány, de a mostani idők nagy feladataihoz mérhető komolyság és lankadatlan buzgalom sajnos itt is, ott is hiányzott. Pedig ezek nélkül lehetetlen a nemzet jövőjének szent ügyét eredményesen szolgálni.

Bizonyos azonban, hogy a komoly munkások és harcosok között is az fejt ki a legáldásosabb munkát, aki legközelebb áll a legszebb, legtökéletesebb élet forrásához: Krisztushoz. Krisztusban ugyanis tökéletesen volt meg a tiszta látóképesség. Ő tudta, hogy korának, nemzetének külön, valamint az emberiségnek általában mire van szüksége. Tudta, hogy kit mi bánt, és kicsodát mivel lehet, és kell segíteni. Krisztusban meg volt az az igaz, önzetlen tiszta szeretet, amely teljes komolysággal s buzgalommal dolgozott, fáradozott, gyógyított, vigasztalat, bátorított, vagy ha szükség megkívánta, megintett és figyelmeztetett. És meddig tartott önzetlen szeretete, buzgósága? Mind halálig?

Íme, ezért mondjuk, hogy az olyan emberek és intézmények, akiket és amiket – amellet, hogy Krisztus legfőbb eszményünknek és példányképünknek tartják – egyszeremind át is hat az az élesen látó, bölcs, komoly, önzetlen, szeretetteljes, folyton munkálkodó, mindvégig kitartó krisztusi lélek, nagyszerű munkára képesek, és bámulatra méltó energiákkal rendelkeznek.

Így magunk előtt látva a front mögötti munkások jellemének kellékeit, nyilvánvaló, hogy Krisztus Lelke, amely messze felette áll minden felekezetnek, felekezeti kérdésnek, földi korlátnak, valami kimondhatatlanul becses isteni adomány. Boldog az, akinek megadatott! Boldog az a város vagy országrész, amelynek területén az anya és a csecsemővédelmi munka, a hadi özvegyek foglalkoztatása, a hadiárvák nevelése, a betegek ápolása, a rokkantügy, az ifjúság erkölcsi életének gyógyítása, megóvása és még sok más front mögötti munkaprobléma Krisztus gazdag Lelkének hatása alatt áll! És végül boldog az a nemzet, amely megbecsüli és szeretettel felkarolja, támogatja az olyan intézményeket, melyeknek már rendeltetésüknél fogva is az a feladatuk, hogy komoly, krisztusi lélektől áthatott front mögötti munkásokat képezzenek ki.

A felvázolt nagy nemzeti munka keretében a FILADELFIA diakonissza egyesület és az általa vezetett BETHESDA kórház fennállása óta arra törekszik, hogy az emberi bajokat élesen meglátó, önzetlen és komoly szeretet munkájában Krisztus vezetése alatt maradjon. Ez semmi esetre sem érdem, de minden esetre bizonyíték arra, hogy aki ügyünket támogatja, az jó ügyet támogat.

B.R.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] KOVÁCS Ábrahám: *A Biberauer (Bodoky) család története*, Reformátusok Budapesten I. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról, Argumentum, ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanosztály, Budapest: 2006. 696. (Szerkesztő: Kósa László)
- [2] FAZEKAS Csaba: *Egyházak, egyházpolitika és politikai eszmék az Osztrák-Magyar Monarchiában*, Miskolci Egyetem, Politikatudományi Intézet, H-3515 Miskolc-Egyetemváros: 2008. 6.
- [3] FAZEKAS Csaba: *Egyházak, egyházpolitika és politikai eszmék az Osztrák-Magyar Monarchiában*, Miskolci Egyetem, Politikatudományi Intézet, H-3515 Miskolc-Egyetemváros: 2008. 8.
- [4] LÉVAI Attila: *Honi egyháztörténet 1520-1920*, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Komárom: 2015. 105.
- [5] LÉVAI Attila: *Honi egyháztörténet 1520-1920*, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Komárom: 2015. 106.
- [6] KOLLÉGA TARSOLY István (főszerkesztő): *Magyarország a XX. században - II. Kötet*, Babits Kiadó, Szekszárd: 1997. 309-310.
- [7] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 51. (kézirat)
- [8] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 51. (kézirat)

- [9] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 49. (kézirat)
- [10] GÉRA Eleonóra Erzsébet: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban 1850-1952*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2006. 16. (kézirat)
- [11] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 49. (kézirat)
- [12] GÉRA Eleonóra Erzsébet: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban 1850-1952*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2006. 16. (kézirat)
- [13] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 54. (kézirat)
- [14] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 53-54. (kézirat)
- [15] LÉVAI Attila: *Honi egyháztörténet 1520-1920*, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Komárom: 2015. 113.
- [16] BIBERAUER Richárd: *A front mögött, Bethesda - A Bethesda Református Kórház és a Filadelfia Diakonisszaképző Intézet Közlönye*, 1. évfolyam, 4. szám, 1916 szeptember, Kiadó: A Kórházat Fenntartó Filadelfia Diakonissza Egylet, címoldal
- [17] BRANDT, Juliane: *Adalékok a munka fogalmának református koncepciójához a 19. századi Magyarországon*, Korall (Társadalomtörténeti folyóirat) 2001. ősz-tél, 5-6 szám, 30-33.
- [18] BIBERAUER Richárd: *A front mögött, Bethesda - A Bethesda Református Kórház és a Filadelfia Diakonisszaképző Intézet Közlönye*, 1. évfolyam, 4. szám, 1916 szeptember, Kiadó: A Kórházat Fenntartó Filadelfia Diakonissza Egylet, címoldal
- [19] FAZEKAS Csaba: *Egyházak, egyházpolitika és politikai eszmék az Osztrák-Magyar Monarchiában*, Miskolci Egyetem, Politikatudományi Intézet, H-3515 Miskolc-Egyetemváros: 2008. 6.
- [20] BRANDT, Juliane: *Adalékok a munka fogalmának református koncepciójához a 19. századi Magyarországon*, Korall (Társadalomtörténeti folyóirat) 2001. ősz-tél, 5-6 szám, 30.
- [21] CSÍKI Tamás: *Isten nevében.(?) Az első világháború protestáns értelmezései*, Egyháztörténeti szemle, 19. évfolyam, 1. szám, 2018. 77-79.
- [22] CSÍKI Tamás: *Isten nevében.(?) Az első világháború protestáns értelmezései*, Egyháztörténeti szemle, 19. évfolyam, 1. szám, 2018. 70.
- [23] BIBERAUER Richárd: *A front mögött, Bethesda - A Bethesda Református Kórház és a Filadelfia Diakonisszaképző Intézet Közlönye*, 1. évfolyam, 4. szám, 1916 szeptember, Kiadó: A Kórházat Fenntartó Filadelfia Diakonissza Egylet, 2-3.
- [24] KOVÁCS Ábrahám: *A budapesti református belmisszió központja. A Németajkú Ev. Ref. Leányegyház rövid története*, Egyháztörténeti Szemle, 17. évfolyam, 3. szám, 2016. 4.
- [25] Victor István. *Hamburgban volt egy belmissziói otthon lényegében árvaház a Rauhes Haus; a vezetője Johann Hinrich Wichern 1 - PDF Ingyenes letöltés (docplayer.hu) (2022.09.04)* (interjú leirat szerkesztő: Kádár Judit)
- [26] SÁRAI SZABÓ Katalin: *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig - A belmisszió mozgalom hatása a nők egyházi működésére*, Eötvös Lóránt Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest: 2010. 50. (kézirat)
- [27] BODOKY Richárd: *Gyanútlanok Jövevények és vándorok Családtörténeti töredékek (1870-1918)*, Luther Kiadó, Budapest: 2018. 226.
- [28] KLESTENITZ Tibor: *Az első világháború a magyar protestáns sajtó tükrében*, Egyháztörténeti Szemle, 23. évfolyam, 1. szám, 2022. 57.
- [39] CSÍKI Tamás: *Isten nevében.(?) Az első világháború protestáns értelmezései*, Egyháztörténeti szemle, 19. évfolyam, 1. szám, 2018. 71-72.

SZLOVÁKIA LAKOSSÁGA VALLÁSI ÖSSZETÉTELÉNEK VÁLTOZÁSAI 1921 ÉS 2021 KÖZÖTT, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 2011 ÉS 2021 KÖZÖTTI IDŐSZAKRA, ILLETVE A FELEKEZETEN KÍVÜLIEKRE

László GYURGYÍK¹

ABSTRACT

The paper looks at the changes in the denominational composition of the Slovak population between 2011 and 2021, with a special focus on the non-denominational population. Within the framework of the censuses conducted within the (Czech)slovak state framework, the denominational composition of the population was also asked, with the exception of 3 censuses (1961, 1970, 1980). After the change of regime, each census has asked about denominational affiliation. The amount of data published has also increased compared to previous censuses. The proportion of non-denominational respondents was very low in the 1921, 1930 and even 1950 censuses (between 0.1 and 0.5%), but has risen steadily since the 1991 census: 9.8% in 1991, 13.0% in 2001, 13.4% in 2011, and by 2021 it had risen sharply: almost one in four (23.8%) of the Slovak population identified themselves as non-denominational. The paper traces this downward trend.

KEYWORDS

census, denominational affiliation, non-denominational

BEVEZETÉS

Dolgozatunkban Szlovákia lakosságának felekezeti összetételének változásaival foglalkozunk a 2011 és 2021 közötti időszakban, különös tekintettel a felekezeten kívüliekre. A 2021. évi népszámlálás adatainak napjainkig csak egy változó szerinti területi bontású adatai váltak elérhetővé. Két változós adatok, pl. a felekezeti és a nemzetiségi hovatartozás kombinációja a későbbiekben lesz majd elérhető, ezért tanulmányunkban a felekezeti és a nemzetiségi hovatartozás összefüggéseivel, legalábbis a 2021. évi népszámlálás vonatkozásában nincs módunkban foglalkozni.

1. Az 1921 és 2021 közötti felekezeti változások áttekintése

A (cseh)szlovák állami keretek között megtartott népszámlálások keretein belül – 3 népszámlálás kivételével – rákérdeztek a lakosság felekezeti hovatartozására is. Az állampárti időszakban 3 népszámlálás alkalmával (1961, 1970, 1980) a lakosság felekezeti hovatartozására nem kérdeztek rá, ugyanakkor a közzétett adatok terjedelme igencsak változó volt.

¹ Mgr. Gyurgyík László, PhD. Egyetemi docens, szociológus. A Selye János Egyetem Református Teológiai Karának oktatója, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom – Somorja

1. táblázat: A vallási hovatartozásra vonatkozó publikált adatok terjedelme a (cseh)szlovák népszámlálások alkalmával

Adatok terjedelme	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011	2021
Vallási hovatartozásra történő rákérdezés	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
Országos szintű adatok	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
Település szintű adatok	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1
Országos szintű felekezeti adatok nemzetiségek szerint	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0
Település szintű felekezeti adatok nemzetiségek szerint	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
A vallási hovatartozás adatai egyéb társadalmi szerkezetű mutatók szerint	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Az 1. táblázat adatai alapján megfigyelhető, hogy a publikált felekezeti adatok terjedelme alapján a (cseh)szlovák népszámlálások 3 szakasza különíthető el, mégpedig az 1921, 1930, és 1950 – es. Az éves népszámlálások során az országos – és településszintű adatok közzététele mellett –, nemzetiségi bontásban is ismertté váltak az országos szintű felekezeti adatok. A kommunista időszakban megrendezett 1961-es, 1970-es és az 1980-as évben megtartott népszámlálások alkalmával a felekezeti hovatartozásra nem kérdeztek rá ², azonban a rendszerváltást követően, a felekezeti hovatartozásra minden egyes népszámlálás alkalmával rákérdeztek. A korábbi népszámlálások gyakorlatához képest bővült a közzétett adatok mennyisége. 1991-ben, 2001-ben és 2011-ben a községsoros (községekre lebontott) felekezeti adatok nemzetiségi bontásban is hozzáférhetők (a 2021. évi adatokat még csak részben tették közzé). A 2011. évi népszámlálás jelentős hozadéka, hogy a népszámlálás ún. mikroadatait, azaz egyéni szintű adatainak egy részét is közzétették.

2. táblázat. A felekezeti megoszlás alakulása 1921 és 2021 között

Szlovákia lakosságának felekezeti megoszlása 1921 - 2021, %							
Felekezet	1921	1930	1950	1991	2001	2011	2021
római katolikus	70,9	71,6	76,2	60,4	68,9	62,0	55,8
görög- katolikus	6,5	6,4	6,6	3,4	4,1	3,8	5,3
evangélikus	12,3	12,0	12,9	6,2	6,9	5,9	4,0
református	4,8	4,4	3,2	1,6	2,0	1,8	1,6
pravoszláv	0,1	0,3	0,2	0,7	0,9	0,9	0,9
izraelita	4,5	4,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
egyéb	0,7	0,7	0,2	0,6	1,1	1,5	2,2
felekezeten kívüli	0,2	0,5	0,1	9,8	13,0	13,4	23,8
ismeretlen	0,0	0,0	0,3	17,4	3,0	10,6	6,5
Összesen	100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

² Az 1950. évi népszámlálásra két évvel az 1848. évi kommunista hatalomátvétel után került sor. A két háború közötti időszak hagyományainak megfelelően még rákérdeztek a felekezeti hovatartozásra.

1921-ben Szlovákiában egy alig néhány ezer főt számláló rétegtől eltekintve, a teljes lakosság valamelyik egyház tagjának vallotta magát. A magukat felekezeten kívülieknek deklarálók aránya 0,2 %, az ismeretleneké 0,02 % volt. A cseh országrészekben a felekezeten kívüliek száma meghaladta a 700 ezret, ami az országrész lakosságának 7,2 %-a volt.

A lakosság döntő többségét alkotó római és görög katolikusok összesített részaránya 77,4 %-ot tett ki. Szlovákia további felekezeti összetételében az evangélikus (12,8 %), a református (4,8 %) és az izraelita (4,5 %) egyházak voltak a meghatározó felekezetek. 1930-ra Szlovákiában a felekezeten kívüliek száma (a nem ismertekkel együtt) ugyan két és félszeresére (6 818-ról 17 148-ra) emelkedett – ezt részben a Csehszlovákiából Szlovákiába beköltöző cseh hivatalnok és értelmiségi réteg megnövekedése, részben a szlovákiai társadalom fokozatos belső átszerveződése váltotta ki –, de így is csak alig tette ki a szlovákiai népesség fél százalékát. Az egyes egyházakhoz tartozók száma eltérő mértékben ugyan, de növekedett. A lakosságon belüli aránynövekedés a római katolikus egyház mellett az ortodox (pravoszláv) egyház és a cseh testvérek, illetve csehszlovák egyház vonatkozásában jelentős. A református és az izraelita egyházakhoz tartozók száma némileg növekedett (144 549-ről 145 829-re, illetve 135 918-ról 136 737-re), arányuk viszont csökkent (4,8 %-4,4 %-ra, illetve 4,5 %-4,1 %-ra).

A 2. világháború után, 1950-ben rendezték meg a következő népszámlálást a köztársaság egész területén. A köztársaság felbomlása, a világháború harci eseményei, a zsidóság koncentrációs táborokba hurcolása, és az ezt követő, elsősorban a magyar és német lakosságot érintő kitelepítések, deportálások, lakosságcsere, reszlovakizáció, az országrész szláv nemzeti jellegének nagyméretű erősödését, és ezen belül a magyarság számának drasztikus csökkenését eredményezték. Mindezek a folyamatok - vélhetőleg a reszlovakizáció kivételével –, az egyes régiók felekezeti összetételére is kihatással voltak. Az 1950-es népszámlálásra a kommunista hatalomátvétel után, az egyházak mozgásterét korlátozó, az ateizmust preferáló intézkedések bevezetése után került sor. Ennek ellenére lényegesen csökkent a magukat felekezeten kívülinek deklarálók száma és aránya is.

1950-ben a legszembetűnőbb változás a zsidó felekezetűek számában mutatkozott meg. Lélekszámuk 136 737-ről 7 476-ra csökkent, arányuk 4,1 %-ról 0,2 %-ra apadt. Jelentékenyen megnőtt a katolikusok (római és görög katolikusok összesített aránya: 78,0 %-ról 82,8 %-ra) és a lutheránusok aránya is (12,1 %-ról 12,9 %-ra). Ugyanakkor csökkent a reformátusok száma (145 829-ről 111 696-ra) és aránya (4,4 %-ról 3,2 %-ra). A reformátusok számának jelentős mértékű csökkenése a magyar-szlovák lakosságcsereére vezethető vissza.

A kommunista uralom alatt megrendezett népszámlálások között az 1950-es népszámlálás volt az első és egyben az utolsó, amelynél rákérdeztek a felekezeti hovatartozásra is. Csak 40 évvel később, az 1989-es novemberi változásokat követő 1991-es népszámlálás során kérdeztek rá újból a lakosság vallási hovatartozására, azonban ez az adatfelvétel már teljesen más valóságtartalmakat rögzített a felekezeti hovatartozás szempontjából, mint az 1950. évi és a korábbi népszámlálások. Ebből következik, hogy az 1991-es adatok összevetése a korábbiakkal inkább csak informatív jellegű. Annak ellenére, hogy a felekezeti hovatartozásról hasonlóan megfogalmazott kérdésekkel informálódtak 1991-ben és 1950-ben is, az eltérésnek legalább két vonatkozása meghatározó. 1950-ben (és a korábbi népszámlálások alkalmával) a felekezeti hovatartozás jogilag rögzített egyházhoz tartozást, egyháztagságot jelentett. Aki nem tagja egyik egyháznak sem, az a megfelelő oszlopban "felekezeten kívülinek" tüntesse fel magát,- olvassuk a népszámlálási adatlapokhoz kiadott útmutatóban - továbbá; az egyházhoz tartozást nem lehet megváltoztatni az adatlapon történő bejegyzéssel³. 1991-ben a vallási hovatartozás kategóriája deklaratív jellegű: felekezeti hovatartozás alatt valamelyik egyház

³ Sčítání lidu a soupis domu a bytu v republice Československé ke dni 1. března 1950 Díl I. Praha 1957 27.

életében való részvételt, illetve a vele való kapcsolatot értjük. Mindenki szabadon dönt arról, hogy mely felekezethez tartozónak, illetve felekezeten kívülinek tünteti fel magát, esetleg az adott kérdésre nemmel válaszol. A 15 éven aluli gyermekek esetében a szülők saját belátásuk szerint töltik ki ezt a kategóriát⁴. Így talán jobban érthető az a vita, amely a demográfusok körében bontakozott ki a rögzített adatok értelmezését illetően. Így a kérdésre nem válaszolók, "ismeretlenek" összetételének értelmezésében, vagy akár az egyes felekezetekhez tartozók valóságtartalmát illetően⁵. A másik lényeges vonatkozás az adatok összehasonlíthatóságát illetően: az 1950 óta Csehszlovákia társadalmában bekövetkezett változásokban, az elmúlt 40 év ateista propagandájának következményeiben, egyáltalán az egyházhoz, és a valláshoz való hozzáállás módosulásában rejlik.

Az 1991-es népszámlálás a lakosság felekezeti hovatartozásának alakulásában nagyon lényeges változásokat mutatott ki: a "hívők" - a különböző egyházakhoz, felekezetekhez tartozók - összlakosságon belüli aránya hatalmasat zuhant, s az egyes egyházakhoz tartozók számarányában is jelentős módosulások következtek be. Az 1950-es és az 1991-es évi népszámlálások adatsorainak összevetése egyfajta tájékoztatóul szolgál az egyes felekezetekhez, egyházakhoz tartozók, illetve azokon kívüliek nagyon heterogén csoportjainak arányváltozásáról, ugyanakkor az egyes egyházakhoz, felekezetekhez tartozás körülhatárolása 1991-ben nagyon homályos.

Szlovákiában valamelyik felekezethez tartozónak vallotta magát az összlakosság 72,8 %-a, felekezeten kívülinek 9,8 %-a, 17,4 %-a nem töltötte ki a felekezeti hovatartozásra vonatkozó kérdést. A lakosság 69,4 %-a római katolikus, 6,2 %-a lutheránus, 3,4 %-a görög katolikus, 1,6 %-a református, 0,7 %-a ortodox, 0,6 %-a egyéb felekezetekhez tartozott.

Lélekszám növekedés a római katolikusok, az ortodoxok, továbbá az egyéb kategóriába tartozó kisebb felekezeteknél mutatható ki. A felekezetekhez tartozók arányának változása az egyes egyházakhoz tartozók számának olykor ellentétes irányú módosulásával járt együtt.

A protestáns történelmi egyházakhoz tartozók aránya jelentős mértékben csökkent. Szlovákiában az evangélikusok és a reformátusok aránya mintegy felére zsugorodott (12,9 %-ról 6,2 %-ra, illetve 3,2 %-ról 1,6 %-ra).

1993. január 1-vel Csehszlovákia felbomlásával megalakult a két utódállam: a Cseh- és a Szlovák Köztársaság. Ezt követően, az immár önálló Szlovákiában három alkalommal került sor népszámlálásra: 2001-ben, 2011-ben és 2021-ben. A népszámlálások módszertana, legalábbis a vallási hovatartozás szempontjából alig különbözött egymástól. Hasonlóan az ezt megelőző 1991-es évi népszámláláshoz önkitöltős módszerrel történt.⁶

2001-ben az egyes felekezetekhez tartozók aránya 84,0 %-ot tett ki, 3,0 % volt az ismeretlenek, 13,0 % a felekezeten kívüliek aránya. 2011-re az egyes felekezethez tartozók aránya jelentősen lecsökkent 76,0 %-ra. 10,6 % volt az ismeretlenek, 13,4 % a felekezeten kívüliek aránya. A történelmi gyökerekkel rendelkező egyházakhoz tartozók aránya, száma csökkent, egyedül az egyéb kategóriában szereplő egyes kisebb felekezetekhez kötődők száma emelkedett. A római katolikusok aránya 68,9 %-ról 62,0 %-ra, számuk 3 708 120-ról 3 347 277-re

⁴ Sčítanie ludu, domov a bytov 1991 Podrobné údaje za obyvateľstvo Slovenská republika 1992 II. old.)

⁵ Csak néhány tanulmányt, illetve hozzászólást említünk, melyek a Demográfie c. folyóiratban jelentek meg: Pastor K.: Výpovedná hodnota štatistických údajov o religiozite Demografie 1994/3 173-179. old, Kučera M.: K interpretaci výsledku sčítaní 1991 o náboženském vyznání Demografie 1991/4. 189-191. old.

⁶ A 2021. évi népszámlálás alkalmával a lakosok, nem papír alapú kérdőívet töltöttek ki. hanem a statisztikai hivatal honlapján megjelenő űrlap kérdéseit válaszolták meg, a későbbi, asszisztált szakaszban asszisztensek segítségével.

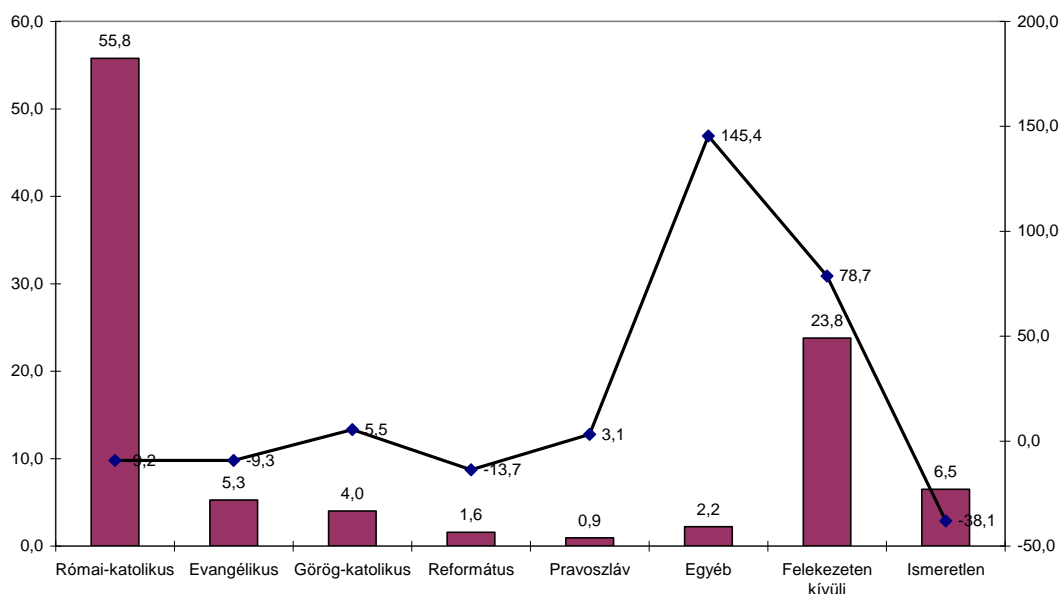
apadt. Az evangélikusok aránya 6,9 %-ról 5,9 %-ra, számuk 372 858-ról 316 250-re apadt. Némileg kisebb mértékben csökkent a görög-katolikus aránya, illetve lélekszáma 4,1 %-ról 3,8 %-ra, 372 858-ról 316 250-re. A református egyházhoz tartozók száma 2,0 %-ról 1,8 %-ra, 109 735-ről 98 797-re csökkent. A 2021 évi népszámlálás felekezeti hovatartozás szempontjából legnagyobb meglepetése a felekezeten kívüliek arányának nagyon nagymértékű, 78,7 %-os növekedése volt. Ugyan a nem ismertek aránya jelentős mértékben csökkent (10,6 %-ról 6,5 %-ra), de az egyes felekezetekhez tartozók száma és aránya is apadt nem várt mértékben. A továbbiakban a 2011 és 2021 közötti időszakban bekövetkezett változásokat tekintjük át.

2. A felekezeti hovatartozás alakulása 2011 és a 2021 között.

Az előző részben áttekintettük Szlovákia lakossága felekezeti hovatartozásának alakulását az elmúlt évszázadban (1921 - 2021 között). A továbbiakban az előző évtized (2011 és 2021 közötti időszak) változásait vizsgáljuk meg részletesen.

1. ábra:

A felekezetekhez tartozók aránya (2021), és a változás nagysága (2011-2021), %

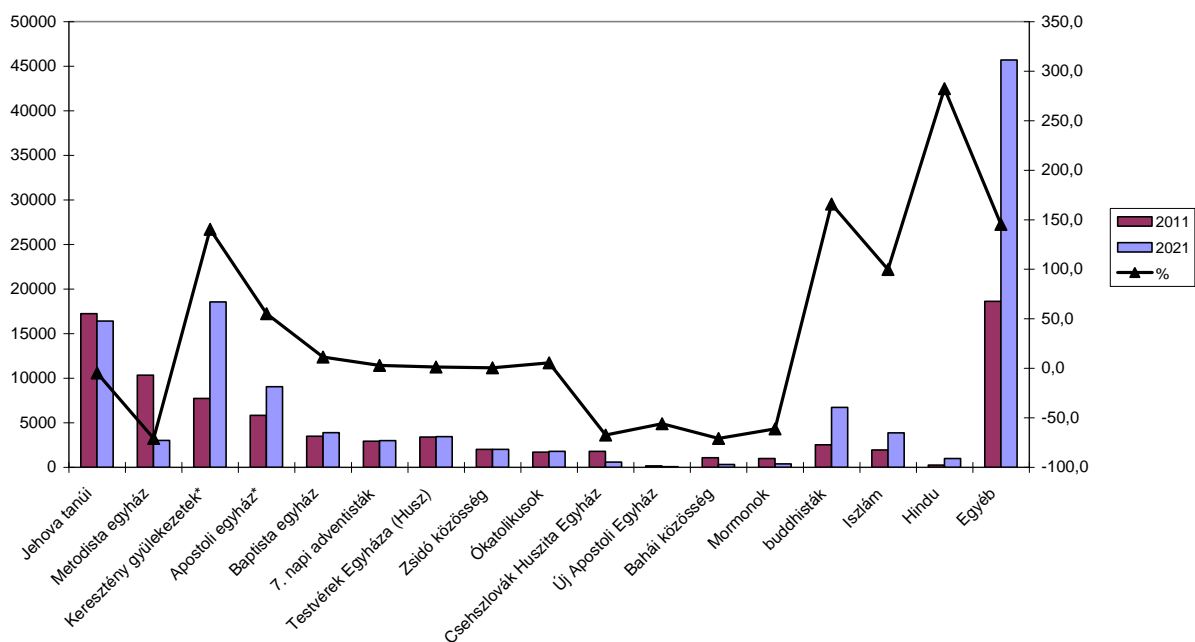

Szlovákia lakosságának a száma 2010-es években 52 234 fővel emelkedett, az országon belül az egyes felekezetekhez tartozók száma 300 906 fővel, 76,0 %-ról 69,7 %-ra csökkent. Megfigyelhetjük, hogy a legnagyobb lélekszámú egyházak többségéhez tartozók száma jelentős mértékben csökkent. A római-katolikusok száma 308 766 fővel, (3 347 277-ről 3 038 511-re) 9,2 %-kal, az evangélikusok száma 29 343 fővel (316 250-ről 286 907-re) 9,3 %-kal, a reformátusok száma 13 526 fővel (98 797-ről 85 271-re) 13,7 %-kal apadt. Növekedett a görög-katolikusok száma 11 364 fővel (206 871-ről 218 235-re) 5,5 %-kal, illetve a pravoszláv egyházhoz tartozóké 1 544 fővel (49 133-ről 50 677-re) 3,1 %-kal. Igen jelentős mértékben 37 821 fővel megnőtt az egyéb felekezetekhez tartozók száma (81 909-ről 119 730-ra) 45,4 %-kal. Az egyes nagyobb lélekszámú felekezetekhez tartozók számában bekövetkezett eltérő irányú változások okainak feltárásához további kutatások szükségesek. (lásd az F1. táblázatot is.) A továbbiakban vizsgáljuk meg részletesebben az „egyéb” kategóriába tartozó különböző

felekezetek lélekszámában bekövetkezett változások egyes vonatkozásait. Az egyéb felekezeti kategóriája a 2021. évi népszámlálás a 10 évvel korábbi cenzushoz viszonyítva jelentősen több felekezeti kategóriát sorol fel.

2. ábra.

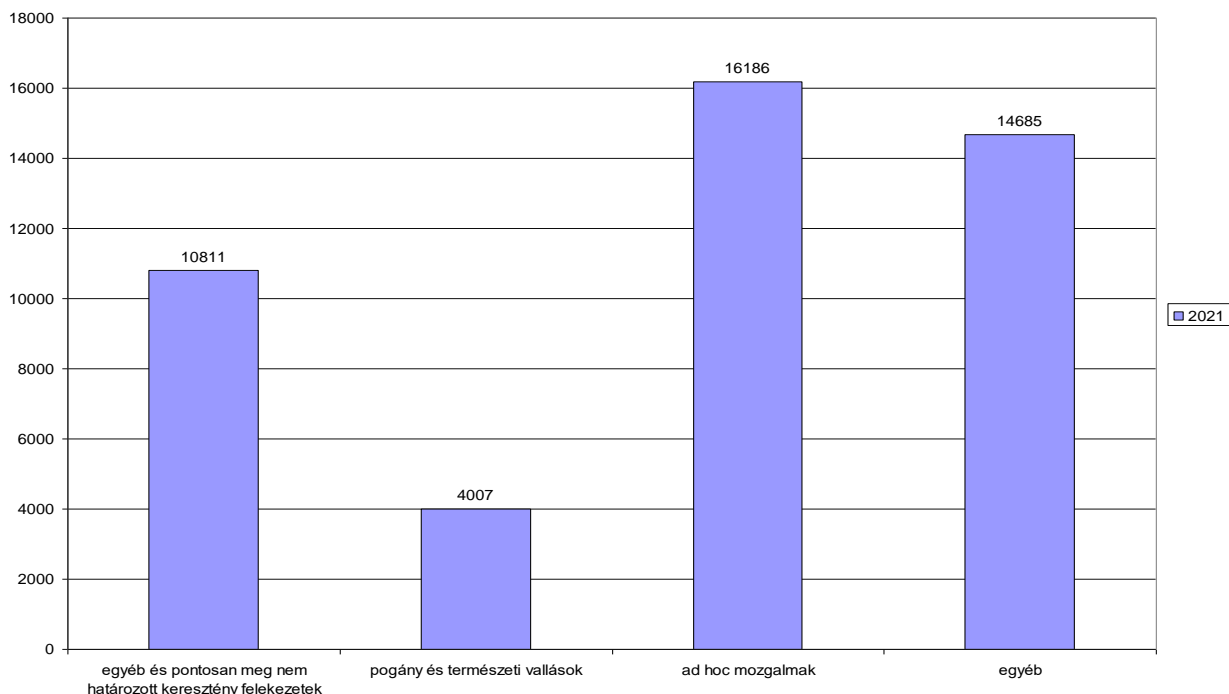
Az egyéb felekezetekhez tartozók számának, arányának változása 2011-2021

A 2. ábrán látható, hogy igencsak eltérő az egyes kisebb lélekszámú felekezetekhez tartozók száma: pár száz és 15-20 ezer fős lélekszám között mozog. Néhány nagyobb csoportba sorolhatjuk az egyéb kategóriába tartozó egyes felekezeteket. A lélekszámuk igencsak eltérő mértékben alakult az elmúlt évtizedben. Legnagyobb arányban az egyéb kategórián belüli további „egyéb” csoportokhoz tartozók száma, továbbá az egyes keleti vallásokhoz (buddhizmus, iszlám, hindu) kötődők száma emelkedett, de az egyes neoprotestáns felekezetekhez (pünkösdisták, karizmatikus egyházak, Magyar Apostoli Egyház, keresztény gyülekezetek) tartozók száma is jelentősen emelkedett. Ugyanakkor jelentősen csökkent többek között a Metodista egyházhoz, vagy a Cseh-szlovák Huszita Egyházhoz tartozók száma. Vessünk egy pillantást e kategórián belül az „egyéb” csoportokhoz tartozó vallási kezdeményekre. Ez a kategória már sokkal kevésbé behatárolható vallási csoportokat foglal magába (a 2011. évi népszámlálás még nem tesz róluk említést). Ide tartoznak az „egyéb és pontosan meg nem határozott keresztény felekezetek, pogány és természeti vallások, ún. „ad hoc mozgalmak”, valamint az újabb egyéb alkategóriába tartozó csoportok.

3. ábra

Az egyéb kategóriába tartozók összetétele, 2021

Tanulmányunk záró részében vizsgáljuk meg a felekezeten kívül állók változásainak egyes sajátosságait.

2.1. A felekezeten kívüliek

Mint már szó volt róla, a 2021. évi népszámlálás felekezeti összetételének alakulásában az egyik legmarkánsabb változást a felekezeten kívüliek számának, arányának nagyon nagy mértékű növekedése jelentette. A felekezeten kívüliek aránya az 1921-es, az 1930-as, sőt még az 1950-es évi népszámlálás alkalmával is igen alacsony volt (0,1-0,5 % között mozgott). Az 1991-es évi népszámlálástól kezdődően arányuk folyamatosan emelkedett: 1991-ben 9,8 %, 2001-ben 13,0 %, 2011-ben 13,4 %. 2021-re igen nagyon mértékben megemelkedett: csaknem minden negyedik szlovákiai lakos (23,8 %) felekezeten kívüliként határozta meg magát.

A továbbiakban a felekezeten kívüliek járások, illetve községek szerinti összetételének néhány kiugró adatát ismertetjük. A középszintű közigazgatási egységek szerint legmagasabb a felekezeten kívüliek aránya Pozsonyban 5 járásra tagolódva 44,5 %, továbbá 40,9 % a rozsnyói járásban. Legalacsonyabb az arányuk a námesztói (Námestovo) és az Ólublói (Stará Ľubovňa) járásokban 4,4 % ill. 4,9%.

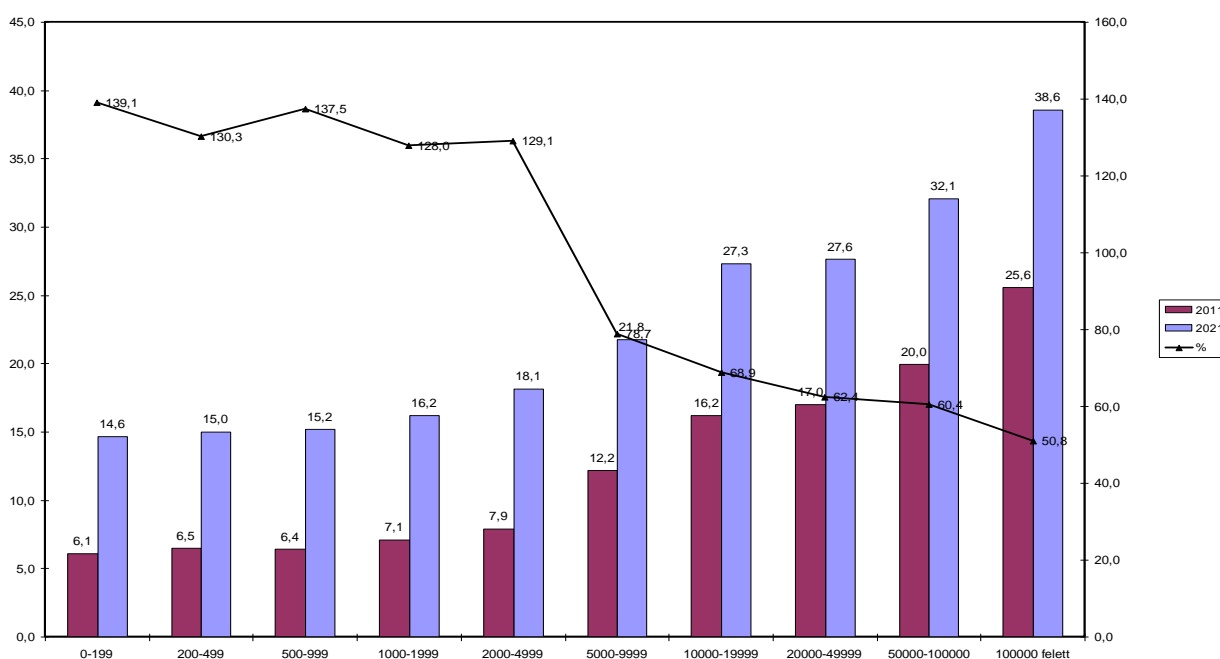
A felekezeten kívüliek számának, illetve arányának települések szerinti összetétele a járások adatainál sokkal változatosabb. 2011-ben még 158 olyan település volt Szlovákiában, ahol senki sem vallotta magát felekezeten kívülinek. Számuk 2021-re 20-ra csökkent. Ezek a helységek kivétel nélkül az eperjesi kerületben található. Azoknak a helységeknek a száma, ahol a lakosság több mint fele felekezeten kívüli az elmúlt évtizedben, 5-ről 36-ra növekedett. Zömmel kisebb lélekszámú községekről van szó és többségük a Rózsnyói, Rimaszombati, Nagyrőcei járásokhoz tartozik. A legtöbb felekezeten kívüli személyt Slizkén (Szeleste, Rimaszombati járás) mutatták ki. 242 lakosból 212 (88,8 %) nem tartozott semmilyen felekezethez. A magyarul lakta települések közül a Dulházán (Dulovo, Rimaszombati járás) volt legmagasabb (67,3 %) a felekezeten kívüliek aránya: 254-ből 171 fő. (Dulháza lakosainak 83,1 %-a

magyar nemzetiségűnek vallotta magát). A városok közül Handlován (Nyitrabánya, Privígyei járás) éltek legnagyobb arányban 57,2 %, felekezeten kívüliek (16 199-ből 9 732 fő). A felekezeten kívüliek járások és helységek szerinti megoszlásának részletesebb vizsgálatával egy későbbi tanulmányban foglalkozunk.

A 2021-es évi népszámlálási adatok alapján jelenleg a települések lakosságának a száma és a felekezeten kívüliek arányának összefüggéseit van módunkban részletesebben áttekintetni. Az egyik legmarkánsabb tényező, ami befolyásolja a felekezeten kívüliek arányát, a települések lélekszáma. Minél magasabb az egyes helységek lakosainak a száma, annál magasabb a felekezeten kívüliek aránya.

4. ábra:

A felekezeten kívüliek arányának változása a települések nagyságcsoportjai szerint, 2011-2021, % (Szlovákia=78,7%)

A 4. ábra adatai alapján megfigyelhetjük, hogy 2011-ben és 2021-ben a helységek lakosság-számával párhuzamosan növekedett a felekezeten kívüliek aránya is. A legkisebb, (199 főnél kevesebb lakos) helységekben az arányuk 14,6 %-ot tett ki a 2011-es évi 6,1 %-kal szemben. Arányuk közel két és félszeresére, 139,1 %-kal emelkedett. Hasonló tendencia figyelhető meg a falvak többi nagyobb népességű csoportjaiban is. A felekezeten kívülieknek az aránya a törpefalvakban némileg meghaladja a legnagyobb falvagnak számító, 2 000 – 4 999 főt számláló helységek értékeit. Arányuk 10 év alatt 7,9 %-ról 18,1 %-ra emelkedett, a növekedés nagysága 129,1 %, ami alig marad el a törpefalvakban kimutatott adatoktól. Jelentősen kisebb növekedés mutatkozik az 5 000-9 999 főt számláló helységekben (döntő többségük városi jogállással rendelkezik). A felekezeten kívüliek aránya 12,2 %-ról 21,8-ra, azaz „csupán” 78,7 %-kal gyarapodott. A városokban élő lakosság számának növekedésével a felekezeten kívüliek arányának növekedése csökken. A két legnagyobb népességű városban 2011-ben arányuk meghaladta a 25,6 %-ot, 2021-ben pedig 38,6 %-ot. A növekedés meghaladta az 50 %-ot.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évtizedben a nagyobb történelmi egyházakhoz tartozók száma, aránya – kivéve a görög-katolikusokat –, jelentős mértékben csökkent. Az egyéb kategóriában feltüntetett jelentős számú vallási közösségekhez kötődők számbeli változása igen jelentős eltéréseket mutat. 2011 és 2021 között a lakosság felekezeti összetételében a legmarkánsabb változást a felekezeten kívüliek számának, arányának nagyon jelentős mértékű növekedése jellemezte. További kutatások feladata lesz megvizsgálni, hogy napjaink társadalmi-gazdasági változásainak hátterében milyen tényezők befolyásolták a felekezeten kívüliek arányának ilyen mértékű növekedését.

A tanulmány a „A szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára” című, APVV-19-0509 számú projekt keretében készült.

IRODALOM

- [1.] Gyurgyík László: Népszámlálás 2001 Kalligram, Pozsony 2006
- [2.] Kučera M: K interpretaci výsledku sčítaní 1991 o náboženském vyznání. Demografie 1991/4.
- [3.] Pastor K: Výpovedná hodnota štatistických údajov o religiozite. Demografie 94/3
- [4.] Sčítání lidu v republice Československé ze dne 5. února 1921 III. díl Praha 1927
- [5.] Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Praha 1930
- [6.] Sčítání lidu a soupis domu a bytu v republice Československé ke dni 1. března 1950 Díl I. Praha 1957
- [7.] Sčítanie ľudu, domov a bytov k 3.3.1991. Podrobné údaje za obyvateľstvo. Republika Slovenská FŠÚ-SŠÚ, Praha- Bratislava, 992
- [8.] Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Definitívne výsledky za SR, NUTS2, kraje, okresy a obce. Formát xls. Bratislava, Štatistický úrad Slovenskej republiky 2003
- [9.] Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Obyvateľstvo trvalo bývajúce v SR podľa národnosti a náboženského vyznania. <https://slovak.statistics.sk>
- [10.] <https://www.scitanie.sk/#>

FÜGGELÉK

F1. táblázat.

Év	Római-katolikus	Evan-gélikus	Görög-katolikus	Refor-mátus	Pravo-szláv	Egyéb	Feleke-zeten kívüli	Isme-retlen	Összesen
2011	3347277	316250	206871	98797	49133	81909	725362	571437	5397036
2021	3038511	286907	218235	85271	50677	119730	1296142	353797	5449270

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.33>

A MAGYARORSZÁGI „HIT ÉS FÉNY” LELKISÉGI MOZGALOM KIALAKULÁSA KORAI KIADVÁNYOK TÜKRÉBEN

Adél MAGYAR¹

ABSTRACT

„Faith and Light” is a Catholic spiritual movement with an ecumenical view, founded in 1971 by Marie-Hélène Mathieu, a special education teacher, and philosopher-theologian Jean Vanier. The “Foi et Lumière” community began in Hungary in the 1980s, in connection to the Zugliget Holy Family Parish in Budapest. The members of the ecumenical mission were people with intellectual disabilities, their families and helpers. They set their goal to help people with intellectual disabilities fulfill their role, and find their place in society and the church. And so, Faith and Light represented an interpretation of disability that was not present in Hungary at the time, neither in society, nor in the institutional system that cared for people with intellectual disabilities, nor in the legal system that affected their fate. The importance of assisted independent decision-making, legal equality, and respect for the personality of people with intellectual disabilities were already stated in the 1980 Charter of “Faith and Light ”: „...every disabled person is a full person with the same human rights as others. In particular, they have the right to be loved, recognized and respected for their being and decisions...” In my study, I present the first ten years of the movement's history, its formation, and operation in Hungary by analyzing small prints and contemporary documents.

KEYWORDS

Faith and Light, intellectual disability, spiritual movement, special education, rehabilitation model

„Krisztus azt választotta ki, aki bolond, hogy zavarba hozza a bölceket, és a gyengéket választja ki, hogy zavarba hozza az erőseket.” (1Kor 1,27-28)

A Hit és Fény egy katolikus alapú, ökumenikus szellemiségű lelkiségi mozgalom, melyet 1971-ben alapított a francia Marie-Hélène Mathieu gyógypedagógus, és a kanadai Jean Vanier filozófus-teológus. A „Foi et Lumière” közösség Magyarországon az 1980-as években, a budapesti Zugligeti Szent Család Plébániához kapcsolódva kezdte meg működését. Az ökumenikus misszió tagjai értelmi fogyatékos emberek, családjaik és segítők voltak. Küldetésüket abban látták, hogy az értelmi fogyatékos emberek megtalálják teljes értékű szerepüket és helyüket a társadalomban és az egyházban. Ezzel a Hit és Fény olyan fogyatékoság-értelmezést képviselt, amely a közösség megjelenésekor Magyarországon sem a társadalomban, sem az értelmi fogyatékos személyeket ellátó intézményrendszerben, sem az ő sorsukat befolyásoló jogrendszerben nem volt jelen. A Hit és Fény közösség értelmi fogyatékos ember-képének magyarországi megjelenése jóval megelőzte azt a gyógypedagógiai/rehabilitációs

¹ Dr. Magyar Adél Márta PhD, Szegedi Tudományegyetem JGYPK Gyógypedagógus-képző Intézet, Szeged, Magyarország. magyar.adel.marta@szte.hu

modell-váltást, amely a nemzetközi trendben az orvosi modelltől az 1980-as évek legvégén megjelenő állampolgári modellhez vezetett. Az állampolgári modell szerint a fogyatékos ember jogai megegyeznek a többi emberével – nincs szükség pozitív diszkriminációra: mindenki egyéni szükségletei szerint, alanyi jogon kap egyéni támogatást, emellett a társadalom tagjai a közösség egyenjogú és felelős tagjaként tekintenek magukra és egymásra. A Hit és Fény közösség Chartája (1980) ezt a modellt jeleníti meg csaknem egy évtizeddel korábban: „Minden fogyatékos ember teljes személyiség, akinek ugyanolyan emberi jogai vannak, mint másoknak. Különösen joga van ahhoz, hogy szeressék, elismerjék, és tiszteletben tartsák lényét, döntéseit; joga van ahhoz is, hogy megkapja a szükséges segítséget, hogy minden területen – lelki és emberi téren egyaránt – fejlődni tudjon.”

A magyarországi Hit és Fény katolikus lelkiségi mozgalom első tíz évének forrásai, az aprónyomtatványok, a stencilezett, fénymásolt füzetkék, a több példányban gépelt fordítások egy közép-kelet-európai, szocialista ország katolikus egyházának megújulását, a világiak evangelizációját és Krisztus szeretettának a fogyatékos személyekre való kiterjesztését is hirdetik.

A Hit és Fény létrejötte és küldetése

A Hit és Fény története visszanyúlik az 1963-as évhez. Ekkor jött létre a Sérült Emberek Keresztény Irodája (Office Chrétien des Personnes Handicapés – OCH), amelyben Marie-Hélène Mathieu, francia gyógypedagógus megkezdte munkáját. Ez a szervezet biztosította a munkatársak és a sérült embereket, gyermekeket nevelő családok, szülők találkozásának lehetőségét. Mathieu, aki gyógypedagógusok szupervízorként kórházi gyakorlatokat vezetett, találkozott az orvosi gyakorlat értelmi fogyatékosokra való reflexiójával („nincs mit tenni, adják intézetbe a gyermeket, és tervezzenek újat”), és a szülők szégyenérzetével, mely az értelmi fogyatékosról alkotott, gyakran szülő-hibáztató társadalmi kép következménye volt.

Ebben az időszakban az értelmi fogyatékos gyermekek leginkább a családjikkal, gyermekmenhelyeken vagy bentlakásos pszichiátriai intézményekben éltek. Az intézményekben közös terek is rendelkezésre álltak – az egymásra figyelés személyes dimenziója nélkül. „Az OCH, majd később a Hit és Fény erre a dimenzióra, a gyengédségre, egymás elfogadására és őszinte tiszteletére épült” [5].

Jean Vanier (1928-2019), a kanadai fő kormányzó fia a királyi haditengerészetnél tanult, majd ott szolgált. 1950-ben katonai pályáját megszakította és filozófiát tanult. Ekkor oktatta teológiára és filozófiára Thomas Philippe atya, aki Trosly-Breuilben egy harminc értelmi fogyatékos férfit fogadó intézménynek is a lelkésze volt. Jean Vanier a Val Fleuri intézmény mellett pszichiátriai intézményekbe is elment, itt köteleződött el a kapcsolatokat és barátságot nélkülöző értelmi sérült emberek mellett. 1964-ben ebben a faluban hozta létre az első Bárka közösséget, egy segítővel, valamint Philippe-el és Raphaellel, két értelmi sérült férfival összeköltözve. A következő években több segítő, és fogyatékos személy költözött az első házhoz hasonló lakóotthonokba, ezzel olyan közösséget alkottak, amely a szerzetesközösség és a családi élet ötvözetét adta. A Bárka tagjai lakóhelyük mikrotársadalmával is élő kapcsolatot tartottak.

Marie-Hélène Mathieu 1966-ban meglátogatta Trosly-Breuilben Vaniert, majd közös célként egy loudres-i zarándoklatot kezdtek el előkészíteni értelmi fogyatékos személyek, családjaik és segítőik számára. 1968-ban az volt az általános közvélekedés, hogy az értelmi fogyatékos embereknek nincs helyük a zarándoklatok résztvevői között, mert ők nem képesek megtapasztalni ezt a fajta eseményt és jelenlétükkel csak zavarnák a többi zarándoklatot. Jean Vanier és Marie-Hélène Mathieu azonban zarándoklatot szervezett Lourdes-ba Thaddée és Loïc – két értelmi fogyatékos gyermek – szüleinek az ösztönzésére, az ő részvételükkel. Három év előkészület következett lelkesedéssel és óvatossággal. Az 1968-1971 közötti tervező és előkészí-

tő időszak alatt a legfontosabb célok és alapelvek is kikristályosodtak, amelyek az 1971 húsvétján, a lourdes-i zárandoklaton megszülető Hit és Fény közösség alapjait képezték.

Jean Vanier a fogyatékos személy és az egyház viszonyáról így ír: „Fontos, hogy az egyház a fogyatékos személyt, mint Isten gyermekét fogadja el, de az is fontos, hogy a szívében elrejtett lelki értéket felfedezze” [7]. Ha ezt a gondolatot az fogyatékos társadalmi fogalomértelmezésével világítjuk át, két jelentős tartalmat hordoz. Először: a fogyatékos személy Isten gyermeke – mint mi mindannyian. Ez az egyenlőség, az esélyegyenlőség tanítása. Másodszor: ha a szívében elrejtett lelki értéket felfedezzük –, egyedisége jelentős és értéket képvisel a közösség számára. Egyenlőség és egyediség. Ezek a legkorszerűbb rehabilitációs paradigma alapeszméi.

A lourdes-i zárandoklatot tervező csoport Marie-Hélène Mathieu és Jean Vanier vezetésével megtette a legfontosabb alapvetéseket:

A zárandoklatat *nem a fogyatékos személyekért*, hanem *velük együtt* kell megtennie a közösségnek.

Nem a gyógyulás útját keresik a lourdes-i barlang szakrális terében, hanem az egyedüli csoda, ha az *egészségesnek mondott emberek* szíve meggyógyul és *felfedezik, hogy a szegények az egyház kincsei.*

Ezek az alapvetések a társadalmi részvétel szükségességét, a fogyatékosnak az egyén akadályozottságából fakadó mértékét hangsúlyozták, másfelől a „gyógyulást”, a rehabilitációs folyamatot nem az egyén, a fogyatékos személy gyógyítása révén, hanem az úgynevezett társadalmi rehabilitáció, érzékenyítés, a fogyatékos személy környezetének átalakítása-átalakulása révén kívánja elérni.

Milyen „eszköz, gyakorlat, módszertan” párosult ezekkel a célkitűzésekkel?

A cél, hogy a zárandoklat mindenki számára *ünnep* legyen, *élményt* hordozzon.

A *liturgia egyszerű*, mindenki számára *érthető*, *nemzetközi* csoportoknak elérhető, megélhető legyen.

A zárandoklatra jelentkezés nem egyénileg, hanem *csoportosan* történt, 30 fős csoportokban, amely *fogyatékos személyekből, a családtagjaikból és segítő személyekből* állt. Így már a zárandoklat előtt megismerték egymást a csoportok tagjai, megkezdődhetett a közösséggé formálódásuk.

A *szülők számára külön csoportokat* szerveztek a lourdesi napok során, ahol megoszthatták egymással a gondolataikat, érzéseiket

1971 húsvétján 12 000 zárandok érkezett Lourdes-ba, közöttük 4 000 fogyatékos személy és hétszáz bentlakásos pszichiátriai intézmények gondozottjai voltak. Semmiféle baleset vagy atrocitás nem történt, az ünnep zavartalan volt. Ezt követően Franciaországban, Belgiumban, Angliában és Kanadában kis közösségek maradtak együtt, találkoztak, ünnepeltek és kisebb zárandoklatokat tettek [7].

1975-ben Rómába zárandokoltak az akkor már 34 országban működő közösség kis csoportjai, akiket fogadott VI. Pál pápa, így köszöntve őket: „Isten éppen olyannak szeret titeket, amilyenek vagytok... Lássátok: egyházában nektek is helyet készít valamennyi keresztény között. Arra hív titeket, hogy velük együtt egyetlen családot alkossatok” [5]. Ezzel az – előzetesen megírt szövege mellőzésével – elhangzó kinyilatkoztatással az Egyház jóváhagyását közvetítette a Hit és Fény közössége felé.

1978-tól szükségessé vált a mozgalom hivatását, tevékenységét is megfogalmazó, a szervezeti felépítést, működést is leíró alapokmány elkészítése. A Chartát és a Konstitúciót 1982-ben, Angliában, Wetherbyben fogadták el a közösség nemzeti felelősei és a nemzetközi tanács. E dokumentumok a kezdeti elképzeléseket is tartalmazzák, az 1980-2020 közötti időszakban pedig széleskörű egyeztetésekkel az öt földrészen szaporodó közösségek sajátosságait is be-

építik, és szükség szerint kiegészítik, módosítják, megújítják. A Charta fogyatékos emberről megfogalmazott alapvetése szerint: „Minden fogyatékos ember teljes személyiség, akinek ugyanolyan emberi jogai vannak, mint másoknak. Különösen joga van ahhoz, hogy szeressék, elismerjék, és tiszteletben tartsák lényét, döntéseit; joga van ahhoz is, hogy megkapja a szükséges segítséget, hogy minden területen – lelki és emberi téren egyaránt – fejlődni tudjon” [8].

A Hit és Fény küldetése, lelkisége és tevékenysége

A Hit és Fény közösségi mozgalomként az értelmi fogyatékos emberek köré szerveződik. Tagjai ők maguk, a testvéreik, a szüleik és a segítők. Egy kisközösséget mintegy harminc fő alkot. A közösség lelki vezetőjét is felkérhet, azonban egyházi személy jelenléte nem elvárás. A csoportok havonta találkoznak. Az értelmi fogyatékos emberek középpontba helyezése az általuk képviselt krisztusi értékekre hangolja a közösség tagjait. A versennyel, a gazdasági előny-szerzéssel, a sikerrel és a pénzzel szemben a gyengék, a szegények jelenléte, a gyöngédség és hűség, a meghallgatás és a hit a meghatározó tartalmak a Hit és Fény közösségeiben.

A Hit és Fény lelkiségi mozgalom *küldetése*, hogy közösségei a találkozás, a közös ünneplés, az ima, a kialakuló és megszilárduló barátságoknak a hűségen és a kölcsönösségen alapuló kapcsolatoknak a helyei legyenek. A Hit és Fény küldetésében jelen van, hogy integrálja közösségeit és annak tagjait a társadalom és az egyházaik, keresztény közösségeik és plébániáik tevékenységeibe. Mindezt az ökumené szellemében, a közösségben megjelenő különböző felekezetek közös keresztény gyökereit megtartva és feltárva.

A Hit és Fény *lelkiségét* három alapvetés foglalja össze:

Isten minden embert szeret. A fogyatékos ember teljes személyiség, aki a közösség más tagjaival egyenlő jogokkal bír. Isten egyformán szereti valamennyi embert és a közösség hisz abban, hogy az értelmi fogyatékos emberekben is él Jézus, még ha nem is tudják ezt kifejezésre juttatni. Az Újszövetség Krisztus által képviselt ember-képe ez, mely nem kapcsolja bűnhöz, büntetéshez a fogyatékos állapotot. Így teremtett lényként a fogyatékos embereknek is joguk van részesedni egyházaik liturgikus hagyományaiban, a szentségekben, egyházuk lelki tartalmában. Az értelmi fogyatékos ember a közösségben való jelenlétével közvetíteni tudja a krisztusi kegyelmet és békét.

Szükség van közösségre. A hit megéléséhez mindenkinek, a legsúlyosabban fogyatékos embereknek is szükségük van társakkal találkozni, a közösség légkörében megélni a hitüket és a szeretetet. Az értelmi fogyatékos ember egyszerű és konvencióktól mentes, szeretetet ad és fogad be, ezzel Krisztus szeretettanát éli, és evangelizálja környezetét. Ennek felismerése és befogadása azonban a közösség többi tagjától megkívánja a szeretetben való hűséget. Mária példáját ismerve a megtérés és a szeretetben való hűség értelmet nyer: ő és a Jézus által szeretett tanítvány a szenvedő Jézussal vannak, mintegy teljes jelenléttel élnek meg vele a közösséget, hordozzák szenvedését. A Hit és Fény csoportjai is ilyen teljes jelenléttel történő találkozásokban élhetik meg a béke és az öröm közösségét.

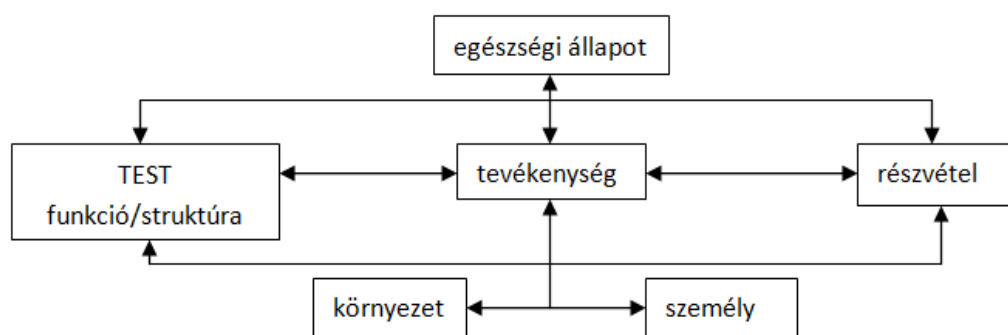
Úton a mélyebb emberi érettség felé. Ahhoz, hogy a teljes értékű, egymás jelenlétében történő közösségi találkozások megtörténjenek, a tagoknak érteniük, ismerniük kell az értelmi fogyatékos személyeket, fel kell ismerniük igényeiket és szükségleteiket. A közösség mellett elkötelezett tag törekszik jártasságot szerezni ebben.

A Hit és Fény *tevékenysége*. A Hit és Fény közösségi mozgalom. A közösség rendszeres találkozókat tart, emellett lehetnek nyári táboraik, zárandoklataik, képzéseik, imaóráik és lelki gyakorlatok. Nem feladata intézmények alapítása és fenntartása. A Hit és Fény együttműködik más, az értelmi fogyatékos embereket és családjaikat segítő szervezetekkel és mozgalmakkal. A Hit és Fény egyetlen nemzetközi közösségként anyagi és lelki tartalmak igazságos megosztására törekszik [8].

A fogyatékos WHO-modellje és a Hit és Fény értelmi fogyatékos ember-képe

A Chatra és Konstitúció szövegét tanulmányozva revelatív erejű a felismerés, hogy a bennük megjelenő – rehabilitációs szemléletet is magában hordozó – bio-pszicho-szociális megközelítésű fogyatékos ember-kép húsz évvel előzte meg a WHO 2001-es, funkcióképesség-fogyatékoság összetevők kölcsönhatását ábrázoló modelljének megjelenését (1. ábra).

A WHO-séma ábrázolja a személyi és környezeti kontextuális tényezők szerepét a fogyatékoság folyamatában. Ez a modell már hangsúlyozza, hogy az egyén kóros egészségi állapota és a környezeti tényezők (magában foglalva a társadalom attitűdjét, a jogi környezetet, az infokommunikációs és épített környezeti akadályokat) meghatározó kölcsönhatásban állnak. A fogyatékoság – funkcióképesség alábbi, szociális modellje a fogyatékoságot elsősorban az egyén társadalmi beilleszkedésének problémájaként értelmezi. Megoldását a társadalmi – ezen belül az emberi jogi – környezetet megváltoztató, kollektív összefogásban látja.

1. ábra: A funkcióképesség és a fogyatékoság alkotóelemeinek kölcsönhatása a WHO 2001-es modelljében /FNO, 2004/

A Hit és Fény legitimációs dokumentumaiban [8] megjelenő értelmi fogyatékoság-kép, az értelmi fogyatékos személyek szükségleteit fogalmazza meg, a krisztusi szeretettan kiterjesztett értelmezésével a fogyatékos személyekre, elsősorban az értelmi fogyatékos emberekre. Megvalósulását az ő számukra a *személyesség* megélésének lehetőségében látja: a hitben, a közösségben és a kapcsolatokban.

A magyarországi Hit és Fény közösség létrejötte

A Dr. Dörnyei Bélánéval, Ari névvel készült 1994-es interjúból: „1981-ben két szálon indult el a Hit és Fény története Magyarországon. Egy Franciaországban élő apáca rokonunk hívott minket Lourdes-ba. Akkoriban ez nem ment könnyen, s így csak Klári lányom utazott ki a Kacsó házaspárral. Ők tartották a táblát a húsvéti zarándokmenetben, amelyen a Magyarország felirat volt látható. Ekkor ismerkedtek meg Jean Vanier-val, aki elvitte őket Trosly-ba, s megmutatta a Bárkát... Jean megígérte, hogy küld valakit, aki segítséget ad. Ígéretéhez híven egy-két évvel később eljött hozzánk a Bárkából Bea és Budapesten tartott előadásokat. Eljött Köveskálra is, a táborunkba. Beszélt arról, hogy mi a Bárka és mi a Hit és Fény.

A történet másik szála ugyanitt kezdődött. Minthogy nekünk nem sikerült kijutnunk Lourdes-ba, azt gondoltuk, valamit mégis tehetnénk együtt azokkal az ismerős családokkal, akiknek a miénkhez hasonlóan sérült gyerekük van. Tudtuk, mekkora problémát jelent a gyermekről való gondoskodás a nyári szünetben, amikor a szülők dolgoznak... Így táborhelyet kezdtünk keresni. A keresztlányom segítségével jutottunk el Tapolcára, onnan Köveskálra, ahol egy üresen álló plébániát találtunk... felkerestem Bogyai Máriát, akiről tudtam, hogy családon-

dozással foglalkozik...és ő azt mondta: „Csak csináld mindenképpen”! No jó, de én egészen addig sohasem foglalkoztam értelmileg sérült gyermekekkel, csak normál iskolásokkal... Mégis belevágtunk” [10].

1981-ben Budapesten dr. Bogyai Mária pszichológus és dr. Dörnyei Béláné tanár – ötgyermekes, köztük egy Down-szindrómás gyermek édesanyja –, segítő, önszorgító csoportot hoztak létre értelmi fogyatékos gyermekek nevelő családok számára. Első programként a nyári időszakban próbálták a szülőknek segíteni, hogy értelmi fogyatékos gyermeküket biztonságos körülmények között tudják elküldeni nyaralni. Bogyai Mária és a Dörnyei családot katolikus hite arra készítette, hogy a nyaralásra meghívott gyermekek és szüleik lelki és életvitelbeli támogatást is kapjanak. Figyelmet fordítottak arra is, hogy állami gondozott értelmi fogyatékos gyermekek is részesüljenek a nyaralási lehetőségben. A Dörnyei család legidősebb lánya, Klára gyógypedagógus hallgató volt, ő a főiskolai képzésben keresett és talált segítőket eleinte a nyaralásokhoz, majd a formálódó közösség számára. 1981-ben a Dörnyei család meghívást kapott a nemzetközi „Foi et Lumière” lourdes-i húsvéti zarándoklatára, ahol magyar résztvevőként Dörnyei Klára, Kacsó András és Ági megismerkedtek Jean Vanier-val, ellátogattak a Bárka (l’Arche) „bölcsőjébe” Trosly-Breuil-be. 1981 nyarától néhány család, majd egyre több fiatal segítő összefogásával Dörnyeiék tábor szerveztek Köveskálón, melyet évről évre még sok követett.

1982-ben a budapesti Csalogány Utcai Foglalkoztató Iskola és Nevelőotthon gyógypedagógus-pszichológusa, dr. Molnár Ilona megkérte Kozma Imre atyát, hogy tartson hittant értelmi fogyatékos gyerekeknek és szüleiknek. Ili néni szívvel-lélekkel szervezte ezt a hitoktatást a zugligeti Szent Család Plébánián, Kozma atya pedig rendszeres hittanórákat tartott. Ez a lehetőség az addig csak a nyaralásokon találkozó csoportok számára lehetővé tette az évközi találkozásokat is. 1982. február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján – amely a Hit és Fény közösség kiemelt ünnepe –, a zugligeti templomban több mint százötvenen ünnepeltek fogyatékos emberek, szülők és segítők. Bogyai Mária egyre inkább irányítójává vált a szerveződő mozgalomnak, segítségével 1984-ben néhány család egy lengyelországi zarándoklaton találkozott Jean Vanier-val, aki a magyarországi politikai körülményeket ismerve Hit és Fény közösségek létrehozását javasolta, bár a magyar családok a Bárka mozgalom iránt is érdeklődtek. Ettől kezdve tudatos közösség-alakítás történt: a hittanórák havonkénti közösségi találkozókká váltak, működésüket pedig a Hit és Fény nemzetközi gyakorlata és tapasztalata segítette. Az első tíz év (1981-1991) növekedését szolgálta az egyre szaporodó kisebb közösségek számára az internet és mobiltelefon elterjedése előtti korban az aprónyomtatványok, sokszorosított előadás-szövegek, lelkigyakorlat-összefoglalók és a nemzetközi Hit és Fény kiadványainak fordítása, sokszorosítása és a tagokhoz való eljuttatása.

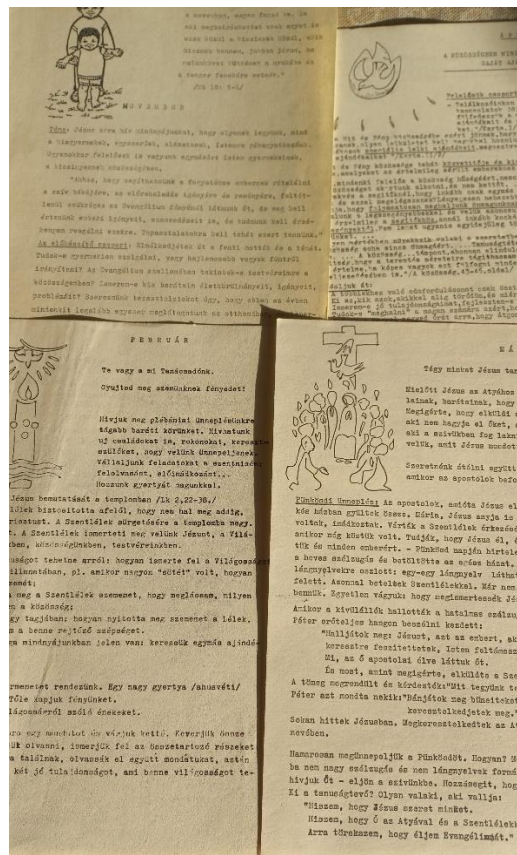
Dokumentumok a magyarországi Hit és Fény első tíz évéből

1986. szeptember 17-én Jean Vanier Magyarországon járt, és a budapesti, zugligeti Szent Család Plébánián találkozott az értelmi fogyatékos gyermekek, felnőttek, szüleik és segítőik csoportjával.

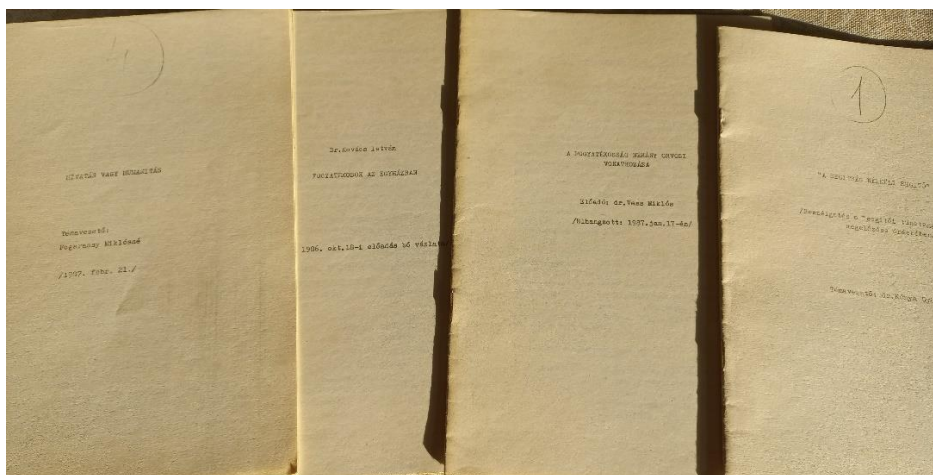
2. ábra: Zugliget: előtérben dr. Dörnyei Béláné, mögötte Jean Vanier (a szerző tulajdona)

A látogatást követően a magyarországi közösség meghívást kapott a nemzetközi Hit és Fény közösségbe. 1986 a magyarországi Hit és Fény létrejöttének éve. A nemzeti felelős Bogyai Mária lett, papként Hagyó József segítette a közösségeket. Az első közösségek: Szőlő, Búza-
kalász és Napsugár (Budapest), Halászsok (Sátoraljaújhely). Megkezdődtek a rendszeres, havonkénti találkozók és folytatódott a nyári táborozás a közösségek számára. A találkozókhoz a nemzetközi közösség tematikáját kapta meg és sokszorosította a magyar közösség (3. ábra).

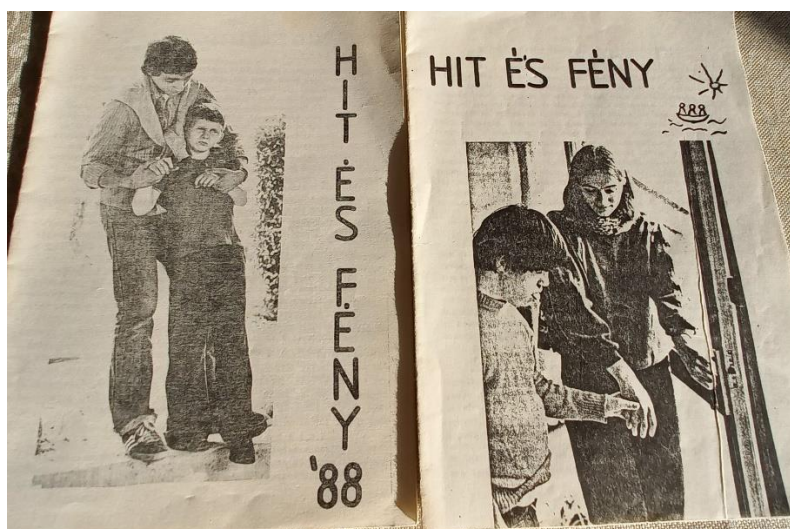
3. ábra: Tematikák a havi találkozókhoz

Az első években a közösséghez kapcsolódó, nem szakemberek és gyógypedagógusok is segítséget kaptak. Olyan gépelt, sokszorosított „háttéranyagokat”, amelyek elhangzottak a dr. Molnár Ilona és Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán oktató dr. Buday József által szervezett, nem hivatalos „Hittan-konferencián”. Ezek a sokszorosított előadások az értelmi fogyatékosok és a spiritualitás kapcsolódásáról szóltak. Előadói intézetvezető orvos, pap, pszichiáter és gyógypedagógus voltak. Az előadások témái túlmutattak az adott időszakra (1986-87) az értelmi fogyatékos személyek gyógypedagógiájáról szóló graduális képzési tartalmain: „Hivatás vagy humanitás; A segítség nélküli segítő; Fogyatékosok az egyházban; A fogyatékosok néhány orvosi vonatkozása”.

4. ábra: Hittan-konferencia sokszorosított előadásai (1986-87)

1988-ban újabb közösségek alakultak: Búzavirág, amely a Búzakalászból vált ki, Csillagok (Szombathely), Testvérek (Budapest). Megjelentek az első „Útravalók”. Ezeket a kis gépelt füzeteket francia nyelvről fordították, és a közösségek indulását segítő ismereteket tartalmaztak, valamint a Hit és Fény lelkesítő mozgalom alapelveivel ismertették meg a kisközösségeket. A „Hogyan kezdjük?- útmutató” a találkozások és a kapcsolattartás első iránytűje volt: a találkozók a fogadás és az osztozás alkalmi, helyet kap az imádság és az Eucharisztia ünneplése, végül az étkezés és a közös ünnep is állandó elem. A „negyedik időszak” a két találkozó közötti időszak, amely a barátságok és a személyes kapcsolatok mélyülését hozhatják megkeresésekkel, látogatással, telefonhívással (5. ábra).

5. ábra: „Útravaló” 1988-89-ből

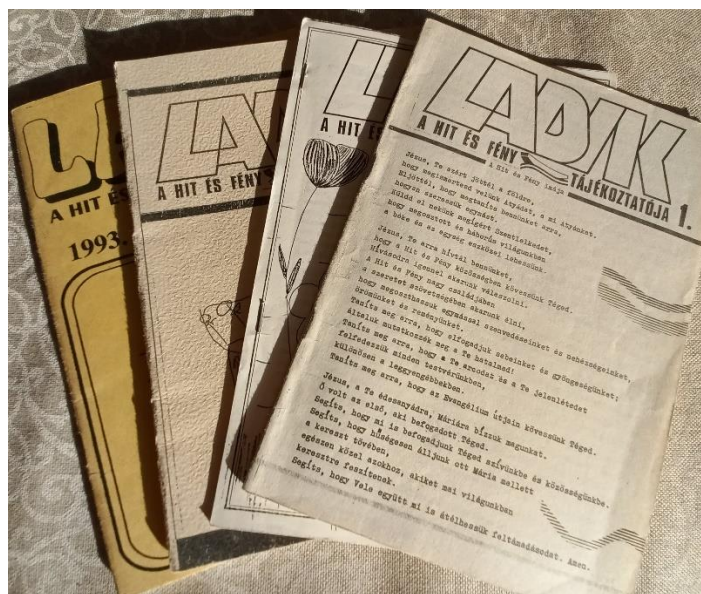
1989. június 26 - július 1. között Jean Vanier ismét Magyarországra jött, és Kecskeméten, a Piarista Gimnázium épületében lelki gyakorlatot tartott a Hit és Fény közösség és a Bárka közössége számára. Erre lehetőség nyílt már a frissen rendszerváltó országban. Ennek a lelki gyakorlatnak, és az alapítók korábbi publikációinak szövegét is lejegyezték a Hit és Fény önkéntesei, és kiadványként hozzáférhetővé tették a közösség tagjai számára (6. ábra). A lelki gyakorlat jelentősen segítette a magyarországi Bárka Közösség indulását és működését segítő baráti kör létrejöttét, mely elkezdte előkészíteni egy magyarországi Bárka-ház létrehozását. 1989 őszén megalakult a magyarországi Bárka Közhasznú Egyesület, majd 1991-ben Draskóczy Ildikó vezetésével Dunaharasztaban megnyílt a Bárka-ház, mely fogadott olyan értelmi fogyatékos fiatalokat is, akik korábban állami gondozott gyermekként, a Hit és Fény közösség tagjai voltak.

1989-ben is új közösségek alakulnak a Hit és Fényben: a Szivárvány (Napsugárból) és a Mustármag Budapest.

6. ábra: Lelki gyakorlat- és publikáció-szövegek (1989-91)

1990-ben, az év elején megjelenik a Ladik első száma, mely ettől kezdve a Hit és Fény negyedévenkénti tájékoztatója. A havonkénti találkozók témáját tartalmazza, francia nyelvből fordítva, saját közösségi tapasztalatok megfogalmazására is teret ad, és a közösségek is szerkesztenek egy-egy számot, melyben bemutatkoznak, újabb tematikus rovatokat indítanak (7. ábra). Ebben az évben megalakult a magyarországi Hit és Fény Egyesület és a Hit és Fény Alapítvány. Újabb közösségek, a Madárkák Gödön és a Halak közösség Miskolcon.

7. ábra: Ladik újságok

1991 húsvétján 13 000 zarándok gyűlt össze Lourdes-ban ismét, ezúttal 60 országból. Ez a nemzetközi Hit és Fény húszéves jubileuma volt. Magyarországról – dr. Dörnyei Béláné volt a zarándoklat felelőse –, mintegy hatvan közösségi tag vett részt „Az egység felé” zarándoklaton (8. ábra).

8. ábra: A zarándoklat magyar nyelvű előkészítő füzet

A Hit és Fény az ökumené útján járt, a magyarországi közösség pedig új csoportokkal, számos fiatal segítővel kereste az egységet a kicsik és gyengék között. Lezárult az első időszak, amely egy szocialista állam-berendezkedés időszakában kezdődött, a fogyatékos gyermeket nevelő szülők szükségleteire akart válaszolni nyaralással, közösség biztosításával, és egy köz-társaságban folytatódott, mint egy stabil nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező ökumenikus közösségi háló, amely nagyszerű programokat valósított meg az értelmi fogyatékos emberekről való gondoskodás és integrációjuk érdekében.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BEREGSZÁSZI, Georgina – SINGH-BAHADUR, Amar – SINGH-BAHADUR, Mónika (szerk.)(2011): *Ünnepeljünk! 25 éves a magyarországi Hit és Fény*. Hit és Fény Alapítvány, Budapest.
- [2] KÁLMÁN, Zsófia – KÖNCZEI, György (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- [3] KÖNCZEI, György – HERNÁDI, Ilona – KUNT, Zsuzsanna – SÁNDOR, Anikó (2015): *A Fogyatékoságtudomány a mindennapi életben*. BME Tanárképző Központ. Tankönyvtár, Budapest.
- [4] MAGYAR, Adél – PUKÁNSZKY, Béla (2015): *Az értelmileg akadályozott gyerekekről és felnőtről alkotott mentális kép történeti, kulturális változásai az elzáró intézményrendszer fejlődéstörténetének tükrében*. SZTE JGYPK Mentorháló tananyag.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Az_ertelmileg_akadalyozott_gyermekrol_es_felnottrol/index.html [2022. 10. 24.]
- [5] MATHIEU, Marie-Hélène (2016): *Soha többé egyedül! A Hit és Fény kalandja 1971-től napjainkig*. Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Budapest.

- [6] NAGY, Enikő (2015): Csodaországban. Látogatás Jean Vanier-nál, a franciaországi Bárka közösségben. *Új Ember*. LXXI. évf. 50. 8-9.pp. Budapest.
- [7] Ombre et Lumière (1981) különszám a Hit és Fényről. gépelt fordítás
- [8] Hit és Fény Charta és Konstitúció/1980, 1982, 1984, 1986, 1990, 1994, 1998, 2002/
<http://hitesfeny.hu/a-hit-es-fenyrol/charta-es-konstitucio/> [2022. 10. 24.]
- [9] FNO – A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása. WHO hozzájárulásával az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Országos Egészségbiztosítási Pénztár, Medicina Könyvkiadó (2004)
<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9632428382-hun-LR.pdf?sequence=124&isAllowed=y> [2022. 10. 24.]
- [10] MARÓ, Anna (1994): Dr. Dörnyei Béláné: A kezdetekről. In: *Ladik*. 1994/19. pp.22-24. Budapest

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.45>

AZ EGYHÁZTAGSÁG KÉRDÉSÉNEK EGYHÁZJOGI ÚJRAGONDOLÁSA

Alfréd SOMOGYI¹

ABSTRACT

The study deals with the question of church membership. At present, according to the Constitution of the Reformed Christian Church in Slovakia, a member of a church must meet ten conditions altogether in order to become a full member of the church. This regulation has been outgrown by time and church practice. The present study explores and studies the current regulation of church membership in various Christian denominations. It also pays particular attention to and reviews the main stages of the regulation of church membership in the history of Reformed law. It highlights the conditions that are identical in each legal regulation and presents the current proposal of the Legal Committee of the Synod of the Reformed Christian Church in Slovakia to simplify the legal definition of church membership

KEYWORDS

Reformed, Reformed church, church membership, suffrage, full church membership

BEVEZETŐ

A mi fülünknek már teljesen természetes, hogy manapság egyháztagról, egyháztagságról beszélünk. De mit szolt volna ehhez – az egyházjogilag egyértelműen értelmezett – kifejezéshez Pál apostol, vagy Péter? Ha teológiai alapvetést szeretnénk a témánk elé hozni, akkor a miszsiói paranccsal kell kezdenünk, ami arra buzdít, hogy tegyünk „tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében” (Mt 28,19). Vagyis az egyháztagság – Jézusi parancs szerint – két megragadható aktusra épül: a keresztségre és a tanítvánnyá tételre. Ez szépen vissza is köszön a református szabályozásban, hiszen a keresztség és a konfirmáció a minimális feltétele a teljes jogú egyháztagságnak. Az Újszövetség már ismeri az egyháztagság fogalmát, pl. az ApCsel 12,1-ben² találkozunk azzal, hogy Heródes király kegyetlenkedni kezdett az egyház (vagy a gyülekezet) tagjaival. Igazából azért vagyunk bajban, mert a görög „ekklésia” kifejezés, szentírási összefüggésekben, jelenthet egyházat, eklézsiát, gyülekezetet, sőt még népgyűlést is.

Mi, magyar reformátusok, 1881-ig, az országos egyházszervezet megalakulásáig, az egyházközség megnevezésére is az „egyház” kifejezést használtuk. Vagyis az „egyháztag” és

¹ Doc. ThDr. Somogyi Alfréd, PhD. református lelkipásztor, egyházjogász, egyháztörténész. A Selye János Egyetem Református Teológiai Karának oktatója, jelenleg a kar dékánja. E-mail: somogyia@ujs.sk

² Református Új fordítás: „Abban az időben Heródes király kegyetlenkedni kezdett a gyülekezet egyes tagjaival”. Károli revideált fordítás: „Abban az időben pedig Heródes király elkezdett kegyetlenkedni némelyekkel, a gyülekezetből valók közül”. Káldi-Neovulgáta: „Ugyanebben az időben Heródes király felemelte kezét, hogy az egyházból néhány emberre lesújtson”; Békés-Dalos fordítás: „Ugyanebben az időben Heródes király felemelte kezét, hogy az egyházból néhány emberre lesújtson”; Szent István Társulati Biblia: „Ebben az időben Heródes király elfogatta az egyház néhány tagját, hogy ártson nekik”.

az „egyházközség tagja” fogalma teljesen összemósódott. Első hallásra nincs is nagy gond, hiszen mi különbség is lehetne a kettő között? Aki az egyház tagja, az az adott egyházközségnek is a tagja, és fordítva is így van. Ám a tagsággal járó jogok tekintetében már van különbség. Például a megkeresztelt, 10 éves gyermek tagja az egyháznak és az egyházközségnek is, de nem lehet sem választójogú sem választható tagja az egyházközségének, és attól még tagja az egyháznak.

A másik értelmezési nehézséget a „gyülekezet” kifejezésünk okozza. Sokszor ugyanazt fejezzük ki a „gyülekezeti tag” és az „egyháztag” szavunkkal, és ezzel a Szentírás is így van. A Jelenések könyvében, a hét gyülekezetnek szóló intést a Károli revideált fordítású és az új fordítású Bibliában is úgy találjuk, hogy „levél az adott gyülekezethez”, míg a Káldi- és a Szent István Társulat, vagyis a katolikus fordítás, az „adott egyház angyalának” fordítást használja. Jogilag komoly különbség van a gyülekezet és az egyház, vagy egyházközség között, amelynek elemzésébe én most nem bocsátkoznék.

Témáismertetés

Témánk ugyanis az egyháztagságot érinti, ami egyházbizományi szempontból a jogok és a kötelesek vonatkozásában lesz érdekes. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház Zsinata kész újragondolni az egyháztagság, pontosabban az önálló (teljes jogú) egyháztagság kérdését, méghozzá abból a szempontból, hogy az önálló egyháztagságnak köthetőnek kell-e lennie az egyháztag állandó lakhelyéhez? A továbbiakban tehát elsősorban erre szeretnék összpontosítani.

Először tegyünk egy kortárs kitekintést a keresztény és keresztény egyházak érvényes gyakorlatára – elsősorban a Szlovák Köztársaságban bejegyzett egyházak némelyikénél –, és utána foglalkozunk a református egyházon belüli szabályozások múltjával, jelenével és a jövőben mutatkozó lehetőségekkel.

A Római Katolikus Egyház

A Római Katolikus Egyház törvénykönyvében³ az I. rész szól a krisztushívőkről. A Corpus Iuris Canonici vonatkozó részében nem találjuk meg az „egyháztag” kifejezést, helyette a „krisztushívők” megfogalmazást használja a törvénykönyv, mely szerint: Krisztushívők azok, akik – mivel a keresztségben Krisztus testének tagjaivá lettek –, Isten népét alkotják, és minthogy így a maguk módján részesévé váltak Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, állapotuknak megfelelően annak a küldetésnek a gyakorlására kaptak hivatást, amelynek a világban való teljesítését Isten az egyházra bízta⁴. Ebből a megfogalmazásból kiemelem a „Krisztus testének tagjaivá lettek” részt, amit nyugodtan értelmezhetünk keresztségnek. Vagyis a keresztség révén lesz valaki a római katolikus egyház tagja. A törvénykönyv ezt így ki is mondja: „Az ember a keresztséggel válik Krisztus egyházának tagjává, és ezzel lesz itt személyné is azokkal a kötelezettségekkel és jogokkal, melyek a keresztényeket jogállásuknak megfelelően megilletik⁵. Vagyis, a római felfogás személyné, pontosabban természetes személyné beszél. A törvénytárban, ebben az összefüggésben így szól az egyértelmű megfogalmazás: „A keresztség felvétele által a latin egyházhoz tartozóvá válik azoknak a szülőknek a gyermeke, akik maguk is oda tartoznak, vagy – ha egyikük nem tartozik oda –, közös akaratú úgy kívánták, hogy gyermeküket a latin egyházban kereszteljék meg; ilyen közös akarat hiányában a gyermek a keresztséggel az apa sajátjogú egyházába kerül⁶. A kiskorúságot 7 év

³ Corpus Iuris Canonici (továbbiakban: CIC)

⁴ CIC 204. kán. 1.§

⁵ CIC 96. kán.

⁶ CIC 111n. kán. 1. §

alatt határozza meg, s talán furcsán hat számunkra a megfogalmazás, de így áll a törvénykönyvben, hogy: „hetedik életévének betöltése után pedig azt vélelmezzük, hogy esze használatával rendelkezik”⁷. Nagykorúnak tekinthető az a személy, aki „betöltötte tizennyolcadik életévét”⁸.

A római katolikus előírás is rendelkezik a lakhely szerinti hovatarozásról, és 4 lehetőséget szabályoz: „A személyt helybelinek nevezzük ott, ahol lakóhelye van, jövevénynek ott, ahol pótlakóhelye van, idegennek, ha van lakóhelye, illetve pótlakóhelye, de ezeken kívül tartózkodik, lakóhely nélkülinek, ha nincs sem lakóhelye, sem pótlakóhelye”⁹. A helybeliségnek számító lakóhelyet ahhoz a helyhez köti, ahol születésekor az illető természetes személy szülei éltek. Ha ez nem azonosítható be, akkor az anyja lakóhelye számít¹⁰. Helybelinek úgy számít valaki, ha „egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik, és vagy az a szándéka, hogy ha semmi el nem szólítja, örökre ott marad, vagy ténylegesen eltöltöt évet az illető helyen”¹¹. Érdekes azonban megállnunk egy pillanatra a római katolikus egyházértelmezésnél is. „Ez az egyház ebben a világban, mint alkotmányos és rendezett társaság a katolikus egyházban áll fenn, vagyis a Péter utóda meg a vele közösségben élő püspökök által kormányzott egyházban”¹². Tehát, a római felfogás alapján az egyház egyenlő a katolikus egyházzal.

Róma megkülönbözteti a szent szolgálatot teljesítő személyeket a többiektől, vagyis a kánonban olvasunk „klérusról” és „világiakról”¹³. Vannak a „katekumenek” is, akik kérik felvételüket az egyházba, és az egyháztagságuk megítélését várják. Rájuk különös figyelmet fordít az egyház, és „bevezeti őket a szent szertartásokban való részvételbe, különféle olyan kedvezményekben részesíti őket, amelyeket a keresztények élveznek”¹⁴, vagyis, nagyon hasonló jogokkal bírnak, mint az egyháztagok.

Bennünket a továbbiakban főleg a világi egyháztagokkal kapcsolatos szabályozások érdekelnek. A törvénykönyv szerint közöttük, pontosabban „az összes krisztushívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik”¹⁵. A keresztség mellett a bérmálásról is rendelkezik a kánon, de nem úgy, ahogy mi gondolnánk. Itt nem az egyháztagság kapcsán jön képbe a bérmálás, hanem a világi egyháztag kötelességei összefüggésében. Idézem: „A világiaknak, akiket Isten – mint minden krisztushívőt – a keresztség és a bérmálás által az apostoli munkára küld, általános kötelességük és joguk, hogy mind egyénileg, mind társulásokban azon dolgozzanak, hogy az üdvösség isteni híret az egész világon minden ember megismerje és elfogadja; ez a kötelesség különösen olyan körülmények közt sürgető, amikor az emberek az evangéliumot csakis általuk hallhatják, és Krisztust csakis általuk ismerhetik meg”¹⁶.

Szlovákiai Görög Katolikus Egyház

Nagyon hasonló a szabályozás a római katolikus szabályozáshoz: egyháztaggá válik a görög katolikusoknál az a személy, akit megkereszteltek és ez által részévé válik Krisztus testének¹⁷.

⁷ CIC 97. kán. 2.§

⁸ CIC 97. kán. 1.§

⁹ CIC 100. kán.

¹⁰ Lásd: CIC 101. kán. 1.§

¹¹ CIC 102. kán. 1.§

¹² CIC 204. kán. 2.§

¹³ CIC 207. kán. 1.§

¹⁴ CIC 206. kán. 2.§

¹⁵ CIC 208. kán.

¹⁶ CIC 225. kán. 1.§

¹⁷ Szlovákiai Görögkatolikus Egyház Törvénytára (továbbiakban: CCEO) I. rész 7. kán 1. §

Passzív tagságként kezeli a világiak egyháztagságát és aktív tagságként a klérust, illetve a missziót végzőket. Egyébként a görög katolikus törvénytár teljes egyházi jogi egységet mond ki az egyháztagság kérdésében a római katolikus egyház szabályozásával¹⁸.

Szlovákiai Pravoszláv Egyház

A pravoszláv egyház hatályos alkotmánya már beszél választójogú egyháztagról is. A pravoszláv egyházban annak van választójoga, aki az adott egyházközség területén állandó lakhellyel rendelkezik és tisztességesen végrehajtja az egyháztagságból fakadó kötelességeit. Az aktív választójog (vagyis választhat) a 16 életév betöltésétől számítható, a passzív választójog (azaz választható) a 18. életévtől¹⁹.

Csehszlovák Huszita Egyház Szlovákiában

Csehszlovákia megalakulása után, az új államalakulatban létrejött egy új államegyház: ez a Csehszlovák Huszita Egyház volt. Az egyház Alkotmánya az egyházközség definiálása kapcsán beszél az egyháztagokról. Azt mondja: „Az egyház legkisebb szervezeti egysége az egyházközség, mint egyházi jogi személy, amelyet az egyháztagok alkotnak, akik rendszerint állandó lakhellyel bírnak annak az egyházközség területén, amelyet az illetékes egyházmegye szerve, eszerint az alkotmány szerint hozott létre²⁰. Az egyháztagnak választójoga van: választhat és választható²¹.

Szlovákiai Baptista Testvéri Közösség

Az egyháztagnak alapdefiníciója a baptisták Alkotmányának „Általános rendelkezései” között található. Feltételként fogalmazták meg a Szentírás elfogadását, az Újszövetség kiemelt tekintélyét, mint a legfőbb integritást az élet minden területe fölött, és az élő hitet a Szentháromság Istenben.²² Természetesen feltétel a keresztség, pontosabban a bemerítkezés, és a hitvallással²³. De feltételként van meghatározva az Alkotmányban az úrvacsorával való élés²⁴ és az egyházfegyelem betartása²⁵ is. Az egyháztagság itt teljesen más összefüggésben áll előttünk, mint ahogy azt megszoktuk. Az egyháztagság itt a gyülekezetekre, illetve az egyházközségekre vonatkozik²⁶, olyan értelemben, hogy az egyházközségek az egyház tagjai (értsd: részei).

Szlovákiai Apostoli Egyház

A Szlovákiai Apostoli Egyház Alkotmányában az egyháztagság definiálásának első mondata az, hogy az egyháztagság önkéntes²⁷. Minden 15. életévét betöltött személy kérheti felvételét az Apostoli Egyházba, ha eleget tesz az Apostoli Egyház szentírás-ismereti és hitismereti feltételeinek, pontosabban elvárásainak. Az új tagot az egyházközség egyháztanácsa vizsgálhatja²⁸. Itt is megtaláljuk az állandó lakhelyhez kötődést, de nem így fogalmazták meg az Alkotmányban. Indirekt módon derül ki az állandó lakhelyhez való kötődés, mert a szabályozás azt mondja, hogy ha az egyháztagnak elköltözik, akkor az egyháztagnak anyagyülekezetet biztosítja az

¹⁸ Lásd: CCEO I. rész 7-15 kán.

¹⁹ Lásd: Szlovákiai Pravoszláv Egyház Alkotmánya 21. és 22. fejezetét.

²⁰ A Csehszlovák Huszita Egyház Alkotmánya II. része, 6. fejezet (2.) bek.

²¹ A Csehszlovák Huszita Egyház Alkotmánya II. része, 5. fejezet b) pont

²² A Szlovákiai Baptista Testvéri Közösség Alkotmánya (továbbiakban: BTKA) 2.§ (1) bek.

²³ BTKA 3.§ (2) bek.

²⁴ BTKA 2.§ (2) bek.

²⁵ BTKA 2.§ (2) bek.

²⁶ BTKA 4.§

²⁷ A Szlovákiai Apostoli Egyház Alkotmánya (továbbiakban SZAEA) II. fejezet 3.§ 1. bek.

²⁸ SZAEA II. fejezet 3. § 2. bek.

egyháztagnak átjelentését abba a körzetbe, ahová átköltözött²⁹. Az egyháztagnak jogait és kötelességeit külön taglalja az Alkotmány. Itt találjuk az egyház szolgálatának igénybevételét, a testvéri közösség megélését, az adakozást és sok egyéb szabályozás mellett azt is, hogy például értékű egyházi és polgári életet kell, hogy éljen az Apostoli Egyház tagja³⁰.

A Magyarországi Metodista Egyház

A Metodista Egyház Alkotmánya azzal kezdődik, hogy „az egyház az összes igaz hívő közössége, Jézus Krisztusnak, Urunknak vezetése alatt”³¹, vagyis Önmagát „a Krisztusban egy testet képező egyetemes egyház része”-ként határozza meg.³² Az egyháztagság definícióját nem köti a saját tanításához, hanem azt mondja, hogy: a „Metodista Egyház elismeri, hogy Isten előtt minden ember sérthetetlen méltósággal bír. Megkülönböztetés nélkül mindenki részt vehet az egyház életében, fogadhatja a szentségeket és a keresztség alapján megkeresztelt tagnak, illetve keresztyén hitének megvallása alapján hitvalló tagnak felvehető”³³.

Ágostai Hitvallás Szerinti Evangélikus Egyház (Szlovákia)

A Szlovákiai Evangélikus Egyházban, a keresztség az egyháztagság feltétele.³⁴ A megkeresztelt gyermek a szülei egyházközségének válik a tagjává. Felnőtt esetében annak az egyházközségnek lesz a tagja, amelyikben megkeresztelték.³⁵ Az aktív választójog 18 éves kortól, a passzív választójog 21 éves kortól adatik meg. Az egyháztagnak kötelességei között találjuk az istentiszteleten és az úrvacsorán való részvételt, a példaértékű keresztyéni életvitelt, a gyermekek keresztyén szellemben való nevelését, a hitoktatásban és a konfirmáció-előkészítésben való részvételt, az egyházközség életébe való bekapcsolódást és az egyház anyagi támogatását, az egyházi tisztségek ellátását és az egyházi törvények, valamint az egyházi felsőbbségek utasításainak betartását³⁶.

Magyarországi Evangélikus Egyház

A Magyarországi Evangélikus Egyház szabályozása így szól: „A Magyarországi Evangélikus Egyház tagja az a magyar állampolgár és az a Magyarországon élő személy, aki keresztségben részesült, az evangélikus egyháznak a Szentírás alapján alapuló hitvallásos tanítását elfogadja, vallja, és képességei szerint megtartja”³⁷. Érdekes és logikus definíció, hogy az egyháztagság igazából egyházközségi tagságban valósul meg, és az számít az adott egyházközség tagjának, aki a gyülekezeti életben, és a gyülekezet fenntartásában lelki, szellemi és anyagi erejéhez képest részt vesz, és általában az egyházközség területén lakik³⁸.

Az eddigi ismertetés összegzése

Ha az eddig elhangzottakat összegezzük, akkor megállapíthatjuk, hogy a keresztség minden esetben feltétele az egyháztagságnak, és azt is kimondhatjuk, hogy mindegyik keresztyén/keresztyén egyház bizonyos feltételek teljesülése esetén, más és más jogosítvánnyal ren-

²⁹ SZAEA II. fejezet 3. § 3. bek.

³⁰ Lásd: SZAEA II. fejezet 4. §

³¹ Metodista Egyház Alkotmánya (továbbiakban MEA) Bevezetésének 1. bek.

³² MEA I.1. Általános megállapítások 4. cikkely

³³ MEA I.1. Általános megállapítások 4. cikkely

³⁴ A Szlovákiai Ágostai Hitvallás Szerinti Evangélikus Egyház Alkotmánya (továbbiakban ECAV) 2. rész 5. fejezet (1) bek.

³⁵ ECAV 2. rész 5. fejezet (3) bek.

³⁶ ECAV 2. rész 9. fejezet (1) bek.

³⁷ A Magyarországi Evangélikus Egyház (továbbiakban MEVE) 1997. évi I. törvénye 13.§

³⁸ MEVE 1997. évi I. törvénye 14.§

delkező egyháztagokat ismer el. Az eddig tárgyalt 9 egyház szabályozásából négy³⁹ nem rendelkezik az egyháztagság kapcsán sem állandó lakhelyhez, sem lakhelyhez való kötődésről, hanem az egyházközségi aktív élethez köti azt. A fennmaradó 5 egyház szabályozásából ket-
tő⁴⁰ csak lakhelyről beszél, három⁴¹ pedig állandó lakhelyet említ. Ez majd akkor lesz fontos számunkra, amikor a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház önálló egyháztagságának újragondolásáról fogunk beszélni.

Az egyháztagság szabályozása a református egyházban

Az eddig említett egyházak szabályozása után, evezünk hazai vizekre: nézzük meg a református egyház szabályozását az egyháztagsággal kapcsolatban. Építkezzünk a múltból: jogtörténeti kitekintésemet az országos egyház megalakulásától indítom, vagyis érdemben csupán 1881-ig megyek vissza a történelemben.

Igaz, ami igaz, az egyháztagság kérdését nem is szabályozták a reformáció első kánonjai. Először az 1555-ös második Erdődi zsinat irataiban találunk olyan megfogalmazást, amit egyháztagságként értelmezhetünk, de ez az úrvacsoráról szól és az a lényege, hogy az úrvacsorával élő ember a Krisztus testének tagja⁴².

Ugyancsak utalás szintjén említem meg, hogy a református egyházjogi irodalom megkerülhetetlen személye, Kovács Albert, az 1878-ban kiadott Egyházjogtanában így fogalmaz: „Magyar fogalom szerint a gyülekezet határa összeesik a polgári község határával, és így ugyanazon polgári községben lakó ugyanazon protestáns.vallású hívek egy gyülekezetet alkotnak”⁴³. Az egyháztagságról nem szól külön fejezet az Egyházjogtanban, ám „Az egyházba lépés” című fejezetben az alábbiakat olvashatjuk: „Az apostoli kortól a mai napig az egyházba lépés a keresztség sacramentumának felvétele által történik”⁴⁴, vagyis az egyháztagságot és az egyháztagok jogait, sokáig nem szabályozták olyan módon, mint manapság. Nem csoda tehát, ha a Magyarországi Református Egyház 1881-ben elfogadott első Alkotmányában nem találunk külön fejezetet az egyháztagságról és az egyháztagokról. Ennek – meglátásom szerint – az az oka, hogy sokáig (még 1881 után is), az egyházi szerveknek – tehát az egyes egyházközségeknek is –, jogukban állt saját szabályokat alkotni, vagyis, ha akarták, helyben meghatározták, hogy ki az, aki (teljes jogú egyháztagként) „beleszólhat” az adott egyházközség dolgaiba. Ennél talán életszerűbb magyarázat az, hogy sokáig nem volt kérdés az egyháztagság. Evidenciának számított, hogy a megkeresztelt szülők gyermekei, részesülnek a keresztség sacramentumában és az egyház tagjaivá válnak, vallásos nevelésben részesülnek és tagjai az adott egyházközségnek.

Az egyháztagokról az 1881-es Alkotmánynak „Az egyházközségekről” szóló cikke-lyekben olvashatunk. „Magyarországnak minden reformált vallású lakosa és honpolgára, azon a helyen tekintetik az egyházközség rendes tagjának, ahol tagja a polgári községnek. Ha pedig ilyen helyen református egyházközség nincs, tagja azon református egyházközségnek, melynek területéhez lakóhelyét az egyházmegyei hatóság beosztja”⁴⁵. A választójogot – a presbiterre választás kapcsán – a 24 éven felülieknek adta meg ez a törvény, s mellé tette feltétel-

³⁹ A baptista, az apostoli, a metodista és a szlovák evangélikus szabályozás.

⁴⁰ A római katolikus és a görögkatolikus.

⁴¹ A pravoszláv, a csehszlovák huszita, és az apostoli.

⁴² Lásd: a második erdődi zsinat végzései, III. cikk. (forrás: Kiss Áron: a XVI. Században tartott magyar református zsinatok végzései. Franklin Társulat, Budapest, 1882.)

⁴³ Kovács Albert: Egyházjogtan. II. füzet. Magyarországi ProtestánssegYESÜLET, Budapest, 1878. 343. o.

⁴⁴ Kovács Albert: Egyházjogtan. II. füzet. Magyarországi ProtestánssegYESÜLET, Budapest, 1878. 535. o.

⁴⁵ A Magyarországi Református Egyház 1881-es Törvénytára (továbbiakban MRET 1881) első rész, első fejezet 15.§.

ként, hogy saját neve alatt egyházadót fizessen és tisztességes életet éljen⁴⁶. Ugyanakkor az 1881-es törvény ismerte azt a lehetőséget is, hogy az egyháztag nem a saját egyházközségében éli hitéletét. „Ha a reformált egyház valamely tagja, illetékes egyházközségén kívül, más egyházközségben, illetőleg községekben is rendesen és állandóan viseli az egyházi terheket, ott az egyháztagokat illető jogokat is gyakorolhatja”⁴⁷. Ezzel a szabályozással élt a magyar reformátusság több, mint 20 évig.

Majd az 1904 és 1907 között, Budapesten megtartott zsinat törvényei már külön foglalkoztak az egyházközség választó tagjaival. „Jogosult választó az egyházközség minden olyan férfi, vagy önjogú nőtagja (beleértve a nagykorú hajadont, az özvegy és a törvényesen elvált nőt, a vegyes házasságban élő és az olyan nőt, kinek férje egy éven túl külföldön tartózkodik, de egyházi adót fizet) aki betöltötte 24. életévét, vagy törvényesen nagykorúsított, vagy e kor elérése előtt házasságra lépett és az egyházi és iskolai közteherviselésben részt vesz”⁴⁸. Ez a törvénytár pontosította a választói névjegyzék gyakorlatát, s az elkészítésének a módját és a vonatkozó határidőket, vagyis ott tartunk, hogy 1881-től kezdve már törvény mondta ki, hogy a választójogúság életkortól és az egyházi adó befizetésétől függött. Ez a szabályozás tájainkon alig két évtizedig volt hatályos.

Az I. világháborút lezáró trianoni békediktátum következtében a Magyarországi Református Egyház is darabokra szakadt. A Felvidék reformátussága 1923-ban, a Lévai zsinaton mondta ki önálló egyházzá alakulását. Az itt elfogadott törvénytárat az 1928. évi Pozsonyi zsinat módosította, de a választójogú egyháztagok kérdésében nem történt változás a Lévai zsinaton elfogadottakhoz képest. A zsinati atyák az 1906-os törvényre alapoztak, így a két világháború közötti időszakban, a szlovenszkói református egyházban választójoga volt minden 21. életévét betöltött, vagy törvényesen nagykorúsított férfinak és nőnek, aki hozzájárult az egyházi és iskolai közterhek viseléséhez⁴⁹.

Az 1939-es visszacsatolás és a II. világháború után, a felvidéki református egyház csak 1951-ben állt vissza a zsinati rendre, s ekkor fogadta el az egyház legfelsőbb testülete az új – immár a szocialista társadalmi berendezkedéshez hangolt – Alkotmányát. Az 1951-es megfogalmazás szerint: „Az Egyház tagja az a személy, akit megkereszteltek”⁵⁰ és „teljes jogú egyháztaggá válik az, aki hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett, az egyháztagsági fogadalmat letette, akit az Egyházba befogadtak és az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben rendszeresen hozzájárul az egyház szükségleteinek fedezéséhez”⁵¹. Ez a szabályozás az Egyházunkban 43 évig volt hatályban. Alapos okkal feltételezhetjük, hogy az egyháztagságnak az állandó lakhelyhez kötése cseh, illetve szlovák egyházi minta alapján került a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház szabályozásába.

A rendszerváltás után, 1994-ben módosította a zsinat az Alkotmányt. Itt el kell mondanunk, hogy a kommunista időszakban kialakult kedvezőtlen gyakorlatot, az Alkotmányban próbálta rendbe tenni az Egyház. Ezért kerültek be olyan szabályozások is az Alkotmányba, amelyeknek igazából nincs ott semmi keresnivalójuk. A jelen pillanatban is hatályos szabályozás szerint: „Az Egyház tagja az a személy, akit megkereszteltek”⁵². Az Alkotmányunk külön definiálja az ún. „önálló egyháztagot”, ami a többi református törvénytárban a teljes jogú egyháztagnak felel meg. Önálló egyháztag „az, aki legalább kétévi előkészület után, 13–

⁴⁶ Lásd: MRET 1881, 24. §.

⁴⁷ MRET 1881, 16. §

⁴⁸ A Magyarországi Református Egyház Törvénytára 1906 (továbbiakban MRET 1906), 18. §.

⁴⁹ Lásd: Csehszlovákiai és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Törvénytára 1923., 18. §.

⁵⁰ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya (továbbiakban SZRKEA 1951), 5.§, 1. bek.

⁵¹ SZRKEA 1951, 5.§, 2. bek.

⁵² A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya (továbbiakban SZRKEA) 5. § (1) bek.

14. életévében a konfirmációi fogadalmat letette, vagy aki felnőttként hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett, akit az Egyházba befogadtak és az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben gyakorolja vallását, cselekvőleg részt vesz az Egyház munkájában, és folyamatosan hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához⁵³.

Ha ezt a szabályozást görcső alá vesszük, akkor megállapítható, hogy az önálló egyháztagnak, egyidejűleg 10 feltételnek kell megfelelnie. Ez a tíz feltétel a következő:

1. legalább kétévi előkészület után, (vagyis az egy éves felkészülés nincs összhangban az alkotmányos szabályozással);
2. 13–14. életévében (vagyis aki 15, 16, vagy 17 évesen konfirmál, az nem tesz eleget ennek az szabályozásnak);
3. a konfirmációi fogadalmat letette (vagy aki felnőttként hitéről vallást tett);
4. a gyülekezet előtt (véltetőleg istentisztelet keretében);
5. nyilvánosan vallást tett (a vallástétel inkább liturgiai aktus, mint jogi);
6. akit az Egyházba befogadtak (az Egyházba való befogadás lényegét nem tudjuk megállapítani);
7. az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben (ezt a feltételt csak azok tudják teljesíteni, akiknek az állandó lakhelyén szervezett egyházközség létezik, vagyis a szórványban élő reformátusok eleve nem lehetnek önálló egyháztagnak);
8. gyakorolja vallását, (nincs definiálva hogy a vallás gyakorlása jogi szempontból mit jelent);
9. cselekvőleg részt vesz az Egyház munkájában, és (nincs definiálva, hogy jogi szempontból mit jelent az Egyház munkájában való cselekvő részvétel);
10. folyamatosan hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához (nincs definiálva, hogy mit jelent a folyamatos hozzájárulás, pl. havi, vagy évi időintervallumban kell megítélni a folyamatosságot?).

Egyháztagnak ez azt jelenti, hogy igazából csak az lehet önálló egyháztagnak (vagyis az kerülhet fel a választók névjegyzékére), aki maradéktalanul és egyidejűleg megfelel mind a 10 feltételnek. Persze az egyházi gyakorlat azt mutatja, hogy az az egyháztagnak kerül fel a választói névjegyzékre Egyházunk egyházközségeinek döntő többségében, aki befizeti az egyházadót. Ez a gyakorlat azonban nem teszi semmissé az Alkotmány túlszabályozását. Meggyőződésem szerint azért alakult így a túlszabályozás, mert a kommunista éra elmúltával, a Zsinat itt – az Alkotmányban – próbálta „helyre tenni” azt a rossz gyakorlatot, ami addigra kialakult az Egyházban, például azt, hogy nem a „saját” gyülekezetébe járt az ember, hanem máshová. A városi pedagógus házaspár, a nagymama falujába vitte a gyermekét megkeresztelni, a konfirmáció sem az otthoni gyülekezet közösségében történt, hanem az ismerős lelkésznél, akiben megbízott a család, vagy a szomszéd lelkésznél, akinél könnyebb volt a konfirmáció. Tudjuk jól, a kommunista diktatúrában néhány hetes, vagy hónapos „gyorstalpaló” után is lehetett konfirmálni. Minden ifjúnak örült a gyülekezet és a lelkész, és sok helyen, néhány hónapos felkészülés után, akár 10, vagy 11 évesen is lehetett konfirmálni. Azért, hogy a családnak ne legyen baja belőle, a konfirmáció akár a lelkészi hivatalban, vagy az adott családnál is megtörténhetett. Ezt a kusza és szabályozatlan gyakorlatot kellett rendbe tenni. Ezért került be az Alkotmányba a két éves előkészület, a 13-14 éves életkor, illetve az, hogy a gyülekezet előtt és nyilvánosan kell hitvallást tenni. A konfirmáció rendjét, azóta egy külön egyházi jogszabály is rendezi,⁵⁴ tehát tényleg ideje lenne módosítani az Alkotmányunknak ezt a részét.

⁵³ SZRKEA 5.§ (2) bek.

⁵⁴ A 2/2011-es számú, az egyes egyházi szertartások végzéséről szóló törvény.

A konfirmációhoz képest azonban – úgy néz ki a helyzet, hogy – az állandó lakhelyhez kötöttség nagyobb és húsbavágóbb problémát jelent. Az alkotmányos szabályozás közel 30 éves hatályának időszakában, számos gyülekezetben gondot jelentett, és elhallgatott törvénysértést eredményezett ez a szabályozás. A szomszéd faluban lakó gondnok, vagy presbiter, vagy a faluból városba költözött család, aki nem jelentkezik be új lakóhelyén állandó lakhelyre, vagy éppenséggel a lelkész miatt a szomszéd gyülekezetbe járó egyháztag, ma már mindennapos gyakorlat, vagyis tény az Egyházunkban. Csakhogy ez a gyakorlat így alkotmányellenes. Az önálló egyháztagság szabályozását meghaladta az idő, valamint a társadalmi és az egyházi gyakorlat. Mielőtt azonban a megoldási javaslatokról szólnék, nézzünk meg a református egyházban néhány jelenleg élő és hatályos szabályozást.

Erdély és Királyhágó-mellék (Romániai Református Egyház)

Az Erdélyi- és Királyhágó-melléki egyházkerületben, az állandó lakhely nem szerepel a teljes jogú egyháztag meghatározásánál. Sőt! Azt mondja az erdélyi Alkotmány, hogy: „A Romániai Református Egyház tagjai mindazok, akik részesültek a keresztségben, reformátusnak vallják magukat egyházi és világi hatóságok előtt, valamelyik református egyházközségnek nyilvántartott tagjai – éljenek bárhol a világon –, és elfogadják a református egyház hitvallásait és törvényeit”⁵⁵, vagyis az erdélyi reformátusság felvállalta azt, hogy az egyházközségi nyilvántartás a döntő. Náluk a presbitérium hatásköre meghatározni azt, hogy az adott egyházközségben ki lesz teljes jogú egyháztag és ki nem. Ez egy fontos – és meglátásom szerint –, felelősségteljes jogköre a presbitériumnak, mindamelllett logikus is, hiszen az illetékes presbitérium mondja meg, hogy ott, abban az adott egyházközségben, kinek legyen beleszólása egy presbiter-, gondok-, vagy éppenséggel lelkészválasztásba. Akár azt is mondhatnám, hogy a „szubszidiaritás elvének” tökéletes érvényesülése lenne nálunk is egy ilyen szabályozás. Nem beszélve arról, hogy ha a presbitérium felelős az egyházközség ügyeiért, akkor miért éppen az önálló (teljes jogú) egyháztagság megadásába, vagy megítélésébe nincs semmi beleszólása? Ha túlozni szeretnék, akkor azt is mondhatnám, hogy az egyházközség ügyeiért felelős presbitérium helyett, jelenleg az egyetemes egyház mondja meg, hogy ki lehet tagja az adott egyházközségnek. Ez a sarkos megfogalmazás, nem áll távol a valóságtól, de távol áll attól a református sajátosságtól, hogy mi a gyülekezeteinkben élünk és a gyülekezeteinknek van egyházuk, nem az egyháznak gyülekezetei.

A Kárpátaljai Református Egyházkerület

A kárpátaljai reformátusok gyakorlatában az számít egyháztagnak, „akit a református egyház szertartása szerint megkereszteltek, valamint az a nagykorú keresztyén, aki magát reformátusnak vallja”⁵⁶. „Teljes jogú egyháztag az, akit megkereszteltek, konfirmációi fogadalmat tett, a gyülekezeti istentiszteleten és az úrvacsorai közösségben részt vesz, és egyházközségében az egyház fenntartásához hozzájárul. Az ilyen egyháztagnak nagykorúsága betöltésétől kezdődően választó joga van és választható”⁵⁷. Vannak még további feltételek is kötelességgként megfogalmazva, mint például az evangélium szerinti tiszta erkölcsű élet, az istentiszteleteken való részvétel, az úrvacsorával élés, a gyermekek református vallásban való nevelése és az egyházi közterhek viselése⁵⁸. A választójogúság Kárpátalján a 18. életév betöltéséhez, a konfirmációhoz és az egyházfenntartás fizetéséhez van kötve, de itt áll az is, hogy: Akit az egyházközség

⁵⁵ A Romániai Református Egyház Alkotmányának 3.§.

⁵⁶ A Kárpátaljai Református Egyház Alkotmánya (továbbiakban KREA) 15.§, 1. bek.

⁵⁷ KREA 15.§, 2. bek.

⁵⁸ Lásd: KREA 16.§.

felvett a választók névjegyzékébe”⁵⁹, vagyis Kárpátalján is van „beleszólása” a presbitériumnak abba, hogy ott helyben ki lehet teljes jogú egyháztag. A presbitérium állítja össze ugyanis a választói névjegyzéket.

A Magyarországi Református Egyház

A Magyarországi Református Egyház „tagja minden magyar – illetve Magyarországon élő nem magyar – állampolgár, akit a református egyház szertartása szerint megkereszteltek, valamint az a nagykorú keresztyén, aki magát reformátusnak vallja”⁶⁰. „Teljes jogú egyháztag az, akit megkereszteltek, konfirmációi fogadalmat tett, a gyülekezeti istentiszteleten és az úrvacsorai közösségben részt vesz, és egyházközségében az egyház fenntartásához hozzájárul. Az ilyen egyháztagnak nagykorúsága elérésétől kezdődően választó joga van és választható”⁶¹. Ez a jelenlegi magyarországi gyakorlat.

Magyar Református Egyház

Végezetül lássuk a 2009 óta létező, jóval több, mint virtuális közösséget jelentő Magyar Református Egyház vonatkozó szabályozását. Eszerint: „A Magyar Református Egyház tagjai mindazok, akik a keresztség sákramentumában részesültek, és – a történelmi jogfolytonosság alapján –, magukat a Magyar Református Egyházhoz tartozónak vallják, éljenek ők bárhol a világban, és legyenek magyar vagy más anyanyelvűek”⁶². „Teljes jogú egyháztag az, aki a református egyház rendje szerint konfirmációs fogadalmat tett, aki a református egyház hitvallásai és törvényei szerint él, az egyház anyagi terheinek hordozásában részt vállal, és aki valamelyik egyházközségnek nyilvántartott választójoggal rendelkező tagja”⁶³. Az egyházközségi nyilvántartás a gyakorlatban ugyancsak a választói névjegyzékbe való felvételt jelenti: vagyis a világ reformátusságát lelki egységbe foglaló Magyar Református Egyház is olyan szabályozást hozott az Alkotmányába, ami feljogosítja az adott egyházközség presbitériumát a teljes jogú egyháztagság megadásának, illetve meg nem adásának kérdésében.

ÖSSZEGZÉS, MEGOLDÁSI JAVASLAT

A fentiekből látható, hogy a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház szabályozása a legösszetettebb. Itt valóban, egyidejűleg, 10 feltételnek kell megfelelni. Más egyháznál nem találkoztunk ilyen szabályozással.

Az egyháztagság kérdésének egyházjogi egyszerűsítését egyfelől a magyar református egyháztestek közötti jogharmonizáció, másfelől pedig az egyházi élet gyakorlata is megkívánja.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinatának Jogi Bizottsága jelenleg egy egyszerűsített megfogalmazáson dolgozik, amely teljesen összhangban van mindazzal, amiről eddig – református vonatkozásban – beszéltem. A javasolt szöveg így hangzik: „Az Egyházban önálló egyháztag az a személy, aki konfirmált, és akit – a választói névjegyzékbe való felvétellel –, befogadtak abba az egyházközségbe, ahol az istentiszteleti és úrvacsorai alkalmakon

⁵⁹ KREA 18.§ a) pont (3) bek.

⁶⁰ A Magyarországi Református Egyház Alkotmánya (továbbiakban MREA) II. fejezet, 22. § (1). bek.

⁶¹ MREA II. fejezet, 22.§ (2.) bek.

⁶² A Magyar Református Egyház Alkotmánya 6. §.

⁶³ A Magyar Református Egyház Alkotmánya 7. §.

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.55>

ZENE A MISSZIÓ SZOLGÁLATÁBAN 120 éve született Csomasz Tóth Kálmán

SÜLL Kinga¹

ABSTRACT

The subject of my essay is the work and service of Kálmán Csomasz Tóth, a Reformed pastor, music historian and hymnologist, born one hundred and twenty years ago, who worked within the framework of the church music mission. He was responsible for the editing of the 1948 Hungarian Reformed hymnbook. This songbook is a reform hymnal, from which the new Reformed hymnal of 2021 draws, and even carries on its musical tradition. The purpose of this essay is in short introduce the musical work of Csomasz, to describe his most important works, to discuss the circumstances and principles of the creation of the Hymnal of 1948, and to briefly discuss its influence on the new hymnal.

KEYWORDS

church song, hymnbook, renewal, Csomasz Tóth Kálmán, Reformed

BEVEZETŐ

2021-ben megjelent az új református énekeskönyv. Sokan várták, vajon milyen lesz? Betölti-e az igényeket? Teljesen megújul, vagy csak némileg lesz más? Megszólítja-e a gyülekezet minden rétegét? Fogjuk-e szeretni? Vajon benne lesznek-e a kedvenc énekeink? Vajon a misszió szolgálatába tud-e állni? Megszólítja-e a fiatalokat? Más lesz, mint az előző? Hoz-e új reformot? Lesz-e belőle reforménekeskönyv?

A reforménekeskönyv már megszületett, pontosan 74 évvel ezelőtt. A 48'-as énekeskönyvünk már meghozta a változást, mivel újra ott van benne az az értékes zenei anyag, melyet az előző évtizedek „szakértői“ elhagytak belőle. „*Énekeskönyvünk feladata 1948-ban nem lehetett más, mint hogy az 1806-ban elvetett reformátori hagyomány továbbvitelével mutasson utat az egészséges folytatásra.*“^[1] Ezért 2022-ben, amikor már egy éve a kezünkben tarthatjuk az új református énekeskönyvet, semmiképpen sem felelkezhetünk meg arról a személyről, aki az előző énekeskönyv megjelenésében oroszlánrészt vállalt, hiszen Csomasz Tóth Kálmán neve szorosan összekapcsolódik az 1948-49-ben megjelent magyar református énekeskönyvvel, aki az idei évben éppen 120 éve született. Az új énekeskönyv szükséges megjelenése kapcsán idézzük újra Csomasz Tóth Kálmánt: „*Egészséges életet élő és a közműveltségi foknak és a kollektív igénynek megfelelő énekeskönyv élettartama 30-50 év. Hamarabb újítani felesleges, tovább életben tartani pedig az élő holttestté válásának veszélyével jár*“^[2].

Minél jobban belemerülünk az új énekeskönyvünkbe, annak tanulmányozásába, rá kell, hogy jöjjünk, a mostani énekeskönyv előfutára, próbaénekeskönyve éppen a 1948-as Csomasz Tóth Kálmán féle énekeskönyv volt. Ő volt az, aki a *nagy elhajlásra* (zenei, teológiai) reagálva sok mindenben újított és reformált, s ezzel megalapozta mindazt a törekvést, amit a 2021-es új énekeskönyvünk tovább folytathatott.

¹ Mgr. Süll Kinga, PhD. Selye János Egyetem – Református Teológiai Kar, Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Egyházzenei Osztály, sullk@uj.s.sk

Életrajzi adatok

„...az igazság szeretetének és az ember szeretetének olyan egyenrangúsága, melyet Csomasz Tóth Kálmán egész életében és munkásságában megtapasztalhattunk. Szelídségében nem volt megalkuvás, szilárdságában pedig nem volt semmi személyes győzni akarás“ [3].

Csomasz Tóth Kálmán 1902. szeptember 30-án született Tapolcafőn. Édesapja református kántortanító volt, aki nem utolsó sorban népzenei is gyűjtött. Kálmán 1912-1920 között a Pápai Kollégiumban járt gimnáziumba. Itt tanult teológiát, majd az USA-ba került ösztöndíjasként. Később Budapesten magyar-angol szakos hallgató lesz. Kaposvárott vallástanár, majd lelkészként Sárkeresztesen, majd Csurgón, s később missziós lelkészként tevékenykedik. 1950-ben megszületik legjelentősebb műve *A református gyülekezeti éneklés*, mely a Református Egyházi Könyvtár XXV. kötete. 1952-től a Budapesti Református Teológiai Akadémián oktató.

Kutatási területei:

- a 16. századi protstáns graduálok, melyben szakmailag jelentősen együttműködött Dr. Bárdos Kornél katolikus szerzetessel,
- 16 - 18. századi népelemek,
- hazai és nemzetközi hymnológiai kutatások,
- népzenei és irodalomtörténeti kutatások.

A számtalan szakmai cikk és tanulmánya mellett 1971-ben megjelent a *Dicséjétek az Urat! – tudnivalók énekeinkről*, melyben himnológiai jegyzetek találhatók a 48'-as református énekeskönyvhöz.

A református korálkönyvben található 116 dallam feldolgozása is Csomasz munkája (CSTK). Tanítványai kérésére gyakran komponált egyszerűbb férfikari letéteket – elsősorban temetési alkalmakra –, és 3-4 szólamú korálfeldolgozásokat. Közel ötven kisebb kórusművet is komponált, melyet szívesen énekelnek a gyülekezeti kórusok. Mint tanár, ott volt a kántorképző tanfolyamokon. Rendszeresen adott elő a Tahi Egyházzenei Heteken Ádám Jenővel, Gárdonyi Zoltánnal együtt. 1974 óta tagja, 1977 óta pedig elnöke a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Bizottságának [4].

A 20. század megtisztulási folyamatai, zenetörténeti gyümölcsei

Ahogy a 20. században Kodály és Bartók kereste és kutatta a régi népzenei kincseket, úgy Csomasz Tóth Kálmán is vágyakozott a tiszta forrás felfedezésére. „Egyháza azzal bízta meg, hogy adjon új alapot a gyülekezeti énekgyakorlatnak“ [5]. Ő az új alapot elsősorban a 16. századi egyházzenei kutatásaiban vélte felfedezni, amikor is egy évtizeden keresztül szorgosan tanulmányozta és kutatta a régi magyar reformáció énekanyagát. Így kiforrott zenetörténész-ként hatalmas himnológiai ismerete leginkább éppen *A református gyülekezeti éneklés* kötetében bontakozik ki. Csomasznak ez a műve a 20. század legjelentősebb himnológiai gyűjteménye, mely azóta is alapkötetként szolgál akár egyházzenészek, kántorok, de teológusok tanulmányainak során.

Röviden beletekintve a könyv tartalomjegyzékébe, az alábbi témákban találunk szakmai eligazítást:

- Az egyházi éneklésről. Ének a Szentírásban. Az egyházi ének lényege, tárgya, fajtái. Ének az istentiszteleten.
- A gyülekezeti ének az egyház történetében. Ösegyházi gyakorlat. Gregorián. Középkor. Reformáció. Különböző népek énekeskönyvei.
- A magyar református gyülekezeti éneklés vázlatos története. A graduál énekeskönyvektől egészen az 1921-es énekeskönyvig.

- A genfi zsoltárok és a magyar református gyülekezeti éneklés.
- A gyülekezeti éneklés zenei sajátosságai. Zenei alapfogalmak. Egyházi hangsor. Dallam, hangjegyzírás.
- A gyülekezeti éneklés irodalmi formái. Reformáció előtt. Metrikus énekforma. Ballasa-vers. Német és szláv versalakok.
- Az énekeskönyv és a megújuló éneklés. Az énekeskönyv feladata, éneklés módja. Ébredési dallamok.
- Függelék: Útmutató és adattár a próbaénekeskönyvhöz. Szerzők. Származás.

Később, 1971-ben ebből a függelék részből születik meg a *Dicsérvételek az Urat - tudnivalók énekeinkről* c. kibővített kötete, mely a 48'-as énekeskönyv énekeinek háttérébe ad betekintést, nyújt bibliai vonatkozásokat, történeti összefüggéseket.

Graduálkutatásait legfőképpen *A XVI. század magyar dallamai* c. könyve rögzíti, mely által élő kapcsolatunk lehet Balassi Bálint, Huszár Gál, Rimay János munkásságával.

Az *O wahren Wort* egy ötven ének tartalmazó énekgyűjtemény a magyar reformáció korából, melyet Csomasz Tóth Kálmán válogatott és fordított le nyersfordítással németre, majd Günter Rutenborn, potsdami német lelkész végezte el annak végleges fordítását és versbeszedését. A kiadás sokáig váratott magára, az éppen uralkodó politikai rendszer gátolta annak megjelenését. Végül 1983-ban jelent meg Tóth Károly püspök gondozásában. Ebből a kiadványból a jelenlegi német evangélikus énekeskönyvben két ének is szerepel: *Mely igen jó az Úr Istent dicsérni* és a *Paradicsomnak te szép élő fája*.

Később Csomasz szerette volna elkészíteni az énekeskönyv revízióját. Ezt sajnos több minden, elsősorban a politikai akarat gátolta meg, de az *Ó- és Új* c. gyűjtemény mégis függelék-ként szolgálhatott a megjelent 48'-as énekeskönyvhöz, illetve később forrásanyaga lett az új 2021-es református énekeskönyvnek.

Csomasz Tóth Kálmán születésének 100. évfordulójára megjelent a *Hagyomány és haladás* c. kötet, melyben válogatott írásai kapnak helyet. Ez a két szó: hagyomány és haladás nagyban befolyásolta Csomasz motiváltságát, s valahol fokmérője lett az ő missziójának. A régi és az új kérdése nála örök téma. Elsősorban az 1960-70-es években megírt szakmai írásaiban használja nagy gyakorisággal e két kifejezést. „*Induljunk hát ki abból az alapvető igazságból, hogy nem az életkor, hanem az életrevalóság tesz valamit újjá vagy régivé. Ami nem avul el az idő múlásával, az örökké új marad akkor is, ha ezeresztendő, ami pedig változó értékű vagy silány, azt igen hamar megújítjuk*“ [6].

A Szentírásban gyakran olvasunk „új“ énekekről, melyet Isten tölt be és elevenít meg a az Ő Lelke által. Nem feltétlen új, ma született, mai divatú énekről van szó. Természetesen lehet az is, de az új énekeket az idő úgyis megrostálja. Nem véletlen, hogy Csomasz egy ilyen egészséges rostáláson engedi át az elmúlt századok énekeskönyveit, és arra jut, hogy szükség van az újra. Az új régire. Csomasz amikor felülvizsgál egy ének, egyszerre nézi annak szövegét és dallamát. Ahogy Kálvinnál, úgy Csomasz Tóth Kálmánál is a szentírási szövegek foglalják el a legkiemelkedőbb helyet, így az ószövetségi Zsoltárok, legyen az énekelt genfi dallamként vagy gregorián zsoltártónusként, de akár a 16. századi zsoltárparafrazisok kedvelt dallamaiként. Csomasz Krisztusközpontú teológiája révén kimondja: „*Az ének ... hallhatatlan voltának titka az, hogy Isten szólaljon meg benne. Isten pedig legtisztábban, legszívhezszólóbban Krisztus beszédében szólal meg*“ [7].

Csomasz Tóth Kálmán énekeskönyve

Az ún. *fekete énekeskönyvet*, melyet az idősebbek egyszerűen *zsoltárként* is emlegetnek, 48'-as énekeskönyvnek is hívjuk. Nem célozom részletesen bemutatni, tárgyalni e kiadványt, csupán

arra szeretnék rámutatni, hogy milyen történelmi, egyházéleti előzményei voltak a megszületése körül.

Hamar István 1959-64 között volt a Budapesti Református Teológiai Akadémia hallgatója, ahol „Kálmán bácsi” professzorként tevékenykedett. „*A teológiai órákon beavatott bennünket az énekeskönyv szerkesztésének koncepciójába. Elmondta, hogy böjtnek és diétának szánta, hogy visszataláljunk a saját gyökereinkhez, amelyekből újra lehet sarjasztani a magyar egyházzenei, illetőleg a református egyházzenei kultúrát... Ezeket a gyökereket újra meg kell ismernünk, fel kell fedeznünk.*” [8]

A 48'-as református énekeskönyv megjelenésének előzményei:

- A református egyházban megújulási folyamatok zajlanak, erős belmisszió van jelen a gyülekezetekben. Megjelennek a *Hozsánna!* és a *Hallelujah!* énekeskönyvek, melyek a meglévő zsoltárok és dicséretnek mellett felvesznek számos idegen eredetű éneket is.
- A teológia újra felfedezi a kálvinizmus tiszta reformátori tanítását, melynek hatására a zsoltárok újra előtérbe kerülnek.
- Előtérbe kerülnek az istentiszteleti rendtartás, a liturgia megújítására irányuló törekvések, melyek által zeneileg is gazdagodhat, énekeiben megújulhat istentiszteletünk.
- A magyar zenei- és irodalmi élet megerősödik, visszatér gyökereihez (Kodály, Bartók).
- 1939-ben megjelenik a jugoszláviai énekeskönyv Árokháty Béla gondozásában [9].

Amikor egy új énekeskönyv elkészítése felmerül, fontos számba venni mindazokat az alapelveket, melyekhez mindvégig ragaszkodik annak szerkesztője. A következő táblázat azt a célt szolgálja, hogy össze tudjuk hasonlítani, milyen szerkesztési alapelveket tartott szem előtt a Csomasz Tóth féle énekeskönyv és melyeket az új református énekeskönyv

Csomasz Tóth Kálmán féle 48'-as református énekeskönyv alapelvei [10]:	A 2021-es református énekeskönyv alapelvei:
Hitvallási szempont – az énekeskönyv összeállítását nem befolyásolhatja más kegyességi irányzat, hanem csak Isten Igéje és a református hitvallásaink szelleme	Szentírási zsinórmérték
Gyülekezeti-kegyességi szempont – olyan énekek kerüljenek bele, melyet az egész gyülekezet együtt énekelhet, de énekelhető egyéni csendességben is	Az énekeskönyv alaphangja a közösségi éneklés, de helyet kap az egyéni megszólalás is
Közösségi szempont – a magyar gyülekezeteknek szánta, ezért elsődlegesen mint népünk anyanyelvére, magyar zeneiségre épül	Elsősorban magyar énekkincs, de kiegészül az európai protestáns énekörökséggel
Igei szempont - magvát a zsoltárok alkotják, mellette ugyanannyi dicséret és lelki ének kapjon helyet	A genfi zsoltárok megmaradtak és továbbra is törzsét képezik az új énekeskönyvnek, de kibővültek további zsoltárdicséretekkel, zsoltárparafrázisokkal

Irodalmi és zenei szempont - az énekek dallamban-szövegben egyszerűek, világosak legyenek	Egyszerű, világos, nem félreérthető szöveg és dallam
Minden esetben forrásmegjelölést kell alkalmazni	Minden esetben forrásmegjelölést kell alkalmazni
Az alkalmi énekek csökkentése, kivétel az év- és napszakokról, az ó- és újévről szóló énekek	További csökkentésre nem törekszik
A dicséretes a Heidelbergi Káté szerinti csoportosítása	Új tartalmi, elrendezési felosztás, mely segíti a funkcionális használhatóságot
Folyamatos számozás	Új számozás, sávós rendszer az esetleges későbbi bővítések céljából
Az énekek dallama csak egyszer közölt, a továbbiakban hivatkozás történik az adott dallamra	Minden éneknél megtalálható a dallam
Az énekek folytatódnak a további oldalakon, sokszor kell lapozni	A tudatos tördelésnek köszönhetően az énekek éneklése közben nincs szükség lapozni
A zsoltárok alapegysége a negyed hang, sorok végén cezúrák	A zsoltárok alapegysége a fél hang, a sorok végén szünetjelek

Az új énekeskönyv csupán félszáz éneket hagy ki az előző Csomasz Tóth Kálmán-féle énekeskönyvből, de beemel további kétszáz éneket. Ezek főleg 16-17. századi evangélikus korálok a magyar és európai protestáns énekörökségből. A *Bibliaköri énekek* között találunk a különböző korosztály számára, vagy különböző gyülekezeti alkalmakon énekelhető énekeket.

Az egyházzene, az énekeskönyv és a liturgia megújulása szorosan összefügg. Ezt már Csomasz Tóth is megvillantotta, amikor az énekeskönyv megújulásának szempontjait veszi számba. Sajnos, az 1948-as (próba)énekeskönyvvel egyidejűleg nem született meg ez a liturgiai reform. A 2021-es énekeskönyv előkészítésénél tevékenykedő himnológiai bizottsággal egyidőben 2010-ben megalakult a liturgiai bizottság is. A két bizottság munkája egy ideig párhuzamosan haladt, és mindkettő látható eredményeket ért el a különböző kiadványokkal: *Reformátusok a kegyelem trónusánál, Lélekkel és értelemmel I., II.*, melyekben igyekeztek prezentálni az addig elvégzett munkát és kutatásokat. A megjelenés előtti utolsó években a két bizottság összevonásával sajnos a liturgiai kérdések háttérbe szorultak, minden koncentráció az új énekeskönyv kiadására irányult, így a liturgiai előkészítő munka részben lelassult, pedig az új énekeskönyv megjelenése csupán az új vagy megújított liturgiával töltheti be igazi küldetését!

BEFEJEZÉS

Egy új énekeskönyv megjelenése még nem garancia a zenei- és istentiszteleti élet megújítására. Ha nincs, aki megtanítsa, kísérje, vezesse az új énekeket, a kiadvány megjelenése csak önámítás. A kérdés az, tudjuk-e használni? Használni fogjuk-e református gyülekezeteinkben? Nézzük, mi történt a 48'-as énekeskönyv megjelenését követően. Az 50'-es években az iskolákat államosították, a jól működő kántor-tanítókat választás elé állították: vagy maradnak kántorok és tovább szolgálnak a gyülekezetekben, de akkor elveszítik munkahelyüket, vagy csupán állami tanítóként tevékenykedhetnek, elhatárolódva minden egyházi szolgálattól. Így a továbbiakban már nem volt mód arra, hogy az iskolákban az egyházi ének órán az új énekeskönyv énekeit megtanítsák a diákokkal. Azokkal a diákokkal, akik mindig a gyülekezet énekes magját alkották hosszú évszázadokra visszatekintve. „*Elkéstünk ezzel az énekeskönyvi reformmal – mondta sokszor szomorúan*“^[11] Csomasz Tóth Kálmán.

Egyik tanítványa, Hamar István, aki az 50'-es évek ifjúsági konferenciáiról a következőket írja: „*Az egyházzene vonalán a legnagyobb élmény számomra az volt, hogy életemben itt találkoztam először a ritmikus és modális zsoltárénekléssel, és a régi magyar énekkel, mint gyülekezeti énekkel. Ezek az énekek akkor már régen benne voltak énekeskönyvünkben, de nem nagyon énekeltük őket. Énekeltük a régi énekeket az 1921-es énekeskönyv módján, énekeltük a hallelujákat és az ébredéses idők ránk maradt énekeit. A kottakép persze számomra is, mint minden kottaolvasó ember számára, világossá tette, hogy létezik egy másfajta éneklésmód és egy másfajta zenei anyag, de erről élményem addig még nem volt*“^[12].

A kérdés ugyanaz most is, betölti-e küldetését az új református énekeskönyv? A misszió szolgálatába tud-e állni? Ki és mi a felelős mindezt?

IRODALOMJEGYZÉK

-
- [1] CSOMASZ, Tóth K., Dicsérvételek az Urat – tudnivalók énekeinkről. Budapest : Református Zsinati Iroda, 1971. 4 p.
- [2] CSOMASZ, Tóth K., Dicsérvételek az Urat – tudnivalók énekeinkről. Budapest : Református Zsinati Iroda, 1971. 7 p.
- [3] DOBSZAY, L., Vir doctus. ZSOLTÁR – A Református Egyházzeneszkek Munkaközösségének Lapja X. évfolyam 2003. összevont szám. Csomasz Tóth Kálmán emlékkonferencia Pápán. 1902-2002. 4 p.
- [4] CSOMASZ, T. K., Hagymány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születése 100. évfordulójára. Budapest : Cantio Bt, 2003. 20 p. ISBN 963 212 762 5
- [5] DOBSZAY, L., Vir doctus. ZSOLTÁR – A Református Egyházzeneszkek Munkaközösségének Lapja X. évfolyam 2003. összevont szám. Csomasz Tóth Kálmán emlékkonferencia Pápán. 1902-2002. 2 p.
- [6] CSOMASZ, T. K., Krisztus beszéde a gyülekezeti éneklésben. Csomasz Tóth Kálmán igehirdetési kézírata „1947. december“ keltezéssel. Forrás: Ráday Levéltár C/222. 4.d. Hagymány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születése 100. évfordulójára. Budapest : Cantio Bt, 2003. 21 p. ISBN 963 212 762 5
- [7] CSOMASZ, T. K., Krisztus beszéde a gyülekezeti éneklésben. Csomasz Tóth Kálmán igehirdetési kézírata „1947. december“ keltezéssel. Forrás: Ráday Levéltár C/222. 4.d. Hagymány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születése 100. évfordulójára. Budapest : Cantio Bt., 2003. 21 p. ISBN 963 212 762 5

-
- [8] HAMAR, I., Tanítványi emlékezés. ZSOLTÁR – A Református Egyházzeneszek Munkaközösségének Lapja X. évfolyam 2003. összevont szám. Csomasz Tóth Kálmán emlékkonferencia Pápán. 1902-2002. 1 p.
- [9] BÓDISS, T., Az 1948-as énekskönyv a református egyházi éneklés történetében. Egyházzenedoktori disszertációk. Bódi Tamás : 2008. 6-8 p.
- [10] CSOMASZ, T. K., Az énekanyag megrostálásának szempontjai (1943). Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születése 100. évfordulójára. Budapest : Cantio Bt., 2003. 27 p. ISBN 963 212 762 5
- [11][12] HAMAR, I., Tanítványi emlékezés. ZSOLTÁR – A Református Egyházzeneszek Munkaközösségének Lapja X. évfolyam 2003. összevont szám. Csomasz Tóth Kálmán emlékkonferencia Pápán. 1902-2002. 1 p.

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.63>

A REFORMÁTUS SZAKMAI TÖBBLET MÉRHETŐSÉGE ÉS MÉRÉSE A PEDAGÓGUSKÉPZÉS SZEMPONTJÁBÓL

VÁRADI-KUSZTOS Györgyi – VÁRADI Ferenc¹

ABSTRACT

This paper is about the conceptualization phase of a scientific research about evaluating the professional value added by the process of teachers' higher education programmes organized by the Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. The main parts are about the possible definitions and concepts of value, quality and competences. As a conclusion we introduce a multi-variable system for evaluating identity-based approaches and practices in the process of teacher training and early internship.

KEYWORDS

religious education, competences, fruit of the Spirit, Hungary, Reformed Church

BEVEZETŐ

A Magyarországon működő, pedagógusképzést folytató felsőoktatási intézmények tevékenysége sokoldalúan szabályozott. Az európai uniós, és tágabb értelemben globális jogi-társadalmi-gazdasági környezet teremti meg a pedagógus professzió legszélesebb kontextusát, egyes területeket (pl. emberi- és gyermekjogok) konkrétan kodifikált szabályokkal is körülhatárol². A nemzeti oktatásügy alapvető feltételeit, szakmai kereteit ugyanakkor maga az állam teremti meg, jogszabályok, intézmények, eljárások formájában – ezek közé tartoznak a pedagógusok felsőfokú képzését definiáló, a „képzési és kimeneti követelményeket” meghatározó rendeletek³. Ezen rendeletek szabályozzák a kötelezően elvárt képzési tevékenység, és az intézmények által szabadon, saját hatáskörben létrehozott oktatási tartalmak viszonyát, szerepét, arányát.

A köznevelés mindennapjait meghatározó külső körülmények (így például törvények, rendeletek – vagy éppen a munkaerőpiaci fejlemények) változásait, a pedagógusképzést, a fentiek szerint meghatározó jogszabályok nem minden esetben követik rendszerszerűen. Ugyanígy a köznevelési rendszer strukturális sajátosságai (pl. a magán- és felekezeti intézmények sajátos „létformái”) által megkövetelt speciális pedagógusi ismereteket, attitűdöket szintén autonóm módon, a központi szabályozást kiegészítve kell az egyes pedagógusképző intézményeknek megvalósítaniuk. Ilyen értelemben az egyes intézményekre, feladatokra, helyzetekre jellemző

¹ Dr. Váradi-Kusztos Györgyi PhD, egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, kusztos.gyorgyi@kre.hu

Dr. Váradi Ferenc PhD, intézetvezető főiskolai docens, Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, varadi.ferenc@kre.hu

A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kara által finanszírozott „Gyakorlati felkészítés, pálya- és hivatásszocializáció a református pedagógusképzésben” kutatás keretében valósult meg.

² A hazai jogszabályi háttér aktuális összefoglalását az Oktatási Hivatal teszi közzé:

https://www.oktatas.hu/kozneveles/pedagogiai_szakmai_szolgaltatasok/jogszabalyi_hatter

³ 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről.

ügynevezett szakmai többlet létrejötte törvényszerűen következik a rendszer alapvető működéséből.

Ha a pedagógusképzés oldaláról tekintünk ugyanerre a kérdéskörre, megállapíthatjuk, hogy anyaintézményünk, a Károli Gáspár Református Egyetem a huszonegyedik század második évtizedében a hazai köznevelési rendszer valamennyi intézménytípusa számára képez szakembereket. Az egyetemet fenntartó Magyarországi Református Egyház kifejezett célja a saját társadalmi misszióját támogatni képes szakemberek képzése. Ebben a helyzetben természetes és indokolt olyan tudományos-szakmai fogalmi keretrendszer használata, mely alkalmas a köznevelésben szolgálatot teljesítő szakemberek képzése során megfogalmazni, tervezhetővé és mérhetővé tenni azt a szakmai eltérést / többletet, mely által a *református* pedagógusképzés definiálható, megvalósítható.

A keresztyén, vagy akár a kifejezetten kálvinista gyökérzetű pedagógia meghatározása terén jelentős szakirodalom áll rendelkezésünkre. Az itt megfogalmazott-megvitatott jellegzetességek összevetése, a „jelző nélküli” pedagógiai rendszerekkel közös fogalmi keretben értelmezése már valamivel kevésbé kidolgozott szakmai terület, de e téren is léteznek igen előremutató és aktuális munkák.

Jelen tanulmány ezen megközelítések eredményeit kívánja összegezni és kutatómódszertani megfontolásokkal kiegészíteni azzal a céllal, hogy a református pedagógusképzést megvalósító intézmény számára a saját munkáját, célkitűzéseit támogató tudományos mérési eszköztár felépítéséhez és működtetéséhez segítséget nyújtson.

Konceptualizálás

A „szakmai többlet” problémája

Amikor a felekezeti fenntartásban működő pedagógiai intézmények minősége kapcsán kell érvényes, lehetőleg empirikus mérés által is megragadható szempontokat kialakítanunk, nem elkerülhető néhány, magával az intézményes (köz-)nevelési rendszerrel kapcsolatos összefüggés előzetes megállapítása.

A köznevelés bár a történelmi összefüggésekből is következően létezik, és működési módját nagyban befolyásolják spontán társadalmi folyamatok is, összességében mégis tervezettség és célszerűség alapján működőnek szokás tekinteni⁴. Vagyis bár a pedagógiai intézmények mindennapjai legalább olyan színes és összetett működést mutatnak, mint bármely más emberi közösség (ennek köszönheti, hogy például rendkívül sikeresek az iskolaantropológiai vizsgálatok), mégis a nevelési intézmények működését minden esetben legalább ennyire indokolt az azok működését meghatározó szereplők által meghatározott *célok* és elvárt *eredmények* szempontjából vizsgálni.

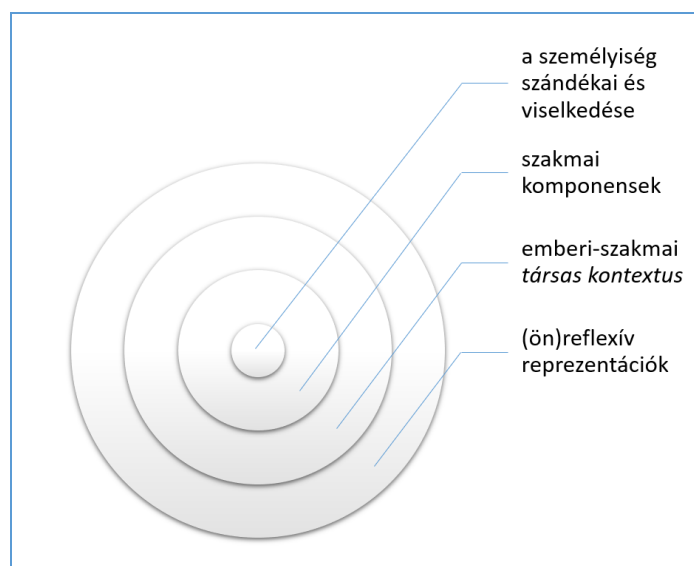
A jelen kutatás címében említett „szakmai többlet” fogalma is ebből a kontextusból közelíthető meg. Ha a köznevelési intézményre célelvű, sőt, eredményorientált létezőként tekintünk, feltételezhetjük azt is, hogy a megjelölt célok és kívánt eredmények elérése érdekében a szervezetnek sajátos eszközrendszerrel kell rendelkeznie. A pedagógiai szakirodalomban teljes a konszenzus abban a kérdésben, hogy a pedagógiai intézmények tevékenységének (és így eredményességének) egyik meghatározó tényezője az ott pedagógiai munkát végző szakembe-

⁴ A célelvűség nagyon pontos definícióját adja Buda Béla: „Fejlesztésről akkor lehet beszélni, ha a szokott nevelési hatások várható effektusán túlmenő mértékben történik előnyös, negentrópus, a bonyolultság és a biztonság, a kompetencia, ill. a többletteljesítmény irányába mutató fejlődés, mégpedig tudatos és célzott beavatkozások nyomán, ezek céljából létrehozott feltételek közt.” in: BUDA Béla, *A pedagógus mint személyiségfejlesztő*. In GÁCSER József (szerk.), *Gondolatok a nevelésről: a XX. század végi nevelés néhány speciális témájáról*, Szeged: JGYF Kiadó, 1998. ISBN 963-7171-77-0. 53. o.

rek személyisége, és a lehető legtágabb értelemben vett tevékenysége / viselkedése⁵. Ennek, a személyiségjegyekből és viselkedésből összeálló, az adott kollégához és szakmai közösséghez elválaszthatatlanul tartozó motívumegyüttesnek az egyik rendkívül fontos komponense az, amit *szakmai felkészültségnek* nevezhetünk.

A pedagógusképzés – lényegét tekintve – ennek a szakmai felkészültségnek a körülhatárolására, megalapozására törekszik, egyszerre biztosítva a pedagógushallgatók számára új készségek, képességek, attitűdök elsajátítását, azok begyakorlásának, és az egész folyamat a reflektív megítélésének megtapasztalását, az önreflexió elsajátítását.

Így az olyan kutatás, mely egy speciális terület – esetünkben a *református* pedagógusképzéssel megteremthető *szakmai többlet* koncepcióján alapul –, összefüggést kell, hogy teremtsen a megnevezett *szakmai komponensek*, az azokat alkalmazó személyiség *szándékai* és tényleges *viselkedése*, valamint a mindezt körülvevő emberi-szakmai *társas kontextus*, és az ebben az összefüggésben létrejövő *(ön)reflexív reprezentációk* között.

1. ábra: a szakmai többlet rétegei / dimenziói

A pedagógiai szakirodalomnak jelentős része a fent ismertetett összefüggésrendszerben vizsgálatra alkalmas fókuszpontokat hoz létre. A köznevelési intézmények működése / eredményessége jó hatásokkal vizsgálható a pedagógus professziót gyakorlók viselkedésének megfigyelése által. Sőt, az egyes célkitűzéseket vizsgáló kutatások szinte mindig meghatározó faktorként azonosítják a pedagógus szakemberek képességeinek, készségeink, attitűdjeinek minőségét. Emellett a Magyarországon az elmúlt évtizedben bevezetett, a köznevelési rendszer egészét lefedő minőségbiztosítási-minősítési rendszer is egy komplex „kompetenciarendszer” segítségével vizsgálja az oktató-nevelő munkát végző szakembereket – ezáltal is a feltételrendszer kulcsfontosságú tényezőjeként azonosítva mindezt⁶.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a pedagógusok képzését végző intézmények számára kulcsfontosságú saját céljaik meghatározásakor a lehető legpontosabban megfogalmazni azt,

⁵ A területen végzett egyik legjelentősebb kutatás eredményit teszi közzé: KOVÁCS Edina (szerk.), *Tehetséges Pedagógus*, Budapest: Nemzeti Tehetség Központ Nonprofit Kft., 2020. ISBN: 978-615-6198-01-3

⁶ Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez. Hatodik, módosított változat. Hatályos: 2019. június 14-étől.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszerben_6.pdf

milyen értelemben szeretnék gyarapítani a képzésben részt vevő hallgatók kompetenciát, hogyan fejlesztenék személyiségüket. Ugyanígy létfontosságú olyan mérési módszertanok kialakítása, mely által a pedagógusképzés kimeneti oldalán, és később akár pályakövetés során szintén azonosíthatóvá válik a *szakmai többlet*, ami a célirányú rendszerként értett köznevelésben a kívánt eredmények elérését szolgálja.

A református szakmai többlet

Mivel Európában történelmileg maga a köznevelés jelensége igen erősen összekapcsolódik a keresztyén egyházak, és azon belül is a protestáns felekezetek missziós tevékenységével, a fejezet (és a kutatás) címében szereplő fogalom az empirikus vizsgálat nézőpontjából elsősorban kortárs jelenségként értelmezhető. Vagyis az a helyzet, melyben a köznevelés egy széles, és alapvetően szekuláris társadalom közügyeként tételeződik, és ebben a viszonyrendszerben működtetik az egyes felekezetek saját nevelési intézményeiket, viszonylag új keletű, ráadásul igen változékony. Magyarországon a kommunizmus évtizedei alatt szinte teljesen felszámolt felekezeti köznevelés a nulla közeli bázisról a rendszerváltozáskor folyamatos, dinamikus növekedésnek indult, és a nagyságrend változásával minőségi változások is bekövetkeztek. A „táblacserés intézmények” mellett megjelentek az új alapítású, specializált, egészen változatos szociokulturális közegekben, sajátos, helyi igényekhez is alkalmazkodni képes intézmények⁷. Mindezen adottságok miatt különösen értékesek azok a kutatások és szakmai állásfoglalások, melyek teológiai értelemben is mélyre hatolva képesek megfogalmazni a református egyház oktató-nevelői küldetésének létkérdéseit. A mi jelen kutatásunk során sem mellőzhető ezeknek a rövid számbavétele.

A Magyarországi Református Egyház az oktatásügy irányítása terén az elmúlt évtizedekben tudatos építkezést folytatott, melynek következtében létrejöttek a ténylegesen létező református köznevelési rendszer működését, fejlődését biztosítani hivatott szervezetek, intézmények, valamint a mindezek munkáját teológiai-szaktudományos szempontból megfogalmazó kutatók, állásfoglalások. Ezeket a szakmai eredményeket, kutatások publikációit mind az Egyház saját fórumain (pl. a Doktorok Kollégiuma és folyóirata, a Collegium Doctorum, a Református Pedagógiai Intézet és folyóirata a Magyar Református Nevelés, a Kálvin Kiadó kiadványai) mind a felekezetközi és országos, valamint nemzetközi tudományos fórumokon vitára alkalmas formában teszik közzé. A tudományos kutatás esetében számos nemzetközi (Kárpát-medencei és globális) kooperációra is sor kerül, kiemelendő ezek közül a Hollandiai Református Egyház által működtetett Driestar Educatief és a Református Pedagógiai Intézet évtizedes közös munkája.

A kutatásunk témájaként választott *református szakmai többlet* kérdésében releváns kutatások nagyjából két tématerület köré csoportosíthatók.

Egyrészt a református intézmények sajátos pedagógiai terv és / vagy program alapján működhetnek, és ezeknek az alapidokumentumoknak a létrehozása érdekében az egyház jelentős erőfeszítéseket tett. Különösen kiemelendő a Református Köznevelési Stratégia megalakulását lehetővé tevő több éves előkészítő munka. Emellett a tanterv- és tankönyvfejlesztés is folyamatos. Összegezve: a *református szakmai többlet* **egyrészt** megragadható az intézmények munkáját megalapozó, szabályozó tantervi dokumentumok, tan- és segédanyagok, és azok alkalmazásának vizsgálata által.

Másrészt a szakmai többlet követhető az állami pedagógus-előmeneteli rendszerrel párhuzamba állított, kifejezetten a nevelők személyiségét és kompetenciáját vizsgáló eljárások ré-

⁷ A magyar református köznevelés rendszerének részletes és korszerű áttekintését adja következő kötet: POMPOR Zoltán (szerk.), *Alapvetés: Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez*, Budapest: Magyarországi Református Egyház Református Tananyagfejlesztő Csoport, 2017.

vén is. A keresztyén, vagy akár szűkebb értelemben: református nevelő speciális helyzetét, szerepét, a vele kapcsolatos elvárásokat, számos alkalommal tematizálta a szakmai-tudományos közvélemény. A „református pedagógus” percepciója mögött természetesen számos, egymásra valójában alig-alig emlékeztető emberi és szakmai diszpozíció állhat: a külvilág számára egyértelműen a református köznevelést reprezentálja az összes, adott intézményben tevékenykedő pedagógus, világnézetétől, emberi és szakmai kvalitásaitól függetlenül. Ezzel együtt (ennek ellenére) sokan, sok alkalommal kísérelték meg mintegy definíció-szerűen meghatározni a református pedagógus mintegy ideáltipikus karakterét⁸. Jelen kutatásunkban mindkét nézőpontot fontos lesz érvényben tartanunk, hiszen a vizsgálat számára rendelkezésre álló valóságban ténylegesen egymástól rendkívül különböző pedagógiai interakciók és személyek nyilvánulnak meg a református nevelés aktoraiként, ugyanakkor a helyzethez elválaszthatatlanul hozzátartozik az is, hogy a fenntartó Egyház folyamatosan törekszik arra, hogy teológiai alapon meghatározza a „református pedagógus” elvárható (?) személyiségvonásait, kompetenciáit.

Kapcsolat a pedagógusképzéssel

Az eddigiekben nem ejtettünk szót arról, hogy a fentiekben körülhatárolt jelenségek nagy része folyamatszerű. Maga a nevelői tevékenység is lineáris formában, az erre szentelt időben bontakozik ki, de egy pedagógus életpályája, szakmai gazdagodása, személyiségének érése ugyanígy folyamatjellegű. Mindezt azért is különösen fontos kiemelni, mert az intézményi nevelés talán legtöbbet emlegetett funkciója, a különböző tanulási folyamatok ösztönzése, megvalósítása lényegét tekintve szintén ilyen: a tanulásban levő ember – tanuló és nevelő egyaránt –, mindig a nem tudásból tart a tudás felé. Ezt a párhuzamosságot a modern (keresztyén) pedagógia – jó okkal – a figyelem homlokterében tartja.

Ebből a megközelítésből el kell vetnünk a pedagógusképzés vulgárisan konzervatív megközelítését, miszerint az elsősorban az őt határoló átmeneti rítusok (alkalmassági vizsga / záróvizsga) révén radikálisan elkülöníti a kiképzett pedagógust a rábízott gyermekektől. Ellenkezőleg, mint ahogy a korszerű felsőoktatás általánosságban is törekszik az önálló tanulásra, önképzésre alkalmas képességek kialakítására (ld. élethosszig tartó tanulás” fogalmának bevezetése), a pedagógusképzés különösen is helyesen jár el akkor, ha a hallgatókat arra teszi alkalmassá, hogy a pedagógusi pályán folyamatosan tanulva, „továbbképződve” egyrészt saját képességeik további kibontakozását segítsék elő, másrészt tanulni képes és abban kiteljesedő emberként személyes példájukkal ösztönözzék a rájuk bízott gyermekeket.

Ebben a folyamatelvű megközelítésben már nem nehéz meghatározni a *református szakmai többlet* pozícióját – a pedagógusképzés nézőpontjából.

Egyrészt már a pályaválasztás során jelenthet az adott pedagógusjelölt esetében motivációt a református felekezethez tartozás, vagy az arról kialakított kedvező kép, tehát a református pedagógusképzésbe érkező hallgatók egy része eleve úgy tervezi kialakítani saját szakmai identitását, hogy lát valamiféle pozitív összefüggést a nevelői munka és a keresztyénség által képviselt / megvalósított (emberi) értékek között. Ilyen értelemben a református szakmai többlet részben azért jelenhet meg a pedagógusképzésben és majd a köznevelésben, mert a leendő pedagógusok hozott elvárásként, személyiségükben már meglévő hozzáadott értéként gyarapítják azzal a közösséget.

Másrészt a kifejezetten felekezeti fenntartású pedagógusképző intézmény (esetünkben a Károli Gáspár Református Egyetem) a hallgatók képzése során számos, a felsőoktatásra jellemző módszer segítségével, direkt és tervezett – vagy, sok esetben indirekt, spontán módon, misszi-

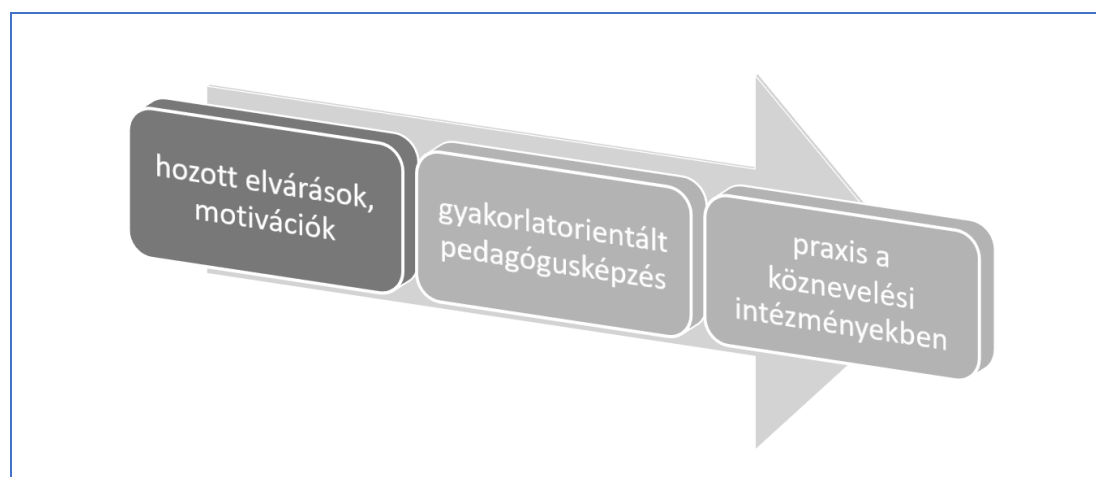
⁸ SZONTAGH Pál, *Kompetenciaértelmezés a keresztyén pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 2016/9-12. 94. o.

ói jellegének megfelelően arra törekszik, hogy a (jogsabályoknak megfelelő) képzés során hozzájáruljon a hallgatók ezirányú fejlődéséhez. Fontos megemlíteni, hogy a felsőoktatási intézmények működése eredmény- és minőségorientált⁹. Az egyes folyamatok megtervezésekor egyúttal azok eredményességének mérése érdekében is eszközöket kell létrehozni. A református felsőoktatásban az eredmények, a megfelelés és kiválóság mérésekor a meghatározott *református szakmai többlet* definiálását és mérését is meg kell valósítani. Ennek igen nagy jelentősége van, hiszen részben éppen ez adja az ilyen típusú pedagógusképzés létjogosultságát.

Kiemelendő továbbá, hogy a pedagógusképzés hagyományosan gyakorlatorientált. Ez azt jelenti, hogy a hallgatók elméleti képzését folyamatosan kísérik olyan szakmai gyakorlatok, melyek során bizonyos feladatokat szakmai felügyelet mellett, már a szakképzettségüknek megfelelő munkakörnyezetben végeznek. Ezek az úgynevezett „külső gyakorlatok” sajátos átmeneti zónát, hidat képeznek a köznevelés valósága és az akadémiai képzés között. A hallgatók bizonyos értelemben a képző intézmény által képviselt értékeket, az ott elsajátított sajátos kompetenciákat is viszik magukkal abban az esetben is, ha református fenntartású intézményben tevékenykednek, de akkor is, ha az adott közegben egyedül ők azok, akik a *református szakmai többlet* reprezentánsai. Kutatásunkban különösen fontosnak tartjuk ennek a felsőoktatás és köznevelés közti átmeneti időszaknak / területnek a vizsgálatát.

Harmadrészt – természetesen – a *református szakmai többlet* a képzésüket lezárt hallgatók, pályakezdő (gyakornok) pedagógusok révén megjelenik a köznevelési intézmények valóságában. A kifejezetten felekezeti fenntartású óvodák, iskolák (stb.) világán túl a református nevelők jelen vannak más felekezeti, vagy „világi” intézményekben is, akár hittanoktatóként-vallásánarként az intézményes egyház képviselőjében, akár hitvalló keresztyén pedagógusként, – akár, talán ez a legnehezebben megragadható, más felekezeti vagy vallástalan szakemberként, világi közegben –, *mégis* a református pedagógiai kultúra képviselőjeként.

Amikor a tanulmányunk címében felvetett összefüggés vizsgálatára vállalkozunk, erre a folyamatjellegű, többdimenziós megközelítésre kell alapoznunk kutatási tervünket.

2. ábra: a református szakmai többlet mint folyamat

Fogalmi rendszerek

Az empirikus mérés során természetesen elengedhetetlen, hogy minél tisztábban definiált fogalmi rendszerrel dolgozhassunk. A korábbi fejezetekben tisztáztuk, hogy a *református szak-*

⁹ Alapvetésként lásd pl.: DINYA László, *A felsőoktatás minőségbiztosítása és az EU-csatlakozás*. Magyar Felsőoktatás, 1999. 4. sz., 30–31. p.

mai többlet a pedagógiai professzió, és a pedagógusképzés nézőpontjából elsősorban a konkrét pedagógusjelöltek viselkedésének, szakmai gyakorlatának a valóságában bontakozik ki. Ennek, a nevelői személyre és annak kompetenciáira irányuló szemléletnek nagy hagyománya van, így lehetséges és érdemes a témában megjelent szakirodalomban rendelkezésre álló modellekre alapozni kutatásunkat.

A keresztyén (református) nevelőt a rá jellemző **személyiségvonások** révén definiáló szakirodalom önmagában igen terjedelmes (és valójában felekezeti.) Itt elkerülhetetlen megemlíteni azt, hogy a keresztyén teológiai gondolkodás, bibliai antropológia eleve rendelkezik egyfajta gyakorlattal, szóhasználattal, fogalmi rendszerrel, ami alapján az Evangélium megközelítéséből képes az emberi lényről, viselkedésről, személyiségről beszélni. Amikor a keresztyén szakirodalom a pedagógust szintén ilyen személyiségvonások meghatározása által definiálja, ezt a teológiai hagyományt alkalmazza a maga speciális területén. Ahogyan az igehirdető gyakorlatban a krisztusi emberkép gyakorta egyfajta ideálként, kitűzött célnak van meghatározva, úgy ebből a megközelítésből a személyiségvonásokat meghatározó gyakorlat is legalább annyira értelmezhető célmeghatározásként, mint reális tapasztalatok összegzéseként.

A terjedelmes szakirodalomból először egyetlen forrást emelünk ki itt, a magyar nyelven *A keresztyén pedagógia esszenciája* címmel megjelent, a hollandiai Driestar Educatief által többször megújított, és a Református Pedagógiai Intézet valamint a Református Tananyagfejlesztő Csoport által magyarul is közzétett kötetet¹⁰. A szakmai programra nemzetközi képzés is épült, mely hazánkban is elérhető, önálló továbbképzésként, illetve a protestáns köznevelési vezetőképzés moduljaként.

A kötet a keresztyén pedagógus személyiségét a következő fogalmak által határozza meg (a továbbiakban: Driestar-modell):

1. „tanítványság lelke” – folyamatos tanulás, önképzés,
2. énkép:
 - 2.1. szerénység,
 - 2.2. felelősségvállalás,
 - 2.3. magabiztosság,
3. jelenlét és figyelem:
 - 3.1. nyitottság,
 - 3.2. bevonódás, (bekapcsolódás)
 - 3.3. érzékenység,
 - 3.4. türelem,
 - 3.5. bizalom,
 - 3.6. megbízhatóság,
4. szakmai tudás és vállalt identitás,
5. bizalom és felelősségadás (az az attitűd, hogy önmagát a háttérbe helyezve, a diákok felelős tevékenységét, élményszerzését állítja a közös tevékenység középpontjába),
6. példamutatás.

A hivatkozásban említett munka ezeket a fogalmakat kellő mélységben definiálja, szükség szerint példák által is értelmezi, így alkalmasnak tekinthetőek résztvevő, vagy más típusú kvalitatív mérés során arra, hogy kulcsfogalomként használjuk őket.

A keresztyén pedagógusok **kompetenciáiról** a hazai szakirodalomban Szontagh Pál ír a leg-részletesebben¹¹. Magát a több tucatnyi kompetenciából felépülő alarendszert nemzetközi

¹⁰ *A keresztyén pedagógia esszenciája*. Budapest, RPI, 2012.

¹¹ SZONTAGH, i. m.

kutatásokon és sztenderdeken alapuló széles szakmai konszenzus alkotta meg a huszonegyedik század második évtizedében. Ezek a kompetenciák komplex módon foglalják egybe az adott pedagógus személyiségvonásaiból, tudásából, tapasztalatából és attitűdjéből következő lehetőségeket, gyakorlatokat. A szerző meggyőzően érvel amellett, hogy a keresztyén nevelő voltaképpen azonosítható a kompetenciarendszer által meghatározott, „kiválóságot” mutató nevelővel. Az itt ismertetett kompetenciarendszer kulcsterületei a következők:

1. szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás,
2. pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése és a megvalósításukhoz kapcsolódó önreflexiók,
3. a tanulás támogatása,
4. a tanuló személyiségének fejlesztése,
 - 4.1. az egyéni bánásmód érvényesülése,
 - 4.2. a hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló többi gyermekkel, tanulóval együtt történő sikeres neveléséhez, oktatásához szükséges megfelelő módszertani felkészültség,
5. a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése,
 - 5.1. esélyteremtés,
 - 5.2. nyitottság a különböző társadalmi-kulturális sokféleségre,
 - 5.3. integrációs tevékenység,
 - 5.4. osztályfőnöki tevékenység,
6. pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése,
7. kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás,
8. elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért.

Látható, hogy mindkét definíciós rendszer tulajdonképpen meglehetősen nagy területeket, feladatköröket nevez meg, melyek egyrészt esszenciális részei az intézményi nevelésnek, másrészt azok megfelelő minősége, és a megvalósításukra való alkalmasság összességében meghatározza a pedagógiai munka minőségét.

Ugyanakkor ezek a komplex rendszerek csak részben adnak választ arra, melyek azok a területek, ahol a keresztyén identitásból, hitvallásból, lelki elkötelezettségből (és így tovább!) fakadó többlet lényegi eltérést, jobb minőséget vagy hatékonyságot eredményezhet. Amikor a református szakmai *többlet* fogalmát igyekszünk meghatározni, ezeket a specifikus pontokat keressük.

Mivel a Szentírás az intézményi nevelés (missziós) feladatkörét kifejezetten nem tematizálja, a teológiai és pedagógiai szakirodalomban elterjedt általános módszert követve a „Szentlélek gyümölcse”¹² néven emlegetett igeszakaszban megfogalmazott jellemzőket használjuk majd arra, hogy az egyes személyiségjegyek (Driestar-modell) és kompetenciák (ld. Szontagh) esetében kísérletet tegyünk a *református (keresztyén) többlet* definiálására, és lehetőség szerint mérésre alkalmas fogalmakkal való leírására.

Mindemellett természetesen szintén feladatunkhoz tartozik, hogy láthatóvá tegyük azt az adottságot, miszerint a „jelző nélküli” pedagógia *tudásfogalmát* a keresztyén pedagógia esetében a *hit* koncepciójával mindig összhangba kell hozni, valamint, hogy a keresztyén *etikai gondolkodás* mellett a nyugati / globális kultúra számos, azzal párhuzamos rendszert hozott létre, és ennek az intézményes nevelés terén is vannak konzekvenciái.

¹² „A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szíveség, jóság, hűség, szelídség, önmegettartóztatás.” (Gal. 5, 22-23.)

A református szakmai többlet kulcsfogalmi

A könnyebb áttekinthetőség érdekében az előző fejezetben ismertetett modelleket egységes szerkezetben kezeljük, hiszen bár különböző irányból (személyiségvonások vagy kompetenciák) tekintenek a pedagógus szakmai tevékenysége során kibontakozó személyiségvonásaira, a két rendszer önmagában teljességre törekszik és számos átfedést mutat: tehát más logika szerint, de voltaképpen szinte ugyanazokat a tényezőket nevezik meg. Természetesen ezen a ponton túl a református teológiai gondolkodás eszközeit is igénybe kell vennünk, hogy meghatározhassuk, miként határozható meg és hogyan viszonyul a biblikus emberkép által megérthető *többlet* a korábban megnevezett tulajdonságrendszerekhez.

1. táblázat: a szakmai többlet kompetenciafogalmainak összevetése

Driestar	Kompetenciamodell
1. „tanítványság lelke” – folyamatos tanulás, önképzés	7. kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás, 8. elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért.
2.1 énkép: szerénység	
2.2 énkép: felelősségvállalás	
2.3. énkép: magabiztosság	
3.1 Felénlét és figyelem: nyitottság	3. a tanulás támogatása,
3.2 Felénlét és figyelem: bevonódás	4. a tanuló személyiségének fejlesztése,
3.3 Felénlét és figyelem: érzékenység	4.1. az egyéni bánásmód érvényesülése,
3.4 Felénlét és figyelem: türelem	4.2. a hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló többi gyermekkel, tanulóval együtt történő sikeres neveléséhez, oktatásához szükséges megfelelő módszertani felkészültség,
3.5 Felénlét és figyelem: bizalom	5. a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése, 5.1. esélyteremtés, 5.2. nyitottság a különböző társadalmi-kulturális sokféleségre, 5.3. integrációs tevékenység,
3.6 Felénlét és figyelem: megbízhatóság	5.4. osztályfőnöki tevékenység
4. szakmai tudás és vállalt identitás,	1. szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás 2. pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése és a megvalósításukhoz kapcsolódó önreflexiók, 6. pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése
5. Bizalom és felelősségadás (az az attitűd, hogy önmagát a háttérbe vonva a diákok felelős tevékenységét, élményszerzését állítja a közös tevékenység központjába)	3. a tanulás támogatása
6. példamutatás	

A Krisztus-követő ember (így a Krisztust követő pedagógus is) sajátos helyzetben van, amikor felteszi a kérdést: „Melyek a keresztyén mivoltomat meghatározó, vagy másképpen: *ab-ból eredeztethető* sajátosságaim a különböző szerepeimben, szerepeimen túl?”¹³

Hogyan hasonlítsunk Jézusra? című írásában¹⁴ Gyökössy Endre így fogalmaz: „[...] van, – sajnos – van mesterséges „maszk-hasonlóság” Jézus Krisztushoz, amiben az ideig-óráig rajongó, vagy nyavalygó keresztyén típusú emberek úgy tetszelegnek, mint valamikor a görög színészek maszkjaikban, egy kitalált, képzelet szülte világban.” Majd így folytatja: „Van azonban valódi és igazi hasonlóság Jézus Krisztushoz, olyan hasonlóság, ami belülről kezdődik, tehát természetes, életes, és valódi tanítványt formál. Ez a tanítvány nem nyavalygó, nem is rajongó, hanem mosolygó, derült, Krisztus-féle ember. És ez a derű már belülről sugárzik.” Keresztelő Jánosnak, mint az Ó- és az Újszövetség határmezsgyéjén álló utolsó ószövetségi prófétának, az Úr útkészítőjének az önmagáról és Krisztusról elhangzott mondatára hívja fel a figyelmet: „Neki (Jézusnak) növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem.”¹⁵

Gyökössy megállapítja, hogy a sorrend rendkívül fontos: nem én kezdem magam nyesegetni, hanem Krisztus növekedik előbb bennem, és amilyen mértékben Ő bennem él, olyan mértékben kezdem a „test” cselekedeteit, az „Óembert” levetkőzni és az „Újembert” felöltözni. A kiindulópont tehát – ebben az esetben – nem én vagyok, nem az én erőfeszítem, jószágom, rátermettségem, hanem a Szentlélek Isten. Ebből a megközelítésből mi az, amit mi is tehetünk a növekedésünkért – vagy, amit a pedagógus-szerepben tevékenykedő ember tehet? Kérhetjük Istentől, hiszen Ő megígérte, hogy aki kéri, az meg is kapja. És amíg kérjük, folytatja Gyökössy, olvassuk, hallgatjuk, „bevesszük és megesszük” az Igét, úgy hogy az részünké váljon.

Ezzel a lelkülettel olvassuk és hallgatjuk Jézus utolsó én-mondását, az egó eimi beszédét az igazi szőlőtőről. Az ószövetségi képzetekhez kapcsolódó példázat félreérthetetlenül fogalmaz: „Én vagyok az igazi szőlőtő, és az én Atyám a szőlősgazda. [...] Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.”¹⁶

A fenti igeszakaszról világosan látható, hogy a keresztyén ember „gyümölcstermése” csakis Krisztus által, belé oltva képzelhető el. „Isten biztosítja az ember életét, Isten nélkül az ember nem élhet [...]. Az igazi szőlőtő az isteni világot jelenti, az igazság világát. Jézus léte tanítványai számára biztosítja a valódi életet; az Atya gondoskodásával együtt.”¹⁷

Tehát Isten Lelke az, aki termi bennünk a Lélek gyümölcsét. A fentiek kontextusában Pál apostolnak a galatai gyülekezetekhez írt körleveléből származó felsorolása a Lélek gyümölcseről (Gyökössy szavaival élve) a Krisztus-féle ember jellemzőit rakja sorrendbe, oly módon, hogy a felsorolt „gyümölcsök” Krisztusi lelkületet, Krisztusi indulatot és Krisztusi cselekedetet idéznek:

„A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívésség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás. Az ilyenek ellen nincs törvény.”¹⁸

¹³ A *szerep* fogalmát itt a társadalomtudományok által bevezetett értelemben használjuk. Erről jó áttekintést ad: TESÉNYI Tímea, JOÓB Máté, *Szerep-erőforrások a segítségnyújtásban*, Embertárs, 2013/3.

¹⁴ GYÖKÖSSY Endre, *Hogyan hasonlítsunk Jézusra?* Budapest: Szent Gellért, 2017. ISBN: 9789636960100

¹⁵ János 3:30

¹⁶ János 15.5

¹⁷ Jubileumi Kommentár, <http://biolka.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>, 1979.

¹⁸ Gal. 5 22-23.

Joó Sándor 1965. június 5-i prédikációjában¹⁹ így fogalmaz: „A Lélek gyümölcsseit pedig igenis mind együtt kapja az, akiben Isten Lelke munkálkodik. Tehát nem lehetséges az, hogy van bennem öröm, de a békességem hiányzik: nem lehet akkor öröm sem. Nem lehetséges, hogy van bennem szeretet, de nincs bennem hűség, vagy szívesség, vagy nincs bennem mértékletesség, mert ez az egész fürt egybetartozik és ez az egész együtt jelenti a Léleknek a gyümölcsét.”

Nyilván nem véletlen, hogy egyes számban fordul elő az igében a gyümölcs kifejezés, hiszen e felsorolás, amely akár az ókorban ismert erénylistákra is emlékeztethet bennünket: olyan jellemzőket vesz lajstromba, amelyek összetartoznak a keresztyén ember életében. Ugyanakkor első pillantásra is látható, hogy e „lista” miben különbözik a filozófiai etika bármely formájától, ugyanis a felsorolás élén az *ἀγάπη* (agapē), azaz az Istentől való „szeretet” áll, amely a keresztyénység mozgatóelvének tekinthető.

Pál a Lélek gyümölcsére vonatkozó felsorolás előtt beszél a „test” cselekedeteiről is. (A *σάρξ* **sarx** kifejezést használja, ami eredeti nyelvén a „hústest” cselekedeteire utal – ám a test fogalmán az egész embert érti, nemcsak a testi kívánságokat, de a szellemiségünket is). Amikor a „test” szerint cselekszünk, e cselekedetek esetlegesek, részlegesek és a halál irányába mutatnak. Emberileg nincs a halálon túlmutató cél, ami a földi életet valódi reménységgel töltené be. „A test szerint való élet, reménytelen élet. Ezzel szembeállítja Pál apostol a Lélek szerint való járás képét. Nem abban különbözik a két kép, hogy amott bűnökről, emitt meg erényekről van szó, hanem hogy a test cselekedeteit magunk szerezzük meg, a Lélek dolgait viszont, mint „gyümölcsöt” kapjuk.”²⁰ Mindezekből következően a Lélek gyümölcse az, ami a Lélek (*πνεύματος* /pneumatos, Isten Lelke/Szentlélek) működéséből természetes módon növekszik, és amelynek az a természetes eredménye.

Egyértelmű tehát, hogy nincs az a ragyogó pedagógiai elmélet, amelynek gyakorlatba ültetésével elérhetjük magunknál vagy másoknál e gyümölcsök megjelenését. Ilyen értelemben pontosan elhatárolhatók a klasszikus szaktudományi értelemben vett, fejlesztendő és fejleszthető kompetenciák azoktól a személyiségvonásoktól, melyeket a keresztyén teológia kifejezetten a Lélektől eredőként tart számon. „Mert amit a Lélek gyümölcsként jelöl meg a Szentírás, azok nem nemes emberi tulajdonságok, hanem krisztusi tulajdonságok. Krisztusi tulajdonságokat csak Krisztus maga tud felmutatni.”²¹

Továbbá következik mindebből az, ahogyan a szőlőtő vagy a gyümölcsfa nem önmagának terem, így a Lélek gyümölcse sem önmagáért való.

Alexander MacLaren²² szerint érdemes a kilenc „gyümölcsöt” három, egymással szorosan összefüggő egységben értelmezni.

E három triád közül az első a *szeretetet*, az *örömet* és a *békességet* foglalja magába, és mindhárom forrása az Istenhez fűződő keresztyén viszonyban rejlik. Nem kötelességek vagy erények a szónak abban az értelmében, hogy komoly erőfeszítéssel kifejlesztjük e „jó szokásokat”. MacLaren szerint ezek a javak az Istennel való közösség eredményei, a Szentlélek megnyilvánulásai.

A lista élén álló *szeretetet* nem tudjuk kitermelni magunkból, hiszen az a szeretet, ami tőlünk telik, „viszonzó, érdem szerinti, kérkedő, hangulattól függő érzelmi kitörés.”²³

¹⁹ <https://joosandor.hu/predikacio/1965-06/szentlelek-gyumolcse>

²⁰ Jubileumi Kommentár, <http://biolka.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>, 1979, 2276.

²¹ Cseri Kálmán prédikációjából, 2006. jún. 04. <https://www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=991>

²² MACLAREN Alexander, *Expositions of Holy Scripture*, https://www.blueletterbible.org/comm/macLaren_alexander/expositions-of-holy-scripture/galatians/the-fruit-of-the-spirit.cfm

²³ <https://joosandor.hu/predikacio/1965-06/szentlelek-gyumolcse>

Az Istentől származó szeretet kezdeményező, feltétel nélküli, rászorultság és nem érdem alapú, rejtőzködő, megbocsájtó, az átkozót is áldó szeretet. Így ez az *öröm* sem a természetes adottságaink csúcsra járatásában érhető el. Hiszen nem külső körülményektől és nem alkati jellemzőktől függ. Az igeszakaszban említett öröm azonban a „derűs, örvendező, boldog Isten” iránti szeretetből származó öröm, Krisztus öröme bennünk.

E hármasság harmadik tagja, a *békesség* szintén nem emberi teljesítmény, vagy emberi tulajdonság. A szeretetre és öröme épülő béke nem a külső bajok hiányából, hanem Isten jelenlétéből fakad, és olyan mértékben lesz minden értelmet meghaladó, amilyen mértékben Isten szeretetéből részesedünk és élünk.

Ahogy látható, ezen első triád kulcsfogalmai tiszta formájukban nem lelhetőek fel az összehasonlító táblázat kategóriái között. Ez az adottság azt a megfigyelést erősíti meg, miszerint a keresztyén identitás (ez esetben: a Lélek gyümölcseivel való megajándékozottság) mintegy előfeltételeként képzelhető el bizonyos képességeknek, kompetenciáknak, gyakorlatoknak. Így például a türelem, a bizalom és megbízhatóság épülhetnek a tanító és tanítvány viszonyát megalapozó *szeretetre*, ugyanígy az *öröm* és *békesség* szintén lehetnek az ilyen viszont megalapozó, „energetizáló” tényezők.

A kilenc gyümölcs második triádjára a *hosszútűrés / türelem*, *szívesség / kedvesség* és a *jóság* fogalmait sorolja fel. Ezek közül az első – a *hosszútűrés / türelem* – azt a fajta türelmes kitartást jelenti, amely a sérelmek okozóival vagy ellenségekkel szemben gyakorol a Krisztus-féle ember. Ez a türelem nem céltalan várakozás, és végképp nem meghunyászkodás, hanem abból a tudásból fakad, hogy végső soron Isten kezében van az irányítás, Ő szabta ki mindennek a „maga idejét”.

A különböző magyar nyelvű Bibliafordításokban „*szívesség*” vagy „*kedvesség*” formájában megjelenő fogalom abból a szempontból érdekes, hogy máshová helyezi a hangsúlyt: a *szívesség* esetében olyan kötelességteljesítésről beszélhetünk, amelyben a cselekvőnek a Szentlélek által újjáteremtett „szíve” is benne van.²⁴

A „*kedvesség*” szó használata esetében MacLaren magyarázata a magyar fordítás vonatkozásában is helytálló lehet. Ebben az értelmezésben olyan keresztyén hozzáállást jelent, amely független a másik fél viselkedésétől, a cselekedeteinkben megmutatkozó, embertársaink iránti jóakarattal utal. A *jóság* fogalmának értelmezése pedig szorosan kapcsolódik ehhez. Albert Barnes: *Notes on the Bible* vonatkozó magyarázata²⁵ szerint az apostol e szót a jótékonyosság vagy másokkal való jótételre való hajlandóság, jóindulat értelmében használja. E három gyümölcs tehát az Istennel való kapcsolaton nyugszik és embertársaink iránti magatartásunkban mutatkozik meg.

Összehasonlító táblázatunkban e második triád fogalmai közül már számosat felfedezhetünk: a Driestar-féle csoportosításban a *türelem* konkrétan meg van nevezve, a *szívesség* fogalma pedig szorosan összekapcsolódik ennek a látásmódnak a mottójaként megfogalmazott gondolattal: tanítani annyi, mint megérinteni a *szívet* (és cselekvésre készíteni)²⁶. A *kedvesség* pedig, amennyiben a pedagógiai szituációban ezt az attitűdöt (is) jelenti, hogy a nevelő a jóakarat képviselőként cselekszik a nehéz, konfliktusos vagy emberileg nehéz viszonyokban is, nagyrészt párhuzamba hozható a mindkét modellben felfedezhető elfogadó, inkluzív²⁷ és integratív szemlélettel.

²⁴ <https://joosandor.hu/predikacio/1965-06/szentlelek-gyumolcse>

²⁵ <https://www.sacred-texts.com/bib/cmt/barnes/gal005.htm>

²⁶ Sullivant idézi Márkus Gábor: MÁRKUS Gábor, *Az emmausi út*, Magyar Református Nevelés, 2020/3. 48.o.

²⁷ A keresztyén pedagógiai inkluzív felfogása kapcsán meghatározó tanulmányokat találhatunk például a Magyar Református Nevelés 2019/4-ik, tematikus számában.

A harmadik triád – *hűség, szelídség, mértékletesség / önmegtartóztatás* – MacLaren szerint arra a világra mutat, amely nehézségek és az ellentétek színtere, és ebben a világban a keresztyén élet éppen e három gyümölcs jelenléte alapján ismerhető fel. „A hűség azt jelenti, hogy a hívő mindent arra használ, amire Isten adta neki [...]. Rendeltetészerűen használja az idejét, a testét, a képességeit, mindent.”²⁸

A *szelídség* olyan krisztusi tulajdonság, amely az alázattal jár párban. „Tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok, és nyugalmat találtok a ti lelkeiteknek” – mondja Jézus.²⁹ A mi esetünkben a szelídség (és alázat), akkor nem lesz behódolás és tehetetlen bele-törődés, ha tudjuk, hogy Isten hibáinkkal és gyengeségeinkkel együtt szeret bennünket, embe-reket. Az „ember kicsisége és méltósága így már nem ellentétek, hanem életünk két arculata. Az alázat ezt a kettős valóságot tükrözi. Ezért nem lehet az alázatot prédikálni és nem is lehet megszerezni, mint valami képességet. Lelkünk más mélységeiből tör fel.”³⁰

A triád utolsó tagja – a *mértékletesség / önmegtartóztatás* – azokra a nehézségekre mutat rá, amelyekkel a lelki élet a természetes szenvedélyekben és vágyakban találkozhat. Az önmeg-tartóztatás, a test vágyainak, indulatainak megfékezése, az önuralom gyakorlása oly módon lehetséges önkínzás nélkül, ha tisztában vagyok azzal, hogy Isten minden szükségünkre gon-dolt visel.

A harmadik triád fogalmai – mivel épp a megajándékozott ember és a világ konfliktusos kap-csolatára mutatnak rá – már egészen közel lépnek a pedagógus szakma legkönyebben megra-gadható kihívásaihoz. A *hűség* ebben a vonatkozásban az összehasonlító táblázatunk első ka-tegóriáját idézi fel: a megajándékozott ember felelős a rábízott képesség, tudás gyarapításáért és használatért. A *szelídség* pedig a Driestar-modell egyik legérdekesebb komponensével hozható összefüggésbe: a 2.1, valamint az 5. pontok a szerénység, illetve a háttérbe húzódni képes alázat fontosságát emelik ki.

Összegezve e fejezet tanulságait, egyetérthetünk MacLarennel abban, hogy bár a fentiekben tárgyalt kilenc gyümölcs a Szentlélek közvetlen eredményei az életünkben, és jelenléte nélkül soha nem teremnek, ugyanakkor felelősségünk van abban, hogy engedelmeskedjünk a minket megajándékozó Szentléleknek. Ilyen értelemben ezen ajándékok sem vonhatók ki a *reformá-tus szakmai többlet* komplexitásában vizsgáló kutatás alól – noha eredetüket és funkciójukat tekintve határozottan elkülöníthetők a klasszikus nevelélméletek kompetenciafogalmában feltáruló összefüggésektől.

BEFEJEZÉS, ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányunkban igyekeztünk a *református szakmai többlet* kapcsán megállapítani, milyen mérési dimenziók, fogalomrendszerek alapján lehet *egyáltalán* jól megközelíteni a pedagó-gusképzésnek, és végül magának a köznevelési rendszernek a minőségét / kiválóságát. A leg-nagyobb hangsúllyal két jelentős szaktudományos sajátosságot emeltünk ki:

- Egyrészt figyelembe kell venni, hogy a szakmai többlet – bár végső soron a megvaló-suló nevelői munka pontszerű aktusaiban érhető tetten –, valójában mindez egy időben kibontakozó, oksági komponenseket / egymásra épüléseket is tartalmazó folyamatban nyeri el kontextusát, és ebben a folyamatban jelent maga a pedagógusképzés egy vi-szonylag jól körülhatárolható összetevőt.

²⁸ Cseri Kálmán, idézett prédikáció, <https://www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=991>

²⁹ Mt. 11:29

³⁰ LUDWIG Ralph, *Alázat, kishitűség, gőg. Az erény ösvényén, „Érted vagyok”*, 2022, ápr. 07., http://www.epa.hu/02300/02395/00006/pdf/Erte_d_vagyok_2002_02_07-09.pdf

- Másrészt, amikor a református / keresztyén nevelő vagy nevelés személyes adottságok, tudás, attitűdök alapján való meghatározására törekszünk, érdemes több olyan dimenziós fogalmi rendszert alkalmaznunk, melyben teljes érvénnyel jelen van az emberi adottságokra, fejlődésre fókuszáló, neveléstudományi szaktudományos szemlélet, de a teológiai alapú, az emberi képességek és cselekedetek mögött a Lélek ajándékait felismerő tudás is.

Így a következőkben elvégzésre vár az operacionalizálás, majd a tényleges kutatás során olyan mérőeszközök kidolgozása és alkalmazása, melyek a fenti tényezőkre érzékenyek, alkalmasak megragadni a folyamatok időbeli kiterjedtségét, és az emberi cselekedetek komplex képességbeli és motivációs³¹ hátterét.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről
- [2] BUDA Béla, *A pedagógus mint személyiségfejlesztő*. In GÁCSER József (szerk.), *Gondolatok a nevelésről: a XX. század végi nevelés néhány speciális témájáról*, Szeged: JGYF Kiadó, 1998. ISBN 963-7171-77-0. 53. o.
- [3] CSERI Kálmán prédikációjából, 2006. jún. 04.
<https://www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=991>
- [4] DINYA László, *A felsőoktatás minőségbiztosítása és az EU-csatlakozás*. Magyar Felsőoktatás, 1999. 4. sz., 30–31. p.
- [5] GYÖKÖSSY Endre, *Hogyan hasonlítsunk Jézusra?* Budapest: Szent Gellért, 2017. ISBN: 9789636960100
- [6] JOÓ Sándor prédikációjából <https://joosandor.hu/predikacio/1965-06/szentlelek-gyumolcse>
- [7] Jubileumi Kommentár, <http://biolka.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>, 1979.
- [8] KOVÁCS Edina (szerk.), *Tehetséges Pedagógus*, Budapest: Nemzeti Tehetség Központ Nonprofit Kft., 2020. ISBN: 978-615-6198-01-3
- [9] LUDWIG Ralph, *Alázat, kishitűség, gőg. Az erény ösvényén, „Érted vagyok”, 2022, ápr. 07.*, http://www.epa.hu/02300/02395/00006/pdf/Erte_d_vagyok_2002_02_07-09.pdf
- [10] MÁRKUS Gábor, *Az emmausi út*, Magyar Református Nevelés, 2020/3.
- [11] Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez. Hatodik, módosított változat. Hatályos: 2019. június 14-étől.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositasi_rendszereben_6.pdf
- [12] POMPOR Zoltán (szerk.), *Alapvetés: Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez*, Budapest: Magyarországi Református Egyház Református Tananyagfejlesztő Csoport, 2017.
- [13] SZONTAGH Pál, *Kompetenciaértelmezés a keresztyén pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 2016/9-12. 94. o.
- [14] SZONTAGH Pál, *Keresztyén pedagógia, keresztyén pedagógus*, In LÁSZLÓ Emőke (szerk.): *A szolgálat ékessége. Tanulmányok Fruttus István Levente hetvenedik születésnapja alkalmából*, Budapest: KRE-L'Harmattan, 2018, 181.
- [15] SZONTAGH Pál, *Érték, rend, értékrend. A keresztyén pedagógusokkal szemben támasztott minőségi és etikai elvárások, valamint azok kodifikációs problémái*, Budapest: Patrocinium, 2018. ISBN: 9789634132035
- [16] TESÉNYI Tímea, JOÓB Máté, *Szerep-erőforrások a segítős szakmában*, Embertárs, 2013/3.

³¹ A fogalmak viselkedépszichológiai hátteréhez pl.: FOGG, B. J., *A behavior model for persuasive design*, Persuasive '09: Proceedings of the 4th International Conference on Persuasive Technology, April 2009 Article No.: 40 Pages 1–7 <https://doi.org/10.1145/1541948.1541999>

<https://doi.org/10.36007/4485.2023.77>

A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM KAPCSOLATA 1848 ÉS 1920 KÖZÖTT

Bálint Márk VÁSÁRHELYI¹

ABSTRACT

In the second half of the 19th century the churches had to give an answer urgently to the question about their place and function in the modern societies. They had to work out the relationship between the state and the church, and find the financial background for supporting and sustaining the churches' office-bearers and their buildings. Another urgent issue which required a response was about the membership of the church in a more and more secularized society. The masses turned away from the religion and from the church, but the gospel was still to be preached in this changing world. In this paper we examine the relationship of the Hungarian Reformed church and the state from the middle of the 19th century to the end of the first world war.

KEYWORDS

secularization, relationship of church and state, absolutism, dualism, independent church, autonomy

BEVEZETŐ

A 19. század és a századforduló polgárosodó társadalmában egyre nagyobb kérdéssé vált az egyházak számára, hogy mi az egyház helye és feladata a modern társadalomban. Ezzel összefüggésben meg kellett válaszolni azokat a kérdéseket, hogy milyen kapcsolat állhat fenn az állam és az egyház között, hogyan lehet megteremteni az egyház működéséhez szükséges anyagi háttérrel. Az a kérdés is egyre sürgetőbb válaszra várt, hogy kik lehetnek az egyház tagjai, illetve hogyan lehet az evangéliumot hirdetni egy változó világban, ahol a tömegek egyre inkább elfordulnak a vallástól. Jelen tanulmányban a református egyház és az állam viszonyát vizsgáljuk a 19. századtól egészen az 1. világháború végéig.

A 19. századi Magyarország központi kérdése volt a polgári társadalom és az állam megszervezése. Ennek kapcsán meg kellett határozni, hogy mi az állam és az egyház modern kapcsolata, valamint milyen helyet foglal el az egyház a laicizált társadalomban [18].

Az egyház és az állam kapcsolatának Európában többféle modellje volt. Az észak-amerikai egyházakat az államtól való teljes anyagi függetlenség jellemezte, [18] amit Kósa László *radikálisan liberálisnak* nevez [15]. A dél-európai egyházak (pl. Olaszországban vagy Franciaországban) a szekularizáció, valamint az egyház- és vallásellenesség miatt kezdetben jogfosztás áldozataivá váltak, később a szeparáció során az egyházak anyagi javakat kaptak. Kelet-Európában vagy a Balkánon viszont az állam és az egyház teljes összefonódása volt megfigyelhető. Eközben az angolszász és skandináv országokban az állam és az egyház

¹ Dr. Bálint Márk Vásárhelyi, Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, PhD hallgató. ba-lint.mark.vasarhelyi@gmail.com.

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-22-3-II-KRE-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

szövetsége valósult meg, ahol az egyház lett a társadalmi erkölcs biztosítója, és ilyen minőségében támogatásban részesült, amelyért cserébe polgári szolgáltatásokat kellett nyújtania (pl. oktatás, egészségügy stb.) [18]. Ezt a megoldást Kósa *liberális etatistának* hívja. Ugyanakkor Hollandiában (Christelijke Afgescheiden Kerk) illetve Skóciában (Free Church of Scotland) egyaránt létrejöttek olyan protestáns egyházak, amelyek teljesen elutasították az állami támogatást [15].

Az 1848-as szabadságharc előtt

Magyarországon a többi modell egyfajta keveréke alakult ki. II. József türelmi rendelete (1781. október 25.) [ld. 22] a lelkiismereti szabadságra hivatkozva engedélyezte az ágostai és a helvét hitvallásúak, valamint a görög szertartású nem egyesülteknek a szabad vallásgyakorlást: nyilvános imaházak építését, lelkészek és tanítók alkalmazását, illetve a dekretális eskü elhagyását [12].

II. Lipót 1790/1791. évi XXVI. törvénycikke az 1608. és 1647. évi törvényekre hivatkozva megerősítette a protestánsok helyzetét és nyilvános vallásgyakorlását, noha a katolikus vallás továbbra is egyeduralmodó maradt. Ez leginkább a vegyes házasság kérdésében nyilvánult meg, melynek tekintetében ez volt a rendelkezés: „ha az atya katolikus, az ő vallását kövessék; ha pedig az anya katolikus, akkor csak a fiugyermekek követhessék atyjok vallását”. A vegyes házasság tekintetében csak 1839–1840-ben következett be enyhülés, véglegesen pedig az 1894-es évi törvények (XXXI., XXXII. és XXXIII. tc.) rendezték ezt a kérdéskört, mégpedig a polgári házasság bevezetésével [18].

Az 1848. márciusi tizenkét pont közül a negyedik így hangzik: „Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben”. Ezzel összhangban a tiszántúli református egyházkerület tíz pontban terjesztette elő a reformátusok kívánságait, amelyek között szerepelt a felekezetek közti teljes egyenlőség és az egyházak költségeinek állami vállalása [42]. Ezek figyelembevételével hozták meg az áprilisi törvényeket is. Az 1848. évi törvények közül fontos kiemelni a III. és a XX. törvénycikkelyt, amelyek az állam és az egyház kapcsolatát hivatottak szabályozni. A III. törvénycikkely „laicizálta az államot” [18], a XX. törvénycikkely pedig meghirdette a vallások egyenlőségét: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg” (2.§). Ugyanez a törvénycikkely azt is kimondta, hogy az állam vállalja minden egyház és iskola költségeit [18].

1848-ban az egyházban két tábor nézete ütközött össze. Az egyik álláspont ragaszkodott a protestáns autonómia megtartásához, mint a protestáns vallás lényeges eleméhez. A másik fél ugyanakkor nem tartotta ennyire fontosnak az autonómiát, hanem megfelelő biztosítékokkal elfogadja az állami beavatkozást [41]. Olyan hangok is akadtak, akik attól tartottak, hogy „a ki fizet, az parancsol, vagyis legalább számon fogja kérni azt, hogy az adott állampénz valóban arra használtatott-e fel, a mire adva van” [42].

Az 1848 szeptemberében megrendezett protestáns értekezleten – amelyet báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter hívott össze [41] –, az anyagi gondok területén öt kérdést vizsgáltak meg. Ezek a következők voltak: hogyan működjenek az egyházak; mi legyen ennek a forrása; mire fordítsák az állami támogatásokat; honnan teremtsék elő az állam ezeket a forrásokat (itt az egyházi adót ellenézték); milyen módon fizesse ki az állam a támogatásokat [15]. Ekkorra a protestáns egyházakban megerősödött az autonómiához való ragaszkodás [32]. Az egyház és az állam kapcsolatát *liberális etatista* módon képzelték el, amelynek során az állam és az egyház összefonódik, és az egyház anyagi és szervezeti ügyeit az állam vállalja magára [15].

Az 1850-es évek neoabszolutizmusa

Az 1848. évi törvények végrehajtása azonban az 1850-es évek megtorlásai alatt elmaradt. Ebben az időszakban az önkényuralmi rendszer teljes állami felügyelet alá akarta vonni a protestánsokat. Miközben 1848 a teljes egyenjogúság lehetőségét hozta el a protestánsok számára, a szabadságharc leverését követően már gróf Zichy Ferenc császári biztos 1849. szeptember 18-án kiadott rendelete megtiltott minden gyűlést, így az egyházi gyűléseket is [33]. Haynau 1850. február 10-én kelt rendelete az eddigi egyházi rendszert megváltoztatva állami kézbe helyezi a szuperintendensek és egyéb egyházi vezetők kinevezését, kizárja a világiakat az egyház kormányzásából, és csak császári biztos jelenlétében engedélyezi a gyűlések megtartását [31]. A püspökök kinevezése állami úton történik, valamint az egyházkerületeket az ország katonai területbeosztásához kell igazítani [33].

Az önkényuralmi rendelkezés szembefordult a zsinat-presbiteri elvvel [33]. Az állami modernizáció az egyház számára annyit jelent, hogy az önkényuralmi rendszer „előír, utasít, szabályoz és közben erőteljesen korlátozza, sőt megszünteti eddigi önkormányzati jogait. És mit kínál cserébe? Uralkodói kegyből egy felülről jövő, régi kánonaival, szokásaival ellentétben álló egyházszervezetet” [31]. Ez az irányítás pedig nemcsak politikai kérdésekre terjedt ki, hiszen a hatóságok „vallásos kérdésekben is elfogultan és a katolikus egyház törekvéseit támogatva” intézkedtek [3]. A protestánsokat korlátozó rendelkezéseket két fő szempont vezérelte: „korszerűsíteni, koordinálni a protestáns egyházakat és szoros állami felügyelet alá vonni őket, az örökös ellenzékiet” [34].

A „Haynau-féle rendelet megjelenése a református egyházat teljes passzivitásba döntötte” [31], ugyanakkor az egyházközségek a látszólagos engedelmesség mögött sokszor alternatív úton oldották meg a felmerülő egyházszervezeti feladatokat: a hódmezővásárhelyi gyülekezetben például a gondnokválasztást úgy oldották meg, hogy egyenként szavaztak a lelképásztor lakásán, így nem tartottak gyűlést [27]. Ebben az időszakban az első gyűlésre 1850. május 27–30. között került sor Pápán, Szathmáry Dániel császári biztos jelenlétében [44]. Itt komoly kritikát fogalmaztak meg az önkényuralmi rendelettel szemben: többek között a rendeletek magyar nyelven való kiadását kérték, valamint aggodalmukat fejezték ki az „egyházi presbiterialis igazgatási rendszerünk 's autonomiánk megváltoztatása” miatt [44]. Bárány Geringer Károly császári biztos a gyűlés miatt megrovásban részesítette az érintetteket [31], mivel a gyűlésen két esperes tette le az új esküt, amelyben nem szerepelt a császári házhoz való hűségnyilatkozat, valamint a korábbi főgondnokot, Pázmándy Dénest iskolai felügyelővé választották és meg akarták tartani a kerület vezetésében [44]. A tiszáninnyi kerület vezetősége 1850. június 20-án tartott értekezletet ugyanezzel a rendelettel kapcsolatban, ahol bizakodó hangulat uralkodott, ugyanakkor tiltakozó feliratot fogalmaztak meg a Haynau-féle rendelettel kapcsolatban, valamint a tiszántúli egyházkerületben is tartottak egy tanácskozást ugyanerről. Geringer Károly azonban ragaszkodott a Haynau-féle rendelet végrehajtásához [31]. 1850. december 13-án Polgár Mihály dunamelléki szuperintendens az uralkodótól kérte a rendelet visszavonását, de erre semmiféle válasz nem érkezett [31]. Eközben Kuzmány Károly bécsi teológiai tanár elkészítette az új egyházalkotmány tervezetét, amelyről 1850 nyarán már csak az aláírás hiányzott [30]. Ez a tervezet „hierarchikus lelkészi uralmat akart megvalósítani, és az egész egyházszervezet csúcán egy kilenctagú, a kormány által fizetett és elmozdíthatatlan egyháztanács állt volna” [46]. Ezt az alkotmányt dolgozta át később Andreas Zimmermann minisztériumi tanácsos [30].

1851 tavaszán elhatározták, hogy küldöttséget menesztenek Bécsbe, azonban ez a küldöttség végül Geringer – ekkor már ideiglenes helytartósági főnök – miatt meghiúsult [31]. A Haynau-féle rendeletet végül többszöri tiltakozást követően 1854. július 3-án hatályon

kívülre helyezték, de az új rendszer nem hozott megkönnyebbülést: a császári biztos továbbra is feloszlathatja a gyűlést, és világiak nem vehetnek azon részt [31]. Kizárólag a presbiteri gyűlést tarthatták meg kormánybiztos jelenléte nélkül. [3]. 1855 áprilisában gróf Leo Thun öt evangélikus és négy református egyházi tisztségviselőt hívott magához tanácskozásra. A meghívottak között nem szerepelt minden szuperintendens, valamint világi tisztségviselők sem. A meghívottak listája: az evangélikusok közül: Toperczer János, tiszai kerületi adminisztrátor, Ostroluczky Mihály nógrádi esperes, Pálffy József soproni líceumi tanár, Kánya Pál pesti gimnáziumi tanár, Kuzmány Károly bécsi teológiai professzor. A reformátusok közül: Szoboszlai Pap István tiszántúli szuperintendens, Ferenczy József abaúji esperes (a betegség miatt kimentését kérő Apostol Pálk helyett), Török Pál pesti esperes, illetve Szeremlei Gábor bécsi teológiai professzor [45]. „Az egyházi meghívottak elfogadták a felkérést és felkészültek a bécsi útra” [31].

A tanácskozásra 1855. május 17. és június 20. között került sor, amelyen Andreas Zimmermann minisztériumi tanácsos újonnan átdolgozott tervezetét tárgyalták meg. A meghívottak elfogadták az egyházalkotmány-tervezetet, az *Entwurf*-ot, ami ugyanakkor a zsinat hatáskörébe tartozna: az egyház csak a zsinat útján dönthet saját alkotmányáról [31]. Az *Entwurf*-ot 1856 augusztusában küldték ki az egyházkerületeknek [31]. Ez a tervezet az ország katonai beosztásához igazítva 12 szuperintendenciát kívánt felállítani a két protestáns egyházban, a szuperintendensek kinevezését a császár kezébe tette, és az egyházak ötfős főkonzisztóriumot kívántak állítani [47]. Az év során minden református egyházkerület gyűlésen döntött az egyházalkotmány tervezetének elutasításáról. Egyértelművé tették, hogy „egyházszervezetük kérdését, ennek rendezését belügynek tekintik, melyről csak zsinat rendelkezhet” [31].

1859. szeptember 1-jén a császár nyílt parancsot adott ki, amelyben megszüntette az autonómiát, és a német rajna-westfalai rendtartáshoz igazította a protestáns egyházak működését, részletesen szabályozva az egyház belső életét (mind az egyházközség, mind az egyházmegye, mind az egyházkerület, mind a zsinat szintjén) [29]. Az 1859-es pátens állami támogatást ígért az egyházaknak, de teljes állami főhatóság alatt [18]. Ezt az államsegélyt az egyház elutasította, hiszen az egyházi hivatali betöltő személyeknek hűségesküt kellett volna tenniük az uralkodó felé [29]. „A pátens intézkedései az egyház életét szoros ellenőrzés alá vették. Az egyházi gyűlések nyilvánosságát eltörölték. A gyűlésekről felvett jegyzőkönyveket jóváhagyásra a miniszterhez kellett felterjeszteni... A lelkészek és a tanítók állásukat csak a kormány beleegyezése után foglalhatták el...” [3]. A protestáns egyházak ügye ebben az időszakban teljesen nemzeti ügyé vált, az egész hazai közvélemény támogatta [19], miközben a római katolikus egyház hivatalosan nem kereste a protestánsokkal való közös fellépést, a magyar főpapok eltűrték, hogy a papok részt vegyenek a protestáns pátens elleni mozgalomban, amelyben az abszolutizmus újabb megnyilvánulását látták. Sőt, Bartakovics Béla egri érsek 1859. november 6-án Esztergomban nyíltan az abszolutizmus ellen beszélt [48]. A tiszántúli egyházkerület 1860. április 20-i debreceni gyűlésén katolikus követek is részt vettek [3]. „A protestáns pátens elutasítása az országos ellenállás kibontakozása után nem feltétlenül egyházi, hanem sokszor azzal összefonódva politikai állásfoglalást is jelentett” [31]. A pátens legnagyobb problémája az volt, hogy teljes mértékben semmibe vette az egyház autonómiáját, ezért „az egyházkerületi gyűléseken nem a pátent és a hozzátartozó miniszteri utasítás tartalmát tárgyalták, hanem azt, hogy milyen formában történjen az elutasításuk” [31].

1860 januárjában küldöttséget menesztettek Bécsbe a pátens visszavonásával kapcsolatban, ami nem járt eredménnyel. Szatmári Judit megállapította: 1860 márciusára a kormánynak is be kellett látnia, hogy a protestáns pátens miatt „Magyarország a forradalom küszöbén áll”

[31]. Az egyházügyi pátens 1860. május 15-én végül valóban visszavonásra került [29].

A dualizmus kora

Az 1848: XX. tc. csak 1867-ben vált érvényessé, de akkor sem hajtották végre tökéletesen. A protestáns autonómia elkezdett lazulni, és az önálló anyagi helyzet nem volt megvalósítható. 1898-ban kerül bevezetésre a lelkészi kongrua, valamint az iskolai ügyeket is államsegélyből valósítják meg [18]. A protestáns egyházakat eddigre már teljesen áthatotta a liberalizmus, és ennek következményeként készek voltak elfogadni az állami támogatást. A liberális teológiai gondolkodás nem volt bizalmatlan az állammal szemben: „A kiegyezés utáni államrenddel a liberális teológusok a legmelegebb gondolati kapcsolatban vannak... a demokráciában a kálvinista preszbiteri [sic!] elv elterjedését látják megvalósulva” [23].

Miközben az egyház nincs mindenben alávetve az államnak, mégis az állam szervezetében él, és ebben kell megtalálnia a feladatát: az államé az anyagi, az egyházé a lelki terület [23]. Az állam 1869-től kezdve, évi 65 ezer forinttal támogatta a református egyházat [5]. Az egyházkerületek között, azoknak a lélekszámuknak megfelelő arányban felosztott összeg szabadon volt felhasználható általános egyházi célokra [56].

1871-ben megalakul a Protestáns Egylet, amely azt a célt szolgálja, hogy a protestantizmust pozitív vallásként mutassák be, amely összekapcsolja a tudományt, a szabadságot és a hitet, ennek keretében adták ki *Protestáns Theológiai Könyvtár* című könyvsorozatot [23]. A protestantizmus összefonódik a liberalizmussal, és a szabadelvű eszméket természetes szövetségesnek találják, amelynek keretében kiteljesedhet a vallásszabadság [16]. Miközben az egylet elsősorban „a vallás-erkölcsi életnek Jézus szellemében és az összes művelődéssel összhangzásban való megújulására” törekszik, a következő két pontban meghatározza az állammal való kapcsolatát is: „Az egyházi kormányzás körében a képviseleti elv teljes keresztülvitelére törekszik”, valamint „semmiféle politikai pártállást nem foglal” [49].

A protestánsok állami elfogadottságát jelzi, hogy 1885-től kezdve a felsőházba bekerültek a protestáns püspökök is [18], mégpedig három református püspök és három világi vezető [9]. A kezdeményezés az állam részéről indult, és a református egyházon belül voltak ellenhangok is: Fejes István és Mocsáry Lajos a Tiszáninneri Református Egyházkerület 1883 őszi közgyűlésén például aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a püspökök politikai vitákban való részvétele hátrányos lesz az egyház önkormányzati szervezete számára [50]. Az ellenvélemények dacára végül a református egyház elfogadta a kezdeményezést.

Az egyház is segítségül tudta hívni a hatóságot, mégpedig „az egyházi adók végrehajtásánál és a vallási – korabeli szóhasználattal – »szekták« ellen” [18], ezzel szemben ugyanakkor a kortársak közül többen felszólaltak, éppen a liberalizmusra hivatkozva (pl. Tisza Kálmán, Irányi Dániel) [18]. A protestáns pártalapítást ugyanakkor elvetették, mégpedig a liberális etatizmus alapján, amelynek meggyőződése szerint az állam feladata a vallásügy rendezése az állam feladata [16].

Az egyház és az állam szoros szövetségét nem minden lelkipásztor nézte jó szemmel. Szikszai Béni például így írt az egyházról: „Odakötötte magát az uralkodó társadalmi rendhez... Államegyház, legalábbis tekintélyét az államhatalom garantálja... szolgálai alázatossággal segíti az államot minden politikai elgondolásában. Megszavazza a védővámokat, a hadi hitelt, a hadüzenetet, a sorkatonaállítást. Mindent, minden meggondolás nélkül, vagy éppen annak ellenére” [36].

Az I. világháború után

Az I. világháború során nemcsak Magyarország szenvedett súlyos veszteségeket, hanem a Magyar Református Egyház is. Egyetlen egyházkerület sem maradt meg épen az anyaországban. 1910-ben 2 621 329 református volt 2 026 anyaegyházközségben, 2 062 lelképásztor szolgálatával. Trianont követően 916 906 tagot számlált a Magyar Református Egyház [25]. Az elszakított területeken, és a csonkán maradt országban egyaránt újra ki kellett alakítani az egyház szervezetét és életét, miközben a Tanácsköztársaság proletárdiktatúrája minden erővel megpróbálta ellehetetleníteni az egyházakat. A Tanácsköztársaság bukását, majd pedig a román csapatok kivonását követően nyílt lehetőség az egyház sorainak rendezésére a csonkán maradt hazában.

1918. október 27-én Haypál Benő budai lelképásztor vezetésével új programot hirdetett egy lelkészi kör *Új Reformáció* néven, amelynek keretében „egyházpolitikai, egyházalkotmányi és gyakorlati teológiai reformokat sürgettek” [9]. 1918. november 15-én, az őszirózsás forradalmat követően, az Első Magyar Köztársaság kikiáltása előtti napon a Pesti Egyházmegye és a teológiai akadémiai professzorok részvételével megalakult az Országos Református Tanács, amely az egyház reformációját tűzte ki célul. Itt elfogadták az október 27-i irányelveket. Ezen a gyűlésen Forgács Gyula is elnökkölt, őt választották a Tanács alelnökévé (az elnök Haypál Benő, a másik alelnök Bilkei Papp István, az ügyvezető titkár Patay Pál lett) [9]. Ezek a személyek mindannyian belmissziós háttérrel rendelkeztek [37].

Az Országos Református Tanács által felvázolt egyházpolitikai reformtervek között jelen volt az egyház és az állam szétválasztása, valamint a felekezetek közötti jogegyenlőség megvalósítása. Egyházalkotmányi reformjaik között a konvent eltörlése, új zsinat összehívása, új alkotmány előkészítése, a lelképásztorok jogainak rendezése szerepelt. A belső egyházi reformok között a konfirmációt szerették volna megújítani, átalakították volna a teológiai képzést, továbbképzést indítottak volna a lelképásztorok számára, valamint tanfolyamokat szerveztek volna a gyülekezeti munkásoknak is, és újra be akarták vezetni az egyházfegyelmet [4]. Terveik között szerepelt „a gyülekezeti élet reformja, a belmisszió egyházi integrációja” [25].

Az Országos Református Tanács támogatásáról biztosította az újonnan megalakult köztársaságot [4]. Haypál Benő elnöknek 1919 januárjában még a vallásügy miniszteri tisztséget is felajánlották, amelyet azonban ő nem fogadott el [37]. Az Országos Forradalmi Tanács azonban nem érte el a célját: Baltazár Dezső és Révész Kálmán püspökök szembefordultak a mozgalommal, amely végül a Tanácsköztársaság első napjaiban feloszlott [9].

Az egyházi közvéleményt megosztotta az Országos Református Tanács munkája. Az Országos Református Lelkészegyesület, a *Lelkészegyesület* című folyóirat, vagy a Debreceni Protestáns Lap ellene voltak. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, valamint kezdetben a Dunántúli Protestáns Lap is támogatta. Azzal vádolták őket, hogy nem lehet pontosan tudni, kik is a tagjai, valamint „az egyház életét akkor akarja gyökerestől felforgatni, amikor minden összeomlóban van, most az egyébként helyes törekvésekkel is csak károkat okoznának, ezeket a kérdéseket majd csak akkor lehet megbolygatni, ha konszolidálódnak a közállapotok” [37].

1918. október 30-án a református konvent a Magyar Nemzeti Tanácshoz fordult, azt támogatásáról biztosította, és védelmet kért a református egyház számára. A református sajtóban többször is lehetett találkozni azzal a gondolattal, hogy „a lelkészeknek ki kell lépniük addigi passzivitásukból és munkába kell állniuk, sőt a nagy átalakulások idején élére kell állniuk az új rendszerben, mivel ők a nép hivatott vezetői” [37].

A Károlyi-, később a Berinkey-kormány az evangélikus és a református egyházakat a nemzetiségek megnyerése céljából próbálta felhasználni: megbízható egyházi embereket

küldtek a veszélyeztetett egyházmegyékbe, ahol az ország területi integritásának megmaradása érdekében titkos szövetségeket próbáltak kötni az ottani magyar reformátusok és evangélikusok, valamint a különféle nemzetiségű egyházak vezetői között [38].

Czinke István tiszáninneri helyettes püspök, valamint Baltazár Dezső tiszántúli püspök egyaránt felkérte az espereseket ezeknek a beszélgetéseknek a végrehajtására. A nagybányai esperes nyilvános népgyűléseket akart szervezni a községekben, azonban ezt Kovács J. István, a protestáns ügyek kormánybiztosa ellenezte, és ragaszkodott a titkos beszélgetésekhez [38]. Ravasz László – akkor még erdélyi püspökhelyettes –, szintén buzdított arra, hogy keressék a kapcsolatokat a nemzetiségekkel, és próbáljanak közös célokat megvalósítani [9]. „A magyar pap ismerje be, hogy az eddigi nemzetiségi politika csődöt mondott, és hogy a magyarság örül a nemzetiségek felszabadulásának, és azt akarja, hogy boldogok, szabadok és jó testvérek legyenek... Mindent el kell követni, ami az új, testvéri szellem érvényesülését biztosítja” [37].

Persián Ádám, a katolikus ügyek kormánybiztosa a nemzetiségi egyházi személyeket anyagi előnyökkel is megpróbálta Magyarországhoz kötni. Emellett konkrét egyházpolitikai rendelkezéseket is hoztak a nemzetiségeknek kedvezve: Lovászy kultuszminister 200.532/1918 és 202.600/1918 számú rendeleteivel eltörölte az elemi iskolák 1-2. osztályában a magyar nyelv kötelező használatát, illetve tanítását. Mindezek az intézkedések és próbálkozások azonban nem hoztak eredményt [38].

A Szociáldemokrata és a Polgári Radikális Párt egyaránt követelte az egyház és az állam szétválasztását, de ennek módját még nem döntötték el, és arra is ígéretet tettek, hogy a közeljövőben ez nem fog megtörténni. Az állam és az egyház szeparációjával az Országos Református Tanács is egyetértett olyannyira, hogy annak hivatalos programjában is szerepelt [37]: szabad egyházat kívántak a szabad államban, a felekezetek közötti jogegyenlőséghez, mégpedig az 1848. évi XX. tc. alapján. A programmal egyetértett a dunántúli és a tiszáninneri egyházkerület, de a tiszántúliak szembefordultak vele: részben személyi ellentétek miatt, részben pedig az önfenntartásra való átállás tűnt lehetetlennek [57].

Mindazonáltal ezeknek a kormányoknak az volt a legfőbb egyházpolitikai jellemzőjük, hogy „valójában sem a Károlyi-, sem a Berinkey-kormányoknak nem volt egyházpolitikája, csak a kormányt alkotó egyes személyek és pártok rendelkeztek külön-külön ilyen jellegű elképzelésekkel, amelyek azonban sokszor teljesen összeegyeztethetetlenek voltak”. Az egyházpolitika jóformán egyik pillanatról a másikra változott. A Károlyi-kormány alatt a Károlyi-párthoz tartozó Lovászy Márton, majd Juhász Nagy Sándor volt a vallásügyi miniszter, a Berinkey-kormány alatt pedig a Katolikus Néppárt tagja, Vass János vette át ezt a tisztséget. Amikor véget ért a forradalom napjainak bizonytalansága, akkor hamarosan egyértelmű lett az egyházak számára, hogy „a Károlyi-kormány pillanatnyilag valóban nem hoz vallás- és egyházellenes intézkedéseket”, ezért „a jelenlegi kormányzatot mindenképpen támogatniuk kell, mert ha az megbukik, helyette csakis radikálisabb, vagyis rosszabb jöhet” [37].

Március 21-én a marxista Tanácsköztársaság kikiáltásával pedig az állam teljesen egyházellenes módon rendezkedett be: „minden olyan antiklerikális egyházpolitikai intézkedést azonnal bevezetett, amelytől a megelőző hónapokban félték az egyházak” [37]. Miközben hivatalosan a Tanácsköztársaság védi „a dolgozók igazi lelkiismeretszabadságát”, és „vallását mindenki szabadon gyakorolhatja, a proletárdiktatúra „önmagát az egyház ellen határozta meg” [9]. Az egyházakkal a Vallásügyi Likvidáló Hivatal foglalkozott, amelyre Közköztudatügyi Népbiztosság Vallásügyi Likvidáló Meghatalmazottja, Vallásügyi Likvidáló Országos Bizottság, vagy Egyházi Vagyont Likvidáló Bizottság néven is hivatkoztak; ennek legfőbb célja az egyházi vagyon teljes elkobzása, államosítása volt. Nem elégedtek meg azzal,

hogy szépen, lassan elsorvadjanak az egyházak, hanem kezdetben verbális, majd tényleges erőszakot alkalmaztak ellenük. A Tanácsköztársaság a pontos módszerben azonban nem volt egységes, csak a célban egyeztek meg, ami: az egyházak megszüntetése, felszámolása és a vagyon megszerzése [9].

A Tanácsköztársaság bukását követően, 1919. augusztus 8-án „egy kormányrendelet az őszirózsás forradalom óta hozott minden rendeletet, törvényt és határozatot érvénytelenné nyilvánított.” „Az új rendszer teljes mértékben számított a keresztény egyházakra”: a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az egyházak támogatását kérte, valamint az elkobzott vagyon visszaszolgáltatására is ígéretet tett [9].

A Tanácsköztársaság bukását, majd pedig a román csapatok kivonását követően nyílt lehetőség az egyház sorainak rendezésére a csonkán maradt hazában. Kezdetben megpróbálták megőrizni a szervezeti egységet, mivel úgy tekintették, hogy a vesztfáliai béke I. P. M. Art. XIII. § 116. cikkelye szavatolja a Magyar Református Egyház szabadságát [8]. A trianoni béke aláírását követően Baltazár Dezső így ír: „Szenvedtünk sokat, de sem el nem csüggedtünk, sem kétségbe nem esünk. Tudtuk, hogy kinek hittünk. Az emberektől nem vártunk semmi jót. Tehát nem is csalatkoztunk. Istenbe vetjük reményünket. Az ő törvénye szerint dolgozunk. Hazánk feltámadásának a sorsát is reá vetjük erős bizással. Az ő nevéhez fogódzva nagy biztonsággal küzdünk, hogy magyar református egyházunk egységes teste meg ne szaggattassék; de megmaradván, legyen zsengeje a feltámadásra eljegyzett nagy Magyarországnak” [1].

„Az I. világháborút követő összeomlás, a forradalmak, majd a trianoni békeszerződés következtében előállott helyzetben a református egyház számára a legfontosabb kérdés a talpra állás, a kibontakozás lehetőségeinek a keresése volt” [20]. A trianoni tragédia után a misszió célja is megkérdőjeleződött. A lelkipásztorok igehirdetésében megjelent az evangélium és a „politikai okosság” reménysége, valamint a nemzeti öntudat erősítése [8]. Eközben mások Isten dicsőségét akarták felragyogtatni a misszió keretében [25]. A missziói munkában nagy szerepet játszott a sok új egyesület, valamint a missziói irodalmi alkotások, amelyek már a századforduló környékén egyre nagyobb létszámban jelentek meg, és a világháború után még nagyobb teret nyertek.

1920. szeptember 27–30. között a 3. budapesti zsinat 4. ülészsaka során az elszakított területekre úgy tekintettek, mint amelyekkel megőrizhető a szervezeti egység: „A zsinat összetételéből és határozataiból világosan kitűnik, hogy az elszakított területek zsinati tagjainak többsége is természetesnek tartotta, hogy egyházuknak új állami kötelékbe kerülésével nem szűnik meg a Magyarországi Református Egyház... szervezeti egysége” [8]. A magyar református egyház alkotmányát és szervezetét ismét a nemzeti érdekekkel kapcsolták össze, amint azt Baltazár Dezső nyilatkozata jól szemlélteti: „A magyar kálvinista egyház alkotmányos életét és szervezetét megőrizni sértetlenül a legegyszerűsebb nemzeti érdek, mert a régi Magyarországból ma már nincs épségben semmi más, csak egyesegyedül az egységes, és még a régi Magyarországra is kiterjedő kálvinista egyházalkotmány” (Idézi: [8]).

Jól ismert tény, hogy sajnos ezt az egységet nem sikerült fenntartani, és az utódállamokban a reformátusoknak a nemzetiségellenes törekvésekkel kellett szembenézniük, miközben „Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és az Osztrák Köztársaság nem voltak egyház- és vallásellenesek, talán még Csehszlovákiáról mondható el hasonló minősítés” [8].

Az iskolakérdés

Az egyház és az állam kapcsolatának egyik fontos területe az iskolakérdés volt. Az egyházi iskolákban az 1830-as évekig a legfőbb cél a vallásos nevelés volt, ennek keretében a Heidelbergi Kátét és bibliaismeretet tanították a növendékeknek. A racionalizmus

térnyerésének tulajdoníthatóan a lelkészek egyre inkább a tanítókra hagyták az iskolákat, akik pedig világi anyagot tanítottak: lassan elhagyták a Heidelbergi Kátét, a dogmatikai tanítást, az imádságok és bibliai versek tanítását [3]. A korabeli bírálatok szóvá tették a túl sok felesleges ismeret megtanulását. Más kritikák alapján hiányos volt a vallásoktatás: olykor magát a Bibliát sem vették egész évben kézbe a tanulók. Megoldásként a liberális teológia a vallásérkölcsi és érzelmi tanítást javasolta: a prédikáció az érzelmekre kell, hogy hasson [6].

Az 1848. évi XX. törvénycikkben az állam vállalta az egyházak és iskolák fenntartását: „Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.” A református egyházban ebben az időben két fő iránnyal lehetett találkozni. Az egyik tábor fontosnak találta, hogy az egyházi iskolák megmaradásával védelmezzék a vallási önazonosságot, és ezek fenntartásához kérik az állam támogatását, míg a másik tábor közös iskolák létrehozására törekedett, amelyekben felekezeti oktatás valósulhatna meg [15]. Közben némelyek sürgették az iskolák teljes államosítását, végül sikerült megőrizni ezeknek az intézményeknek az egyházi jellegét [41].

A szabadságharc leverését követően gróf Leo Thun 1850. szeptember 7-i rendelete kiterjesztette Magyarországra is az osztrák tanrendszert, amely modern oktatási rendszer volt, ugyanakkor semmibe vette a protestáns iskolai autonómiát: az állam meghatározta az iskolák szervezetét, a tanárok kinevezését, a tananyagot, a tankönyveket [33]. A rendelet feltételeinek betartása nélkül az iskolák elveszítették nyilvánossági jogukat, és az általuk kibocsátott bizonyítványokat nem ismerték el érvényesnek [3].

Az 1868: XXXVIII. tc., a népiskolai törvény megkülönböztette a hitfelekezetek, társulatok, egyes magánszemélyek, községek és az állam által fenntartott népiskolákat. Ez a törvénycikk biztosította továbbá az egyházak iskolaalapítási jogát, valamint a szülők szabad iskolaválasztási jogát is [25]. A népiskolai törvény szigorú előírásokat tartalmazott az iskolák felszerelésére és a tanítók fizetésére vonatkozólag, de ezeket a református iskolák nagy része nem tudta teljesíteni. Mivel az egyháztagok áldozatkészsége nem volt elegendő az iskolák fenntartásához, és államsegélyt sem kaptak, ezért az elemi iskolákat sok esetben államosították [3], sőt az állam ellenőrizhette az egyházi iskolákat, és amelyik iskola nem felelt meg az előírásoknak, azt államosíthatták [25].

Márkus szerint a liberális teológia nem is látta szükségét a felekezeti iskoláknak. A múltra nézve a nemzet szempontjából fontos volt az egyházi iskolák léte, azonban egy olyan államban, ahol már nem kell tartani a Habsburg uralkodók elnyomásától, sőt ahol a magyarság vezető szerepet játszik, elegendő a közös, népi iskola [23]. A dualizmus korában ebből kifolyólag sok felekezeti iskolát az államnak adtak át: a református iskolák száma mintegy 500-al, 23 %-kal csökkent [9]. 1898-ban „az egyházi iskolák állami szakfelügyelet alá kerültek”, valamint az iskolai ügyeket is államsegélyből valósították meg [18].

Az állami iskolákban ugyanakkor egyre inkább háttérbe szorult a vallásos nevelés, [3] noha a hitfelekezeti iskolákon kívül a népiskolákban is kötelező hit- és erkölcsstan oktatás volt előírva. Ez a vallástanítás azonban ebben az időszakban leginkább a vallástörténeti anyag tanításában merült ki, és nem igazán fordult elő, hogy a tanulókat bibliai szellemű református kegyességre és gondolkozásra neveljék [3]. A Heidelbergi Káté oktatásának elmaradása, valamint a katekizáció hiánya miatt az iskolai vallásoktatást általában is az jellemezte, hogy unalmas, elégtelen, korszerűtlen volt. A vallásérkölcsi nevelésen kívül minden más módot elvetendőnek tartottak ebben a korszakban [17].

A Berinkey-féle kormány idején Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszter szociáldemokrata oktatáspolitikát akart megvalósítani. Ennek értelmében a hittant teljes

mértékben fakultatívvá tették, sőt „egy rendelet az állami iskolák tanulóit mentesítette a vallási kötelességek alól” [9].

A Tanácsköztársaságban még ennél is tovább mentek. Tengely Adrienn kiemeli, hogy: „A Szociáldemokrata és a Radikális Párt régi követelése volt a hitoktatás korlátozása, illetve kizárása az iskolákból” [39]. Ezt a forradalom után tömegesen hangoztatták politikusok, újságírók, tanítók. Miközben „a közoktatásban alapos modernizációt és rengeteg reform bevezetését sürgették”, az iskolákat államosították, a tanítás elején és végén megtiltották az imádságot. Az egyházi iskolákba több esetben is ateistákat vagy más vallású tanítókat helyeztek [9]. A vallásoktatást kezdetben csak a fővárosban törölték el, de ezt a megyei direktóriumok is követték, és a hittan helyébe általában egy kommunizmussal kapcsolatos óra került, amely mintegy új vallásként mutatta be magát a kommunizmust is [9].

A Tanácsköztársaság 1919. június 23-án elfogadott alkotmányának 11. §-a megerősíti az iskolák és az egyház elválasztását: „A dolgozók igazi lelkiismeretszabadságát azzal védi a Tanácsköztársaság, hogy elválasztja teljesen az egyházat az államtól, az iskolát az egyháztól. Vallását mindenki szabadon gyakorolhatja” [58]. A július 25-i utasítással megtiltották az egyházaknak az állami ügyekbe való beavatkozását, valamint a közoktatáshoz való hozzáférést [59].

Mindazonáltal egyes helyeken továbbra is megmaradt az iskolákban a hitoktatás. Mindezek között a református lelkipásztorok több helyen is kitartottak a hittanoktatás folytatása mellett, így például Somogyviszlón, Kunhegyesen, Kunmadarason vagy Nyíregyházán különösen bátran léptek fel a vallástanítás betiltásával szemben. A proletárdiktatúra bukása után pedig „több figyelmet fordítottak az ifjúság nevelésére” [9].

A vallástalanodás jelentősége

Az 1840-es évektől a felvilágosodás és a szekularizáció növekvő hatásának tulajdoníthatóan egyre inkább lanyhult az egyházas vallásosság. Ez azt jelentette, hogy ebben az időszakban már nemcsak a nemesség, hanem a kispolgárság és a parasztság is egyre gyakrabban elmaradt a templomokból [19]. Ezt a jelenséget fokozta az iparosodás, a tömegek városba költözése, így a megváltozó életritmus és az újonnan kialakult körülmények is [9].

Az 1850-es évektől kezdve a tömegek feltűnően eltávolodtak az egyháztól. Ez a szekularizálódás Kósa megállapítása szerint a tömegek számára nem tudatos folyamat vagy program, hanem inkább állapot volt: „Az ateizmus ekkor (1850–1860-as évek) még nem volt társadalmi jelenség” [17]. Az 1850-es évek második felében megszilárduló időszak egyházi sajtó is tárgyalta a szekularizálódás problémakörét, így a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok* újra meg újra előhozták ezt a jelenséget, a vallás iránti közönyösségről panaszkodva. Kósa Tolnai Lajos *Az urak* című regényére utalva rámutat, hogy ebben az időszakban már nemcsak városban, de falun is üresedtek a templomok, ami csak részben magyarázható azzal, hogy tömegek költöztek a városokba [17].

Irinyi József így fedtte az urakat: „Óh népem, és nevezetesen te úri osztály, vedd eszedbe tehát magadat, mert bizony, bizony semmivé fog lenni mind egyházad, mind nemzeded, ha továbbra is henye, földhöz tapadt bölcsességed mellett maradsz, és nem tekintesz messzebbre és magasabbra” [Idézi: 17]. A templomkerülést divatnak tekintették, és ez jelezte a műveltség és előkelőség fokát. Miközben névlegesen megmaradt az egyháztagság, a nép egyre jobban eltávolodott a vallásos élettől. A családokban megszűnt a vallásos nevelés: „A szülők a világi javak megszerzésével foglalkoznak, és gyermekeiket is erre nevelik” [17]. A korábban használatos „öreg Szikszait” egyre kevesebb helyen forgatták, a családi áhítatok megszűntek [3].

Ez a jelenség az anyagiak tekintetében is megjelent. A protestáns nemesek – a korábbi „patrónus” családok –, egyre kevésbé támogatták az egyházakat, ugyanakkor a köznép által

fizetett járulékok is akadozni kezdtek. Az egyházközségek már csak az államsegélyben bizakodtak [17]. Az önkéntes adakozás hiányának problémája a 20. századig átívelő probléma volt, amellyel a Péczeli Kör is foglalkozott – Forgács Gyula és társai fontosnak látták, hogy az egyház legyen önfenntartó [43]. Ezen a ponton érdekességképpen megjegyezzük, hogy a nyugati protestáns egyházak missziói stratégiái között kiemelt helyen szerepelt az egyház önfenntartásának gondolata, amelyet talán kissé meglepő módon egy anglikán misszionárius, Henry Venn fogalmazott meg először, később pedig John Livingstone Nevius amerikai protestáns misszionárius fejtette ki bővebben [10, 26]. Miközben az angolszász országokban az állam és az egyház egymás szövetségese volt, és az egyház számíthatott az állam anyagi támogatására, ott is megjelent az önfenntartó egyházak gondolata. Az államtól való anyagi függetlenség megvalósításához elsősorban az egyháztagnak adakozására akartak támaszkodni, amint az a *Kunhegyesi Memorandum*ban is megjelent, amely a szükséges anyagi erők egyetlen bizonyos forrásának az „Egyházunk buzgó tagjainak Isten iránti hálájukból és Egyházunk iránti szeretetükből fakadó áldozatkészségét” nevezte [43].

A vallásos élet és az egyháztagság tekintetében jelentős kérdés az egyházfegyelem, amely a reformatori tanítás alapján az igaz egyház három jegye közé tartozik (vö. Belga Hitvallás 29. cikkely). Kocsis Elemér így ír: „A gyülekezetben és az egyház közösségében megtúrt rendetlenség megronthatja a keresztyén bizonyágtétel hitelét” [14]. A „protestáns egyházakban a 17–18. században rendkívüli összetartó erőnek bizonyult az egyházfegyelem szigorú betartása”, melynek segítségével „az egyházi vezetés kézben tartotta hívei magánéletét” [17]. A református egyházfegyelem jelentős szerepet töltött be az úrvacsorai közösség szentségének megőrzésében, valamint az Isten törvényével szemben elkövetett bűnök feltárása, és a bűnbánat kapcsán [13]. Az egyházfegyelmezés megjelenik a Magyar Református Egyházban elfogadott hitvallási iratokban, a Heidelbergi Kátéban és a Második Helvét Hitvallásban is, ahol szintén a gyülekezet szentségét és a sákramentumok tisztaságát tartják szem előtt (Heidelbergi Káté 82., 83., 85. kérdés–felelet, Második Helvét Hitvallás XVIII. fejezet). A legsúlyosabb fegyelmezési eszköz közismerten az exkommunikáció volt, amelynek során nem szolgáltatták ki az érintett egyháztagnak az úrvacsora sákramentumát.

A 19. század első felére azonban az egyházi fegyelem gyakorlása lazult. Az eklézsiakövetés önkéntessé vált, és búcsút mondtak a korábbi fegyelmezési eszközöknek olyannyira, hogy 1850 után lényegében teljesen megszűnik a protestáns egyházakban a hagyományosnak tekinthető egyházfegyelem [17]. Később a Péczeli Kör fontos feladatnak tekintette az egyházfegyelem visszaállítását, mint az egyház tisztaságának és szentségének egyik sarokkövét.

A vallási közönyösség fő okai közé tartozott a már említett urbanizáció: a városokba áramló munkások tömegei és a szociális problémákkal szembesülő parasztok nem kaptak többé az egyháztól válaszokat. „Az ipar gyors fejlődése következtében sokan elhagyták falvaikat, viszont amikor a városokba érkeztek, sem kapcsolatot nem találtak az egyházakkal, sem segítséget nem kaptak tőlük.” A modern természettudomány és az új technikai vívmányok olyan világképet mutattak be, amelyekkel az egyház hagyományos, bibliai világképe nem volt könnyen összeegyeztethető, így a középréteg is elveszett az egyház számára. A racionalista, liberális ígéhirdetés nem tudta megszólítani a híveket: nem volt szó az emberek egzisztenciális problémáiról, elhalkult az evangélium, és csak valláserkölcsi prédikációk, esetleg mezőgazdasági ismeretek vagy nacionalizmus hangzottak el a szószekekről [25].

A vallásos élet hanyatlása sokaknál közömbösséget, másoknál viszont „erősebb kötődés utáni vágyat váltott ki”, ami kedvező talajt nyújtott a szekták – a baptisták és nazarénusok – terjedésének. Ezek a vallási irányzatok hazánkban főként a szegényebb néprétegek közül

kerültek ki [17]. Ez a jelenség a hivatalos egyház részéről sok esetben gúnyt váltott ki. Ujlaki Antal például így ír a nazarénusokról: „Olyanok a bibliás emberek, mintha altatószert vettek volna be... a felekezetek ismét megszaporodtak egy kisdud felekezettel, amely ez idő szerint a rongyosok, az együgyűek és a megjavult bűnösök felekezete” [40]. Lányi Gábor ugyanakkor megállapította, hogy a hagyományos, puritán református spiritualitás éppen ezekben a kisegyházakban élt tovább, és majd a belmisszió során találta meg újra az útját a református egyházba [21]. Szigeti Jenő szerint a nazarénusok az eszményi puritán szentséget valósították meg [35]. Mások eközben az egyháztól eltávolodva a szocializmus felé fordultak: a munkások a szocialista munkásmozgalomhoz, a szegényparasztiak pedig az agrárszocialista mozgalmakhoz csatlakoztak, ott keresték azt a közösségi megtartó erőt, amely ebben az időszakban nem volt jelen a hivatalos egyházban [25].

Általánosságban véve elmondható, hogy a 19. században a vallásos élet egyre individuálisabbá vált, és egyre jobban elszakadt a hivatalos egyháztól: házanként gyülekeztek össze Bibliaolvasásra, éneklésre, imádságra. Ebben nagy segítséget nyújtott az írástudás szélesebb elterjedése is [21]. Miközben a hivatalos egyház rossz szemmel nézte az efféle kegyességgyakorlást, [21] a belmisszió felkarolta ezeket az egyleteket, és ebben találta meg az egyház megújulásának és megmaradásának útját: számtalan egyesület alakult, Bibliákat és lelki traktátusokat osztottak, evangelizációkat szerveztek [25]. Az I. világháború után továbbra is nagy probléma volt a vallási közöny, amelyet hosszabban tárgyaltak a Kunhegyesi Memorandumban is, és amelyre a Péczeli Kör mozgalma is kínált megoldást.

A lelkipásztorok kérdése

A racionalizmus és a liberális teológia hatása a lelkipásztorok személyén is érzékelhető volt. A vallási közönyösség növekedése nem kis mértékben annak volt tulajdonítható, hogy a lelkipásztorok igehirdetése nem szólította meg az egyháztagokat és – mint azt korábban említettük –, csupán valláserkölcsei prédikációk, mezőgazdasági értekezések és hasonlóak hangzottak el a szószékekről.

Fáy András *Óra-mutató* című könyvében bemutatta az egyház hanyatlását, és ennek részeként a papi tekintély csökkenésének okait is. A lelkipásztorok a falvakban még mindig tekintélyes személynek számítottak, de tekintélyük egyre fogyatkozott [17]. Ezek közé tartozik először „magának a vallásosság kegyeletének sülyedése [sic!], melly [sic!] természetesen szolgálra is kihat” [11]. Fáy kifogásolta a régi hitvallások és szertartások használatát, valamint a műveltségtől lemaradó igehirdetést és vallást. Fáy szerint a „papolásban [azaz a prédikációban] a főcél: népszerűség” – ennek kellene az igehirdetésben megmutatkoznia: arról kell prédikálni, amit meg is ért a nép. Második okként azt említi Fáy, hogy a lelkipásztorok maguk is lemaradtak a kortól és a haladástól: elszakadtak a társadalmi élettől, korszerűtlenül öltözködnek, nem vesznek részt a világi mulatságokban. Harmadikként a szegénységet mutatja be a tekintélyvesztés okai között. A szegénység egyrészt a világi uraknak köszönhető, másrészt az iskolai rendszernek (ahol a diákok adományokból élnek), harmadrészt pedig maguknak az egyházi szolgáknak a lustasága, akik nem üznek egyéb, világi foglalkozásokat. Végül a negyedik ok a lelkipásztor függősége a községtől, a földesúr patrónusságától, valamint az egyházi előjáróktól [11].

A lelkipásztorok fizetését az 1848 szeptemberi lelkészi értekezleten részben vagy egészben állami forrásokból képzelték el, mégpedig némelyek „a lelkipásztorok és a tanítók fizetését teljesen az államra óhajtották hárítani” [41]. Mocskonyi József 1848 augusztusában így írt a protestáns lelkipásztorok helyzetéről: „Mert hiszen eddig szántóvetők, juhászgazdák, kereskedők, haszonbérlok is voltunk szükségből: jövedőben ne legyünk egyebek, mint papok, tanítók. Mondjunk le hát szántóföldről, rétejéről, tanyáinkról, mert két úrnak

nem szolgálhatunk; menjünk vissza lelki nyájainkhoz...”, továbbá azt javasolta, hogy: az állam adja a lelkipásztor fizetését, és az egyház szolgálja pedig dolgozzon a nép nevelésén: alakítsanak olvasótársulatokat, óvodákat, tartsanak vasárnapi iskolákat, és így gondoskodjanak a lelki nyájáról [24].

Az 1850-es években a lelkipásztorokat is az állami tisztviselői kar tagjainak tekintették, és a német rendeletek kihirdetésére és betartására kényszerítették. Feladatuk volt az anyakönyvek vezetése, statisztikai összeállítások elkészítése, de elvárták szolgálatukat a hatóságokat illető örökösödési illetékekkel kapcsolatos eljárásokban, valamint az újoncállításhoz szükséges anyakönyvi adatok kiszolgáltatásában is, ami sok ellentétet szült a lelkipásztor és hívei között [31].

A lelkészi-tanítói olvasótársaságok már az 1820-as évektől kezdve megjelentek, mégpedig először Pápán és Komáromban. A lelkipásztorok az 1860-as években népkönyvtárak, népbankok, szövetkezetek, biztosító egyletek megalakításán fáradoztak. 1889-ben Péntek Ferenc vezetésével megindult egy lelkészi érdekvédelmi szervezkedés a „közpapok” körében, amelynek keretében 1890-ben egy országos lelkészi értekezletet is tartottak Budapesten – ezen azonban az egyházi vezetők nem voltak jelen. 1893-ban Péntek Ferencet megfosztották lelkipásztori állásától, és a mozgalom a semmibe veszett [7].

A lelkészek és családjuk megélhetését segíti, hogy 1896-ban az egyház csekély nyugdíjat biztosított a lelkipásztorok özvegyeinek és árváinak, majd 1898-ban bevezették a jövedelemkiegészítő államsegélyt, a kongruát. A lelkipásztori nyugdíjak rendszerét 1907-ben alkották meg, és 1914-től kezdték folyósítani a lelkipásztoroknak [7].

1907. szeptember 18-án megalakult az Országos Református Lelkészegyesület (az ORLE), mégpedig Morvay Ferenc nagyvátyi lelkipásztor küzdelmei nyomán. Az elnökséget azonban Baltazár Dezső akkori hajdúböszörményi esperes kapta meg, aki huszonkilenc évig töltötte be ezt a pozíciót. Az Országos Református Lelkészegyesület egyfajta lelkészi szakszervezetként szolgált, amelynek célja a lelkipásztorok megélhetésének biztonsága, továbbá az egyház egészének java és előmenetele, a nép műveltségének és erkölcsének felemelkedése, valamint a református egyház életének megelevenítése is [7]. Az 1848. évi XX. törvénycikk megvalósítását tüzték zászlójukra [2].

A lelkészegyesület már a kezdetektől egyházpolitikai tényezőként határozta meg saját magát, de azt is fontosnak tartotta, hogy növeljék a kálvinista lelkipásztorok öntudatát, és ápolják a kapcsolatokat. Az Országos Református Lelkészegyesületben megjelentek olyan hangok, amelyek az egyház és az állam szétválasztását követelték, végül azonban elhatárolódtak egy ilyen határozat meghozatalától, valamint az egyház szekularizációjának támogatásától [28]. Az ORLE működését a református egyházon belül többen bírálták: némelyek rossz néven vették a világiak kihagyását, mások pedig kifogásolták a szakszervezeti jelleget [2].

1918. október 27-én létrehozták az Országos Református Tanácsot (vagy Országos Református Forradalmi Tanácsot [9]), amely főként az ORLE tagjaiból szerveződött, azonban szembefordultak Baltazár Dezsővel, és „Debrecenből Budapestre kívánták áttenni a magyar reformátusság és a lelkészegyesület hatalmi centrumát” [7]. Társadalmi, politikai és gazdasági megújulást akartak elérni [9]. Megújulási programjukat az *Új Reformáció* című folyóiratban tették közzé [7]. Az Országos Református Tanáccsal szemben az volt a vád, hogy: „Akkor akarta felforgatni a struktúrát és a rendet, mikor egyébként is minden összeomlóban volt” [9]. Noha az Országos Református Tanács reformjavaslatai közel álltak az Országos Református Lelkészegyesületben is felvetett gondolatokkal az állam és az egyház viszonyával kapcsolatban, maga Baltazár Dezső is ellenezte a programjukat, a *Debreceni Protestáns Lap* pedig egyenesen felszólította a tiszántúliakat arra, hogy ne lépjenek kapcsolatba az Országos

Református Tanáccsal [28].

A Tanácsköztársaság feloszlatta az Országos Református Tanácsot is [9]. Csohány kiemeli, hogy a Péczeli Kör a 20'-as évek első felében az Országos Református Tanács törekvéseit folytatta. Meglátása szerint az 1928-as zsinat alapján véve megvalósította ezeket a reformterveket [7].

A Tanácsköztársaság alatt az egyházi tulajdont, így a parókiákat is államosították, és a lelkipásztor csupán, mint bérlő maradhatott a most már állami tulajdonnak minősülő ingatlanban, ahová más családokat is beköltöztethettek mellé [9]. Július 1-i határidővel tervezték az államsegély megszüntetését, de volt olyan rendelet is, miszerint már márciusban beszüntetik az utalásokat. Intézkedtek az egyházi földek elkobzásáról is. A földek és ingatlanok kisajátítását azonban nem hajtották végre mindenütt: helyenként a folyó évre megmaradhatott az egyház kezelésében [9]. Ez a helyzet csupán a Tanácsköztársaság bukásával rendeződött, amikor az egyházak visszanyerték tulajdonaikat.

BEFEJEZÉS

A 19. században és a századfordulón a polgárosodás, valamint ezzel összefüggésben a szekularizáció és a tömegek vallástól való elfordulása számtalan kérdés elé állította az egyházakat, így a vallásszabadságot nem oly régen elnyert református egyházat is. A szekularizáció nemcsak az egyháztagokat, hanem az iskolákat és a lelkipásztorokat is érintette. Miközben a református egyház autonómiáért küzdött, egyre nehezebbé vált az önfenntartás, és szükség volt az állami támogatásokra. A korszakban a megoldási kísérlet meghatározó része volt az 1848-as törvényekhez való viszonyulás. A békés választ leginkább a dualizmus kora hozta meg, azonban ennek sajnos a világháború pusztítása véget vetett. A 19. században felvetődött kérdések azonban mind a mai napig aktuálisak a református egyház számára, és a megoldási kísérletek közül többet ma is lehetne alkalmazni, azonban ez a téma már túlmutat ennek a tanulmánynak a keretein.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BALTAZÁR Dezső: *Elnöki megnyitó az O.R.L.E. választmányi gyűlésén*. Lelkészegyesület, 1920:25–26. 69–70
- [2] BARÁTH Béla: „Földbegyökerezés és égbe fogózás...” – *A Tiszántúli Református Egyházkerület története Baltazár Dezső püspöki tevékenységének tükrében (1911–1920)*. Hernád Kiadó. Sárospatak, 2014
- [3] BÍRÓ Sándor: *A szabadságharctól az első világháborúig (1849–1914)*. In: BÍRÓ Sándor, BUCSAY Mihály, TÓTH Endre, VARGA Zoltán: *A Magyar Református Egyház története*. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1949. 329–408
- [4] BOLYKI János–LADÁNYI Sándor: *A református egyház*. In: *A magyar protestantizmus*. 1918–1948. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1987. 25–127
- [5] BUCSAY Mihály: *A protestantizmus története Magyarországon. 1521–1945*. Magyarországi Református Egyház Konventi Iroda Sajtóosztálya. Budapest, 1985
- [6] CZEGLÉDI Sándor: *Protestáns iskolák megítélése a reformkorban*. In: *Hagyomány, Identitás, Történelem 2020*. Szerk. KISS Réka, LÁNYI Gábor. KRE HTK. Budapest, 2021
- [7] CSOHÁNY János: *Kilencven éve alakult az Országos Református Lelkészegyesület*. Egyháztörténeti Szemle. 2001. II:1.
- [8] CSOHÁNY János: *Trianon és a magyar református egyház*. Egyháztörténeti Szemle. 2012. XIII:2.
- [9] CSÜRÖS András: *Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos korszakban*. KRE–L'Harmattan. Budapest. 2021
- [10] Peter DORN: *The Three-Self Principle as a Model for the Indigenous Church*. Concordia

- Seminary. Masters of Divinity Thesis. Saint Louis (USA), 1982
- [11] FÁY András: *Óra-mutató*. Pest, 1842.
- [12] FORGÓ András: „Vajon az igaz katolikusnak szabad-é a hamis vallásban lévőket megszenvedni?” *Katolikus tolerancia a jozefinizmus korában*. In: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. Szerk. BÁRTH Dániel. ELTE BTK Folklore Tanszék. Budapest, 2013. 154–177.
- [13] KISS Réka: *Egyház és társadalom a kora újkorban a Küküllői Református Egyházmegye iratainak tükrében*. ELTE BTK. Budapest, 2009
- [14] KOCSIS Elemér: *Dogmatika*. Debreceni Református Theológiai Akadémia. Debrecen, 1987
- [15] KÓSA László: *A polgári szabadság kapujában: a református egyház 1848-ban*. In: *KÓSA László: Művelődés, egyház, társadalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2011. 127–140
- [16] KÓSA László: *A református egyház az egyház-politikai küzdelmek idején*. In: *KÓSA László: Művelődés, egyház, társadalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2011. 289–303
- [17] KÓSA László: *A vallási közönyösség növekedése Magyarországon*. In: *KÓSA László: Művelődés, egyház, társadalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2011. 155–184
- [18] KÓSA László: *Az egyházak és az állam viszonyának változásai a 19. századi Magyarországon*. In: *KÓSA László: Művelődés, egyház, társadalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2011. 118–126
- [19] KÓSA László: *Katolikus és protestáns magatartásformák az abszolutizmus korában*. In: *Kósa László: Művelődés, egyház, társadalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2011. 141–154
- [20] LADÁNYI Sándor: *A református egyház (1919–1944)*. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Babits Kiadó. Szekszárd, 1996
- [21] LÁNYI Gábor: *A magyar református spiritualitás történetének vázlatja*. In: *Lelki éhség*. Szerk. SIBA Balázs, SZABÓNÉ László Lilla, LÁNYI Gábor. Kálvin Kiadó. Budapest, 2021
- [22] MÁLYUSZ Elemér: *A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus – A magyar protestantizmus történetének forrásai*. Budapest, 1939
- [23] MÁRKUS Jenő: *A liberális szellem a református egyházban. A magyar református liberális teológia*. Főiskolai Könyvnyomda. Pápa, 1939
- [24] MOCSEKONYI József: *Néhány szó a protestáns papok leendő állásáról*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1848. augusztus 13. 1055–1057
- [25] SÍPOS Ete Álmos: „Kérjétek az aratásnak Urát!” – *Forgács Gyula (1879–1941), a magyar református belmisszió úttörője*. KRE-KMTI-Harmat. Budapest, 2008
- [26] Richard J. SMIT: *The Three-Self Formula and PRCA Foreign Missions*. The Standard Bearer. XCVI:19. 2020.08.01.
- [27] SZABÓ Ferenc: *A protestáns egyházak autonómiája körüli politikai küzdelmek a Bach-korszakban*. In: *A magyar művelődés és a kereszténység*. III. kötet. Szerk. JANKOVICS József, MONOK István, NYERGES Judit. Nemzetközi Magyar Filológia Társaság – Scriptum Rt. Budapest, Szeged, 1998. 1749–1754
- [28] SZÁSZ Lajos: *Baltazár Dezső református püspök egyházi és közéleti tevékenysége*. ELTE BTK. Doktori disszertáció. Budapest, 2021
- [29] SZATHMÁRY Béla: *A Magyarországi Református Egyház szervezetének kialakulása és jelenlegi működése, különös tekintettel az egyházi bírásokra*. PhD értekezés. Sárospatak, 2004
- [30] SZATMÁRI Judit: *A magyarországi protestáns egyházak az önkényuralom éveiben. Az egyházi autonómia visszaszerzéséért vívott harc, 1850–1860*. In: *Fiatál egyháztörténeti írásai*. Szerk. FAZEKAS Csaba. Miskolci Egyetem BTK Újkori Magyar Történeti Tanszék. Miskolc, 1999.
- [31] SZATMÁRI Judit: *A református egyház a neoabszolutizmus éveiben. 1849–1860*. Ráday Gyűjtemény. Budapest, 2015
- [32] SZATMÁRI Judit: *A református egyház előkészületei az 1848-as miniszteriális konferenciára*. *Egyháztörténeti Szemle*. 2000. I:1.
- [33] SZATMÁRI Judit: *A református egyház és a passzív rezisztencia. 1850–1852*. In: *Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon*. Szerk. HEGEDŰS András, BÁRDOS István. Esztergom, 1999. 117–129
- [34] SZATMÁRI Judit: „Az álladalmi tisztviselői kar kiegészítő része” – *avagy lelkész és hatóság az*

- 1850-es években. In: *Ráday Gyűjtemény Évkönyve*. X. Szerk. PETRŐCZI Éva. Budapest, 2002. 163–174.
- [35] SZIGETI Jenő: *Megtérési mozgalmak a XIX. századi magyar vallásosság hátterén*. In: *Conversio. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2011. szeptember 22–23-án tartott vallástudományi konferencia előadásai*. Szerk. DÉRI Balázs. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Vallástudományi Központ. Budapest, 2013. 469–470.
- [36] SZIKSZAI Béni: *Ahogy én láttam. Feljegyzések a 20. századi magyar ébredéstörténetből*. Koinónia. Kolozsvár, 2015
- [37] TENGELY Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában*. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó. Eger, 2011
- [38] TENGELY Adrienn: *Az egyházak és a nemzetiségi kérdés 1918-ban*. Egyháztörténeti Szemle. 2007. VIII:1.
- [39] TENGELY Adrienn: *Az egyházak helyzete a polgári demokrácia időszakában Tolna és Baranya vármegyékben*. Egyháztörténeti Szemle. 2014. V:1.
- [40] UJLAKI Antal: *Bibliás emberek*. Szeged, 1897.
- [41] VARGA Zoltán: *Az egyház a reformkorban*. In: BÍRÓ Sándor, BUCSAY Mihály, TÓTH Endre, VARGA Zoltán: *A Magyar Református Egyház története*. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1949. 263–327
- [42] ZSILINSZKY: *Az 1848-iki vallásügyi törvényczikk története*, ZSILINSZKY Mihály: *Az 1848-iki vallásügyi törvényczikk története*. Budapest. 1908
- [43] *Kunhegyesi Memorandum*. Dunántúli Protestáns Lap. 1921. Pápa. XXXII: 37/146–147. 38/150–151. 39/154–155.
- [44] *Dunántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyve*, 1850. május 27–30.
- [45] SZATMÁRI Judit: *A politikai élet színtere? Avagy világiak részvétele a protestáns egyházi gyűléseken az 1850-es években*. Aetas. 2012. XXVII:1. 53–70.
- [46] CSOHÁNY János: *A Habsburg-önkényuralom változásai*. Confessio. 1979. III:3. 65–77.
- [47] SZONTAGH Pál: *A Bach-rendszer elleni tevőleges ellenállás első megnyilvánulása: a protestáns pátensmozgalom*. Credo. 1997. III:1–2. 84–88.
- [48] GERGELY Jenő: *A katolikus egyház és a protestáns pátens*. In: *Eszmék, forradalmak, háborúk. Vadász Sándor 80 éves*. Majoros István (szerk.) ELTE, Budapest. 2010. 193–198.
- [49] Ferencz József: *Az egyházi reformegylet alakító közgyűlése*. Keresztény Magvető. 1871. VI:4. 283–294.
- [50] *A protestáns főpapok a főrendiházban*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1884. október 12. 41. szám
- [51] LÉVAI Attila, SIMON Attila, SOMOGYI Alfréd, SZARKA László, TÖMÖSKÖZI Ferenc: *Az első húsz év. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház 1918–1938 között*. Selye János Egyetem. 2019.
- [52] TÖMÖSKÖZI Ferenc: *A református egyház önszerveződésének folyamata Csehszlovákiában 1918–1923 között*. Múltunk. 2020. LXV:2. 101–113.
- [53] OROSZ Attila: *A délvidéki református keresztyén egyház vázlatos története*. In: *Fejezetek Vajdaság egyháztörténetéből*. Vajdaság III. ÖRDÖGH Tibor (szerk.). Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete. Szabadka, 2020. 129–171.
- [54] VISKY István: *A magyar református egyház elszakított részei a két világháború között*. Mediárium. 2009. III:1–2. 48–61.
- [55] MOLNÁR János: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942*. Nagyvárad, 1999.
- [56] *A tisztánimeni ev. ref. egyházkerület közgyűlése*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1869. június 13. 24. szám.
- [57] BENCZE Imre: *A polgári demokratikus forradalom és az egyházak*. In: *Magyarország a XX. században*. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Babits Kiadó. Szekszárd, 1996.
- [58] *Belügyi Közlöny*. 1919/31. 1078–1092.
- [59] *Belügyi Közlöny*. 1919/34. 1121–1128.

SELYE JÁNOS EGYETEM -- UNIVERZITA J. SELYEHO
Komárom – Komárno

PROGRAM

A Selye János Egyetem XIV. Nemzetközi Tudományos Konferenciája
Komárom, 2022. szeptember 12 –13.

XIV. Medzinárodná vedecká konferencia Univerzity J. Selyeho
Komárno, 12.– 13. september 2022

A KONFERENCIA KERETPROGRAMJA - RÁMCOVÝ PROGRAM KONFERENCIE

2022. szeptember 12. – 12. september 2022

08:30 – 09:45 » A résztvevők regisztrálása - Registrácia účastníkov

09:45 – 10:00 » A SJE rektorának üdvözlő beszéde - Príhovor rektora UJS

10:00 – 11:30 » Plenáris előadások - Plenárne prednášky

Polgár Anikó: *„Tudunk verselni egészen antik módra”. A formahűség kérdése a magyar műfordítás-történetben*

Pásztori-Kupán István: *Hit és tudomány, avagy Platón és Arisztotelész a keresztyén gondolkodásban*

11:30 – 13:00 » Ebéd – Obed

13:00 – 17:45 » Szekcióülések- Rokovanie v sekciách

18:00 – 20:00 » Vacsora – Večera

2022. szeptember 13. – 13. september 2022

08:30 – 09:00 » A résztvevők regisztrálása - Registrácia účastníkov

09:00 – 12:00 » Szekcióülések- Rokovanie v sekciách

12:00 – 13:00 » Ebéd – Obed

13:00 – 16:00 » Szekcióülések- Rokovanie v sekciách

14:00 – 15:00 » Erődlátogatás - Návšteva pevnosti

Pedagógiatörténet a digitális korban

Dejiny pedagogiky v digitálnom veku

Szekcióvezetők – Vedúce sekcie:

Ambrusné Prof. Dr. Kéri Katalin, DSc., Kanczné Dr. Nagy Katalin, PhD.

2022. szeptember 12. – 12. september 2022

13:00 – 13:20 » Fehér Ágota: *Faith and knowledge in the history of the Reformed College of Debrecen between 1850 and 1950*

13:20 – 13:40 » Téglás Eszter: *Az osztrák tanítónők elhelyezkedési lehetőségei – különös tekintettel a bérkérdésre - a dualizmus kori osztrák nevelésügyi sajtó tükrében*

13:40 – 14:00 » Lehoczky Mária Magdolna: *A tanítók képzésének irányelvei Kiss Áron műveiben*

14:00 – 14:20 » Vódlí Zsolt István: *Emlékhelyek pedagógiája, emlékezetpedagógia a digitális korban*

14:20 – 14:40 » Ács Marianna: *Preserving the memory of a school in the digital age or a good practice in the Archives of the Calvinist Diocese of Baranya*

14:40 – 15:00 » Molnár-Kovács Zsófia: *Digital Contents of Hungarian Online Databases in the Service of Historical Textbook Research*

15:00 – 15:20 » Kávészünet – Prestávka

15:20 – 15:40 » Sanda István Dániel: *Az iskolaépítés-történeti kutatások új módszerei Interdiszciplináris kutatások – Pedagógiatörténeti konzekvenciák*

15:40 – 16:00 » Szontagh Pál Iván: *Óvodapedagógus jelöltek szerepfelfogása és hivatásmotivációja*

16:00 – 16:20 » Réti Tamás: *Klavierlernen und –lehren in der ersten hälfte des 20. Jahrhunderts*

16:20 – 16:40 » Nemes Németh Nóra: *Die Frau, die lebenslang für behinderte Kinder sorgte*

Tükrözött osztályterem módszer az oktatásban

Metóda prevrátenej triedy vo výchovno-vzdelávacom procese

Szekcióvezető – Vedúca sekcie: Mgr. Tóth-Bakos Anita, PhD., Mgr. Mészáros Tímea

2022. szeptember 12. – 12. september 2022

13:00 – 13:20 » Mineva Krasimira: *Educational transformation aimed at establishing new distance learning models in e-learning environment (the flipped classroom)*

13:20 – 13:40 » Adorján Mária: *A nyelvtanulói autonómia elősegítése korpusznyelvészeti eszközökkel tükrözött osztálytermi környezetben*

13:40 – 14:00 » Sajgó Melinda: *Tükrözött osztályterem a jövő iskolájában. A módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségei, helye és szerepe egy jövőorientált iskolaképben*

14:00 – 14:20 » Zsigmond István: *Tükrözött osztályterem a felsőoktatásban - Vélemények, tapasztalatok*

Intercultural communication at the crossroads of linguistics, translation, and language teaching

Szekcióvezetők – Vedúce sekcie: Dr. Brdar-Szabó Rita, Dr. habil. Litovkina Anna, PhD.

2022. szeptember 13. – 13. september 2022

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/81402348859?pwd=YkVCd1hpUkhnbVVIQ1dDa0hwdVVQZz09>

Meeting ID: 814 0234 8859 Passcode: 604005

17:00 – 17:20 » Polina Oleneva: *English Anti-Proverbs as Stylistic Devices*

17:20 – 17:40 » Winn Myintzy: *Third or Additional Language Learning: A Case Study of Hungarian Chinese Learners*

17:40 – 18:00 » Neli Dömötöri-Radenkova: *Temporal Aspects of Resultative Constructions in Bulgarian, English and Hungarian Cooking Recipes*

18:00 – 18:20 » Libo Fan - Winn Myintzy: *A study of Hungarian Chinese Learners' Pronunciation for Chinese Consonant Initials*

Interkulturális társadalmi, irodalmi és nyelvi kapcsolatok

Interkulturálne spoločenské, literárne a jazykové kontakty

Szekcióvezető – Vedúci sekcie: Simon Szabolcs, PhD.

2022. szeptember 12. – 12. szeptember 2022

13:00 – 13:20 » Juraj Vaňko: *Príbuznosť slovanských jazykov v teórii a praxi*

13:20 – 13:40 » Miroslav Kazík: *Obsahové modely živých osobných mien vydatých žien v Šáre a Veňarci v Maďarsku*

13:40 – 14:00 » Jaroslav Vlnka: *Konkrétne iracionalita v prózach Dušana Mitanu*

14:00 – 14:20 » Nyúl Eszter Anna: *Az emberi és polgári erényekről. Az állampolgári kompetencia értelmezése*

14:20 – 14:40 » Eged Alice: *„A demokrácia kulisszáinak takarásában a gyepelőt szorosán kézben kell tartani”*

14:40 – 15:00 » Kmeckó Szilárd: *Régi hitek és új tudomány a 17. század első felében, amint Umberto Eco A tegnap szigete című regényében az olvasó elé tárta*

15:00 – 15:20 » Kávészünet – Prestávka

15:20 – 15:40 » Valnerné Török Eszter: *Kulturális identitás ápolása Berlinben – a Berlini Szalon tevékenység*

15:40 – 16:00 » Németh Linda: *A kulturális távolság áthidalása egy ófrancia nyelvű enciklopédikus írás fordítása során*

16:00 – 16:20 » Simon Szabolcs: *Identitás – attitűd – nyelv néhány dél-szlovákiai városban*

16:20 – 16:40 » Diszkusszió, zárszó

Matematika és informatika szekció -- Sekcia matematiky a informatiky

Szekcióvezető – Vedúci sekcie: doc. RNDr. Filip Ferdinand, PhD.

2022. szeptember 12. – 12. september 2022

13:00 – 13:20 » Eduard Koči: *Geomagnetická aktivita na počiatku slnečného cyklu 25 zaznamenaná v Hurbanove na LB-480*

13:20 – 13:40 » Fridrich Valach: *Najsilnejšia z magnetických búrok 20. storočia v máji 1921 – záznam z observatória Stará Ďala*

13:40 – 14:00 » Végh Ágnes, Erdélyi Éva, Mészárosné Boruzs Livia: *Milyen alapokon nyugszik, vagy borul a gazdasági felsőoktatás matematika tanulása?*

14:00 – 14:20 » Czinege Monika, Várady Ferenc: *Rendelkeznek-e a hallgatók azokkal az informatikai kompetenciákkal, amit sokan gondolnak?*

14:20 – 14:40 » Jaruska Ladislav, Fehér Zoltán: *A matematika élményalapú oktatása a Poliuniverzum játéksalád használatával*

14:40 – 15:00 » Fehér Zoltán., Jaruska Ladislav: *Gimnáziumi tanulók körében végzett felmérés fizika feladatainak kiértékelése a megoldásra szánt idő függvényében*

15:00 – 15:20 » Kávészünet – Prestávka

15:20 – 15:40 » Vontszemű Miklós: *Tapasztalatok és nehézségek az általános iskolai feladatok készítése során STACK felületen*

15:40 – 16: 00 » Paksi Dávid, Csóka Márk: *Intézmények belső tereinek digitalizálása virtuális túrák implementálásához*

Teológia, misszió és diakónia, egy változó világban -- Teologická sekcia

Szekcióvezető – Vedúca sekcie: Mgr. Pólya Katalin, PhD.

2022. szeptember 12. – 12. september 2022

13:00 – 13:10 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Kezdés, szekció indítása – zahájenie teologickej sekcie

13:10 – 13:30 » MAGYAR Adél: *A magyarországi Hit és Fény mozgalom kialakulása korai kiadványok tükrében*

13:30 – 13:50 » CZAGÁNY Gábor: *Az úrvacsorás istentisztelet formai és zenei megújításának lehetőségei*

13:50 – 14:10 » VÁRADI Ferenc, VÁRADI-KUSZTOS Györgyi: *A református szakmai többlet mérhetősége és mérése a pedagógusképzés nézőpontjából*

14:10 – 14:30 » KÓNYA Péter: *A változó korszak Jacobaeus Jakab teológus, történész és író művében*

14:30 – 14:50 » KÓNYA Annamária: *Az eperjesi reformátusok a változó világban: 1711, 1918 és 1945 után*

14:50 – 15:00 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Az elhangzott előadások megbeszélése, kérdések rozprava o odznených prednáškach, otázky

15:00 – 15:20 » Kávészünet – Prestávka

15:20 – 15:40 » GÖRÖZDI Zsolt: *Apokaliptikus textusok homiletikuma*

15:40 – 16:00 » VÁSÁRHELYI Bálint Márk: *A Magyar Református Egyház és az állam kapcsolata 1848 és 1920 között*

16:00 – 16:20 » GYURGYÍK László: *Szlovákiai lakossága vallási összetételének változásai 2011-2021 között – különös tekintettel a felekezeten kívüliekre és a református felekezetűekre*

16:20 – 16:40 » PÓLYA Katalin: *Genderország mindenkié*

16:40 – 17:00 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Az elhangzott előadások megbeszélése, kérdések rozprava o odznených prednáškach, otázky

2022. szeptember 13. – 13. september 2022

09:00 – 09:10 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Kezdés, szekció indítása – zahájenie teologickej sekcie

09:10 – 09:30 » SOMOGYI Alfréd: *Az egyháztagság kérdésének egyházi újrarendelése*

09:30 – 09:50 » LANGSCHADL István: *Két tanítónő-választás Losoncon*

09:50 – 10:05 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Az elhangzott előadások megbeszélése, kérdések rozprava o odznených prednáškach, otázky

10:05 – 10:25 » SZABÓ István: *Munka, sabbát és unalom a magasan fejlett szórakoz(tat)ás kultúrájában*

10:25 – 10:45 » MÓRICZ Árpád: *A bogumilizmus, mint a szerémi huszita mozgalom előfutára a Balkánon, illetve Dél-Magyarországon*

10:45 – 11:00 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Az elhangzott előadások megbeszélése, kérdések rozprava o odznených prednáškach, otázky

11:00 – 11:20 » SÜLL Kinga: *Zene a misszió szolgálatában - 100 éve született Csomasz Tóth Kálmán*

11:20 – 11:40 » DEMINGER Orsolya: *A szöveg mögött – id. Biberauer Richard: A Front mögött című írásának elemzése*

11:40 – 12:00 » Szekcióvezető – vedúca sekcie: Az elhangzott előadások megbeszélése, kérdések rozprava o odznených prednáškach, otázky

Versenyképesség a 21. században – trendek és tendenciák

Konkurencieschopnosť v 21. storočí – trendy a tendencie

Szekcióvezető – Vedúci sekcie: PhDr. Kahler-Korcsmáros Enikő, PhD.

2022. szeptember 12. – 12. szeptember 2022

13:00 – 13:20 » Bajzáth Angéla: *Interkulturális kompetenciák fejlesztése a tanárképzésben*

13:20 – 13:40 » Bobenič Hintošová Aneta -Brouthová Michaela: *Postoj k riziku a jeho formovanie v rámci vzdelávacieho procesu*

13:40 – 14:00 » Brouthová Michaela – Bobenič Hintošová Aneta: *Mediálna gramotnosť a jej rozvoj v rámci vzdelávacieho procesu*

14:00 – 14:20 » Végh Ágnes - Lőrincz Sándor – Várady Ferenc: *Hallgatói tanulmányokkal a munkaerőpiaci versenyképesség új szintjére*

14:20 – 14:40 » Szeiner Zsuzsanna - Balázs Klaudia: *Digitalizáció hatása a munkavégzésre és a munkakörökre a bankszektorban*

14:40 – 15:00 » Gyurián Norbert - Jenei Szonja - Módosné Szalai Szilvia - Balog Katalin Cecília - Caha Zdeněk - Poór József: *Alkalmazotti magatartás a pandémiából való kilábalás és az orosz-ukrán konfliktus kezdetén*

15:00 – 15:20 » Kávészünet – Prestávka

15:20 – 15:40 » Kőműves Zsolt – Caha Zdeněk – Szeiner Zsuzsanna – Antalík Imre – Módosné Szilvia – Szabó Dávid - Karácsony Péter – Poór József: *Munkaerő megtartás csehországi és magyarországi jellemzői – szervezeti válaszok tükrében*

15:40 – 16:00 » Fóthy Noémi - Pásztóóvá Vivien: *Az FDI változása az elmúlt évtizedben a V4-es országok kontextusában*

16:00 – 16:20 » Barna Zsolt: *Teljesítményértékelés a bizonytalan és változó piacon*

16:20 – 16:40 » Poór József - Szira Zoltán - Szeiner Zsuzsanna - Varga Erika: *A tanácsadás dimenziói*

16:40 – 17:00 » Váradi Ágnes: *Promoting an efficient access to justice through resilient procedural rules*

17:00 – 17:20 » Laki Ildikó - Schottner Krisztina: *Budapest szerepváltozása a dinamikus-ság jegyében*

Történelem mint tudomány és mint iskola tantárgy I.

História ako veda a dejepis ako školský predmet I.

Szekcióvezetők – Vedúci sekcie:

Dr. habil. Vajda Barnabás, PhD., Prof. Dr. Tóth Péter, PhD.

2022. szeptember 13. – 13. september 2022

09:00 – 09:20 » Tóth Péter: *A piarista rend szerepe a magyar szakképzésben a XVIII. Században*

09:20 – 09:40 » Engel Enikő: *A két világháború közötti csehszlovákiai magyar iskolákban használt történelemtankönyvek tartalmi vizsgálata*

09:40 – 10:00 » Szabó László Dávid: *A szlovákiai és magyarországi állami pedagógiai dokumentumokban megjelenő kulcskompetenciák komparatív elemzése különös tekintettel az 5. évfolyamos történelem tantárgyra*

10:00 – 10:20 » Fodor Richárd, Tóth Judit: *A történelemdidaktika zászlóshajója: a Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság Évkönyve*

10:20 – 10:40 » Varga Krisztina: *„Szülőföldön hontalanul” – A hontalanság éveinek megjelenése a csehszlovákiai és a szlovákiai történelemtankönyvek lapjain*

10:40 – 11:00 » Fekete Áron: *Térképek és egységek, egységes térképek? – digitális és papíralapú térképes feladatok elemzése a német és az olasz egységről szóló témakörön belül*

11:00 – 11:20 » Vajda Barnabás: *A „háború” a történelemtankönyvekben*

Gyermeki fejlődés segítése -- Podpora rozvíjania osobnosti dieťaťa

Szekcióvezetők – Vedúci sekcie:

prof. Dr. Józsa Krisztián, PhD. , PaedDr. Borbélyová Diana, PhD.

2022. szeptember 13. – 13. september 2022

09:00 – 09:20 » Shaffer Rita: *Felnőttkapcsolati elsajátítási motívumok és a hangszeres zeneoktatás*

09:20 – 09:40 » Révészné Pálfi Krisztina-Révész József: *Mit éneklünk? A kisgyermekkorai zenei nevelés az óvodai dalanyag tükrében*

09:40 – 10:00 » Csányi Andrea: *Értelmileg akadályozott gyermekek/tanulók zenés pedagógiai terápiája*

10:00 – 10:20 » Borbélyová Diana, Nagyová Alexandra, Józsa Krisztián, Zentai Gabriella - Bencéné Fekete Andrea - Horváth Kinga - Orsovics Yvette: *Komparatívna analýza štátnych vzdelávacích programov pre 1. stupeň ZŠ Slovenskej republiky a Maďarska*

10:20 – 10:40 » Ľudovít Gašpar: *Aspekty rozvoja osobnosti dieťaťa s bronchiálnou astmou*

10:40 – 11:00 » Vida Gergő: *Kevert paradigma a gyógypedagógiában - Kvalitatív stratégia a tanulási zavar azonosításában*

11:00 – 11:20 » Trembulyák Márta: *A szakértői vélemény mint az együttnevelés origója*

11:20 – 11:40 » Kövecsesné Gósi Viktória: *Alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozások szerepe a pedagógussá válás folyamatában*

11:40 – 12:00 » Béki Piroska: *Ski teaching with healthy functional base*

12:00 – 13:00 » Ebéd – Obed

13:00 – 13:20 » Petzné Tóth Szilvia - Lampert Bálint: *LEGO Élménypedagógia terem által nyújtott oktatási lehetőségek*

13:20 – 13:40 » Frang Gizella: *A hagyományok felelevenítése a kisgyermeknevelésben*

13:40 – 14:00 » Béki Piroska Boglárka - Szora Lóránt Tamás: *Helping children to develop their movements - Cardiovascular adaptation and healthy sport*

14:00 – 14:20 » Adorján Mária: *Tükrözött osztályterem a jövő iskolájában. A módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségei, helye és szerepe egy jövőorientált iskolaképben.*